

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YENİ TOPLUMSAL HAREKETLER VE KİMLİK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
PROF. DR. YAŞAR KAYA

HAZIRLAYAN
DUYGU SAĞLAM ŞAHİN

MALATYA 2023

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YENİ TOPLUMSAL HAREKETLER VE KİMLİK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazılayan
DUYGU SAĞLAM ŞAHİN

DANIŞMAN
PROF. DR. YAŞAR KAYA

MALATYA-2023

ÖNSÖZ

Bu çalışmada, eski ve yeni toplumsal hareketler bağlamında kimlik konusu ele alınmıştır. Kimliğin eski ve yeni toplumlarda neyi ifade ettiği, eski ve yeni toplumsal hareketler karşılaştırıldığında, kimlik olgusunun hangi dönemde ve neden daha öncelikli olduğunu incelenmek hedeflenmiştir. Toplumsal hareketlerin dünü ve bugünü anlatılarak, geçmişte, dünyada ve Türkiye’de meydana gelen toplumsal hareket örneklerine yer verilmiştir.

Üniversite öğrenciliğim boyunca desteğini her zaman hissettiğim, fikirleriyle, nasihatleriyle bana yol gösteren kıymetli Hocam Prof. Dr. Abdullah Korkmaz’a; değerli katkılarıyla yolumu her anlamda aydınlatan, tez yazım sürecim boyunca yardımlarını bir an bile esirgemeyen Danışman Hocam Prof. Dr. Yaşar Kaya’ya; yine bütün öğrencilik hayatım boyunca değerli danışmanlıklarını hiçbir zaman esirgemeyen hocalarım Prof. Dr. Ersan Ersoy ve Dr. Ahmet Çetintaş hocalarıma; beni her konuda destekleyip, bana inanan sevgili eşim Mustafa Şahin’e ve “hayatımın dört yapraklı yoncası” diye tabir ettiğim, okul dönemim ve tez yazım sürecimde bir buçuk yaşında bir bebek değil de yetişkin bir birey gibi davranıp işimi her zaman kolaylaştıran biricik kızım Zehra Gülce’ye sonsuz teşekkür ederim.

MALATYA/2023

DUYGU SAĞLAM ŞAHİN

ONUR SÖZÜ

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “**Toplumsal Hareketler ve Kimlik**” adlı çalışmanın, tezin seçilme aşamasından neticelendirilmesine kadar olan sürecinde bilimsel gelenek ve ahlaklara ters düşecek bir alıntı yapılmaksızın yazıldığını ve faydalandığım eserlerin Bibliyografya’da belirtilenlerden oluşturulduğunu, bunlara atıf yapılarak faydalanılmış olduğunu beyan ederim.

Duygu SAĞLAM ŞAHİN
24.08.2023

BİLDİRİM

Hazırladığım yüksek lisans tezinin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, yüksek lisans tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının İnönü üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım;

() Yüksek lisans tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

(X) Yüksek lisans tezim sadece İnönü Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.

Duygu SAĞLAM ŞAHİN

24.08.2023

ÖZET

Toplumsal hareketler, topluma ve toplumsala yönelmiş, toplumun memnun olunmayan dinamiklerini değiştirmeye yönelik, devrimci ve reformcu nitelikteki hareketlerde dâhil olmak üzere çok geniş bir yelpazedeki kolektif eylemin çeşitli görünümelerini içerir. Toplumsal hareketler, topluma ve toplumsala yönelmiş, toplumun memnun olunmayan dinamiklerini değiştirmeye yönelik, devrimci ve reformcu nitelikteki hareketlerdir. Toplumsal hareketler yapısı itibariyle, ideolojiler, sınıf yapısı, kitle kültürü, kimlik arayışı gibi konularla yakından bağlantılıdır. Her toplumsal olan değişmeye mahkûm olduğu gibi toplumsal hareketlerin iç yüzü, eylem şekilleri, iç dinamikleri de değişen ve dönüşen toplumla beraber değişikliğe uğramıştır. Özellikle 1960’larda siyasal ve toplumsal alanda meydana gelen değişmeler, toplumsal hareketlere yeni yön ve şekil tayin etmiştir. Toplumsal hareketlere katılan sınıf yapısından tutun da hareketleri meydana getirirken kullanılan araç ve gereçlere kadar şekil değiştirmiştir. Toplum değiştikçe toplumsal alan da buna paralel olarak değişmeye mahkûmdur.

Bu çalışmada, toplumsal hareketlerin yapısı, toplumsal hareketlerin bağlı olduğu yapılar, yeni ve eski toplumsal hareketler; yeni ve eski toplumsal hareketler bağlamında kimlik faktörünün yeri tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kimlik, Kimlik Siyaseti, Toplumsal Hareketler, Yeni Toplumsal Hareketler.

ABSTRACT

Social movements include a wide range of different manifestations of collective action, including revolutionary and reformist movements, directed at society and the social, aimed at changing the unsatisfactory dynamics of society. Social movements are closely linked to issues such as ideologies, class structure, mass culture and the search for identity. As every social phenomenon is doomed to change, the inner face, forms of action and internal dynamics of social movements have also changed with the changing and transforming society. Changes in the political and social sphere, especially in the 1960s, have given new direction and shape to social movements. From the class structure participating in social movements to the tools and equipment used in the creation of movements, the shape has changed. As society changes, the social sphere is bound to change in parallel.

In this study, the structure of social movements, the structures on which social movements depend, new and old social movements, and the place of the identity factor in the context of new and old social movements are discussed.

Keywords: Identity, Identity Politics, Social Movements, New Social Movements.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	II
ONUR SÖZÜ	III
BİLDİRİM	IV
ÖZET	V
İÇİNDEKİLER.....	VII
KISALTMALAR.....	IX
GİRİŞ	1

BÖLÜM 1

TOPLUMSAL HAREKET KAVRAMI VE TOPLUMSAL HAREKET TEORİSİ..

1.1. Toplumsal Hareket Kavram İzahı.....	7
1.2. Toplumsal Hareket Türleri	19
1.3. Eski Toplumsal Hareketler Paradigmaları	22
1.4. Toplumsal Hareketler Teorisinin Kaynakları.....	25
1.4.1. Klasik Kuramlar	26
1.4.1.1. Kolektif Davranış Kuramı	26
1.4.1.2. Görelî Yoksunluk Kuramı	27
1.4.1.3. Kitle Toplumu Kuramı	27
1.4.2. Çağdaş Yaklaşımlar.....	31

BÖLÜM 2

KİMLİK

2.1. Kimliğin Kavramsal İzahı	35
2.2. Kimlik ve Kimlik Siyaseti.....	36
2.3. Toplumsal ve Kolektif Kimlik.....	43

BÖLÜM 3

YENİ TOPLUMSAL HAREKETLER VE KİMLİK

3.1. Yeni Toplumsal Hareketler Anlayışını Doğuran Toplumsal Dönüşümler ve Yeni Kimlikler	49
3.2. Eski ve Yeni Toplumsal Hareketlerin Karşılaştırması.....	64
3.3. Bazı Yeni Toplumsal Hareket Örnekleri	70
3.3.1. 1968 Mayıs Olayları.....	70
3.3.2. Greenpace Hareketi.....	71

3.3.3.	6 Nisan Hareketi.....	72
3.3.4.	Feminist Hareketler	73
3.3.5.	Gezi Parkı Olayları.....	74
3.3.6.	LGBT Hareketi	76
3.3.7.	Akbelen Ormanı Hareketi.....	78
3.4.	Yeni Toplumsal Hareketler ve Kimlik	78
SONUÇ		84
KAYNAKÇA.....		89

KISALTMALAR

A.g.e: Adı geçen eser

A.g.m: Adı geçen makale

C: Cilt

ev: Çeviren

S: Sayfa

Ss.: Sayfa sayısı

Vb: Ve benzeri

Vs: Vesaire

Yy: Yüzyıl

GİRİŞ

İnsanoğlu doğası gereği yaşadığı ortama hükmetmek, o ortamı kendi istek ve arzularına göre şekillendirmek ister. Eğer bu istek ve arzularına ulaşmada sıkıntı yaşar ve kendi talepleri ile bulunduğu koşullar arasında bir çatışma olursa bu bireyde huzursuzluk durumuna yol açar. Şöyle ki zaten bir toplum içerisinde varlıklarını devam ettiren bütün insanların, o toplumda huzur ve mutluluk içinde yaşadığı söylenemez. Gerek içinde bulunduğu toplumsal koşulların bireyi zorlaması gerekse bireyin istekleri ile toplumun bu istekleri karşılayamamasından doğan çatışmalar bireylerde huzursuzluğa yol açabilir. Kişiler kendilerini bir kargaşa, bunalım ve kriz ortamında bulabilirler. Kişiler bu istek ve şikâyetlerini çeşitli yollarla ifade ederler. Böyle bir durumda yani toplumun sunduğu gerçekler ile toplumda yaşıyan bireylerin kendi arzuları, beklentileri ve talepleri arasındaki uyumsuzluk neticesinde meydana gelen değişimler toplumsal hareketlerin doğmasına neden olabilir. Toplumsal hareketlerin başarılı olabilmesi toplum tarafından ne kadar kabul edilebildiğine bağlıdır. Sosyoloji, toplumsal hareketleri incelerken, eski toplumsal hareketler ve yeni toplumsal hareketler diye ikiye ayırır. Bu iki tür toplumsal hareket arasında yönelimler, katılımcılar ve katılım sağlanırken kullanılan materyaller bakımından farklılıklar bulunmaktadır. Bu tezimiz oluşturulurken gaye edinilen olgu; toplumsal hareketlerin ne olduğu hakkında incelemede bulunulup, yeni toplumsal hareketler diye nitelendirilen ve bu nitelemede öne çıkan kimlik ve kimlik siyasetinin toplumsal hareketleri ne yönde etkilediği ve bağlantılarını ortaya koymaktır. Toplumsal hareketler, toplumsal bilimlerde, farklı düzen şekillerini içinde barındıran, insanları kendi isteklerinin gerçekleşmesi doğrultusunda belirli bir eyleme geçirme şekilleriyle toplumsal anlamda değişimi istediği yönde ve istediği düzeyde hızlandırmak veya rahatsız olunan toplumsal düzeni engellemek ve kendi isteği doğrultusunda tersine çevirmek için uğraşan bir tür sistemdir. Toplumsal hareketler meydana geldikleri toplumsal koşullar üzerinden varlığını devam ettirirler. Geçmişten günümüze bakıldığında, değişen toplumsal sistemler de göz önüne alındığında, hiçbir toplum sisteminin o toplumun tüm üyelerini memnun ettiği görülmemiştir. Böylesi bir durumda talepler ile sistemin sunduğu alternatiflerin çatışması toplumsal hareketleri doğurmuştur.

İçinde bulunduğumuz dünya ve dahi evren sürekli bir değişim sürecindedir. İnsanın, doğası gereği, talepleri, istek ve arzuları, beklentileri sürekli değişiklik gösterir. Toplumsal yaşam dediğimiz alan insanoğluyla var olduğuna göre de toplumsal değişim

kaçınılmazdır diyebiliriz. Bu değişmeler meydana gelen zaman ve mekâna göre bazen durağan ve yavaş olsa da kimi zaman da bu değişimler oldukça hızlı ve köklü olup, dünyamızı baştan aşağı değiştirebilir. Kültür, sınıf çatışmaları, fiziki ve demografi şartlar bu değişimin yönünü ve hızını tayin eden en önemli etkenlerdendir. Savaşlar, sadece yaşanan dönemde değişiklikler meydana getirmezler. Yani bir savaş sadece bir haritada sınırların değişimi demek değildir. Savaşlar en az sınırlar kadar, insanların ruhsal yapılarında da değişmelere sebep olurlar. İkinci dünya Savaşı da böyle köklü değişmelere yol açmıştır. Bu savaştan sonra tarih sahnesinden yükselen ulus aşırı ilişki sistemlerinin politik, siyasi ve ekonomik yönü de hızla değişmiştir. Bu doğrultuda 20. yy.'ın sonları sol gruplar ve işçi sınıfının yenilgisinin resmedildiği bir dönem olmuştur. İşçi sınıfının çökmesi bir karşıt grubunun galip gelmesiyle değil, artık hızla gelişen teknolojiyle beraber üretim sisteminin değişmesi ve makineleşmeyle olmuştur.

Toplumsal hareketler çok yönlü değişmelerdir. Toplumsal hareketler bazı hallerde geniş sosyal değişmeleri ortaya çıkararak harekete geçirici bir güç rolüne bürünebilir.

Geçmişte geniş halk yığınları, işçi sınıfı, tabakalar vs. farklı mücadele türleri geliştirmişlerdir. Sendikalar, kooperatifler ve siyasi parti gibi oluşumlar, toplumsal hareket mücadelelerinin yürütüldüğü organlar, örgütler ya da menfaat birlikleridir. Fakat 1960'lardan sonra bu mücadele etme şekilleri değişmeye başlamıştır. Bununla birlikte sadece mücadele şekilleri değişmemiş; talepler, örgüt tipleri ve hedeflere ulaşmak için tasarlanan protesto şekilleri de değişmiştir. Bu doğrultuda toplumsal hareketlerin tarihi 19. Yüzyıl sonlarına doğru başlayan İşçi Hareketleri 'ne dayanır. Bu dönemdeki hareketler, siyasi iktidarı hedeflerken ekonomik çıkar temelli hareketlerdir ve ideolojik temellidir. Harekete geçmek için yanlışlıkların ve haksızlıkların vurgulanması gerekmektedir. Toplumsal hareketler, temelde toplumsal ve psikolojik nitelikli oluşumlar sonucu oluşmaktadır. Bunun temelinde ise kolektif davranışlar yatmaktadır. Hızla ve sürekli değişen toplumlar köklü ve birçok farklı problemle karşı karşıya kalabilmektedir. Bu problemlerin başında ise toplumsal hareketler gelmektedir. Toplumsal hareketlerin, kimi zaman tarihin akışına etki ederek bu akışı değiştiren rollerde vücut bulduğu görülmüştür. İnsanlık tarihinin toplumsal hareketler ekseninde değiştiği bu dönemlere bakıldığında, bu toplumsal hareketlere katılım sağlayan aktörleri tarih, ya hain olarak ya da kurtarıcı olarak tanımlamıştır. Bunların en başında bu değişime uyum sorunu gelmektedir. Bu problemler, çok köklüdür ve kolektif davranışlarla ifade edilmeye

çalışılmaktadır. Toplumsal hareketlerle birlikte, bu harekete katılım sağlayan toplumlar-bireyler, eski toplum yapısından kurtulup, yeni bir yaşam anlayışını benimsemeyi, yeni bir hayat tarzını hedefler. Bu hedefleri gerçekleştirirken de yeni çözüm önerileri sunarlar. Bu da toplumsal hareketlerin problemi dile getirmekle kalmayıp çözüm odaklı hareket ettiklerini göstermektedir. Toplumsal hareketler beğenilmeyen, karşı çıkılan toplum düzenini değiştirmek üzere eylemlerde bulunur, protestolar gerçekleştirir. Bu da toplumsal hareketlerin genellikle eski dönem toplumsal hareketlerin yeni bir toplum düzeni isteği doğrultusunda toplumsal düzeni değiştirmek gibi bir hedefe hizmet ettiğini gösterir. Fakat yine belirtmek gerekir ki toplumsal hareketler, özellikle yeni toplumsal hareketler, daima toplumsal mevcut düzeni değiştirmek ya da geniş çapta bir toplumsal değişimi meydana getirmek amacı gütmeyizler. Toplumsal hareketler çoğu durumda sistem içerisinde entegre olarak taleplerini gerçekleştirme arzusunda olurlar. Toplumsal hareketlerin meydana gelişi bir kolektif davranış biçimidir. Hızlı değişen çok kimlikli toplumlar günümüzde çok köklü problemlerle karşı karşıya bulunmaktadır. Toplumsal hareketler ise bu problemlere bir başkaldırı olarak kendini göstermektedir. Toplumsal hareketleri, toplumda yeni bir yaşam biçimi oluşturmak için eylemde bulunan kolektif davranış biçimi olarak düşündüğümüz zaman; toplumsal hareketlerin, hem toplumsal hayatın olağan ve sıradan ilerleyişiyle yetinmeyip bireylerin mevcut toplumsal durumdan yaşadıkları problemleri dile getirip hem de bu problemlere çözümler bulmak için yeni reçeteler önerdiğini söyleyebiliriz. Toplumsal hareketler kolektif davranışlar ile benzerlikler gösterse de birçok yönden de ayrılıyor. Kolektif davranışlar çok sayıda insanın benzer durumlarda benzer biçimde, aralarında etkileşim veya daha önceden alınmış kararlar olmadan sergiledikleri davranışlardır. Moda, panik, kitle bunlara örnek olarak verilebilir. Bunlar kolektif davranışın en az koşullarını, toplumsal hareketler ise en fazla koşullarını yerine getirir. Kolektif davranışlar genellikle, çok sayıda insanın aralarında etkileşim veya daha önceden alınmış kararlar olmadan benzer durumlarda benzer biçimde, sergiledikleri davranışlardır.¹

Kolektif davranışlar fertlerin davranışlarını şekillendiren eylem kalıplarından oluşmaktadır. Toplumsal kargaşalara, sapkınlıklara, çatışmalara insanların gösterdiği davranışlar kolektif davranışın içeriğini oluşturmaktadır. Toplumsal hareketler, iktidara

¹ Aslan, Cahit, Sosyal Hareketler Sosyolojisi Toplumsal Fay Hatlarının Anatomisi, Karahan Basımevi, Adana, 2016, s.16-17.

yönelik de gerçekleşebilir. Bundan dolayı toplumsal hareketin iktidar, otorite, güç, toplum, teknoloji, gelişim ve değişim kavramlarıyla iç içe geçtiğini söyleyebiliriz. Toplumsal hareketler, kendilerine hedef olarak belirledikleri şeylere ulaşmak için başka insanlardan destek ararlar ve ortaklaşa hareket etme ihtiyacı hissederler. Kendilerine ne kadar çok ortak bulurlarsa o kadar güçlü olacaklardır çünkü. Toplumsal hareket, diğer insanlarla birlikte hareket ettikleri takdirde ortak bir kimlik kazanır ve bu ortak kimlik harekete sürekli olma özelliği kazandırır. Toplumsal alan içerisinde meydana gelen bu ortak kimlik sayesinde hedefe ulaşmak daha kolay bir hale gelir ve değişim talepleri daha güçlü bir şekilde kendini ortaya koyar. Ortaya çıkan bu toplumsal hareketlerin yayılması ve güç kazanması harekete katılım sağlayan bireyler ile toplum arasında süreklilik arz eden bir ilişki ve iletişimin olmasına bağlıdır.²

Toplumsal hareketlerin meydana gelmesi elbette ki belirli bir amacı gerçekleştirmek üzere olmuştur. Giddens'a göre toplumsal hareketler belirli bir amaca yönelik olup örgütlü bir yapıya sahiptir. Yine Giddens, bazı toplumsal hareketlerin çok küçük ve sayı olarak birkaç düzine üyesi olduğundan bahseder.³ Birtakım toplumsal hareketler ise toplumsal problemin büyüklüğüne göre binlerce ve hatta milyonlarca insanı içine alabilir. Yine kimi toplumsal hareketler, gerçekleştirdikleri eylemleri mevcut yasalara uyum sağlayarak sürdürürlerken bazıları eylemlerini yasa dışı olarak devam ettirirler. Bazı toplumsal hareketler, mevcut düzeni değiştirmeyi hedeflerken bazıları ise o mevcut düzeni korumayı hedefler. Toplumsal hareketler oldukça geniş bir sahada varlıklarını devam ettirirler. Bundan dolayı toplumsal hareketleri tek bir alanla kısıtlayıp ona belirli nitelikler atfetmek oldukça zordur.

Toplumsal alanda yaşanan çatışmaları değiştirme isteği insanlık tarihi boyunca var olsa da toplumsal hareketlerin sistematik bir şekilde yol alması modernleşmeyle birlikte olmuştur. Modernliğin getirdiği sanayileşme, kentleşme, küreselleşme gibi süreçler toplumsal çatışmaların tırmanmasına neden olmuştur. Toplumsal hareketler, teknolojinin gelişmesi sonucu bundan etkilenecek değişen yeni toplum düzeninin ürünüdürler. Teknolojik gelişme ve ilerlemelerle beraber toplumun da yapısında değişimler meydana gelmiştir. Her şeye kolay ulaşılabilir olunması, dünya toplumlarıyla aradaki sınırların teknoloji ile beraber kalkması, kişilerin çok daha kolay bir şekilde başka

² Tufan Yeniçikti, Nagihan, "İletişimsel Eylem ve Facebook: Gezi Parkı Olaylarında Sosyal Medyanın Gücü", Selçuk Üniversitesi İletişim Dergisi, 2014, Cilt: 8, Sayı: 2, s. 271-272.

³ Giddens, Anthony, Sosyoloji, (Çev. Hüseyin Özel), Ayraç Yayınevi, İstanbul, 2000, s. 541.

insan ve kültürleri tanınması ile beraber birçok toplumsal sorun ve sapmalar meydana gelmiştir. Bu sapmalar sonucu toplumsal yapıda tahayyül bile edilemeyecek derecede gerginlikler yaşanabilir ve bu durum bazı toplumsal huzursuzlukların da kaynağını oluşturur. Sapıklık, doğal afetler, intiharlar, gasp, göç sonucu oluşan çarpık kentleşme, gecekondulaşma gibi durumlar bu huzursuzluklardandır. Bunların toplum tarafından hoşgörüyü karşılanması beklenemez.

Teknolojinin hayatımızda etkisinin giderek artmasıyla toplumsal ilişkileri belirlemedeki etkisi de buna paralel olarak artmıştır. Artık toplum postmodern toplum olarak adlandırılmaktadır. Toplumsal hareketlerin kimyası değişerek yeni bir yüz kazanmıştır. Bu oluşan yeni yüz yeni toplumsal hareketler olarak adlandırılmaktadır. Yeni toplumsal hareketleri ifade ediş şekli eski toplumsal hareketlerden farklıdır ve yeni toplumsal hareketlerin arka planında birçok farklı sebep vardır. Bugünün yeni toplumsal hareketlerinin temelinde teknoloji vardır. Modernliğin meyvesi sayılan, sınıfsal çatışmalar temelinde yükselen klasik toplumsal hareketlerin işçi sınıfı ayaklanmalarını yeni toplumsal hareketlerin içinde barındırdığını gözlemliyoruz. Fakat ondan farklı olarak merkezinin olmaması, kolektif bağlamda tepkilerden oluşması bakımından eski toplumsal hareketlerden farklılaşır. Siyasal bir tabandan bağımsız olması, arka planda ekonomiyle alakalı bir oluşumun bulunmayışı, hareket mensuplarının çok kültürlü bir yapıda olması ve yine üyelerinin eğitilmiş olmaları ve kimlik yönelimli olması bakımından yeni toplumsal hareketler eski toplumsal hareketlerden farklılaşmaktadır.

Yeni toplumsal hareketleri diğerinden ayıran en önemli nedenlerin başında; kimlik yönelimli olmaları, bir siyasi tabandan uzak olmaları, sınıfı geri plana atmaları gelmektedir. Yeni toplumsal hareket düşünürleri, kolektif kimlikleri-tutumları ve toplumsal çatışmaları, toplumsal hareketliliği oluşturan eylemciler olarak görürler. Buna bağlı olarak hareketi incelerken aktörlerin oluşum süreçlerine odaklanırlar. Zira kimlik olgusu toplumsal ve bireysel yaşam alanının inşasında kilit noktada yer almaktadır. Böylesine önemli bir işlevi olan kimlik, toplumun değiştirilip dönüştürülme aşamasında elbette kilit taşı olarak kullanılacaktır. Yeni toplumsal hareketlerin hedefinde iktidarı değiştirmek yoktur. Ve yine yukarıda zikredildiği gibi kimlik yönelimlidir. Yeni toplumsal hareketlerin merkezi ağırlıklı olarak internettir. Yeni toplumsal hareketler, kültürel yaşantıyı ve yaşam pratiklerini odak nokta olarak kabul ederler ve taleplerini bu yönde siyasallaştırırlar.

Bu çalışmanın kapsamında literatür taraması yapılarak eski ve yeni toplumsal hareketlerin birbirinden ayrılan ve birbirine benzeyen yönlerini tespit etmek, toplumsal hareketlerin değişen yeni yüzü olarak ortaya çıkan yeni toplumsal hareketleri yeni yapan en önemli faktör olan kimlik olgusuna eğilip, kimliğin yeni toplumsal hareketlerdeki yeri ve önemini tartışmak hedeflenmiştir.

Yeni toplumsal hareketlere bir yön tayin etmek, onu anlamak, kapsamını ve geçirdiği dönüşümleri anlamlı bir tabana oturtmak için klasik toplumsal hareketleri anlamak ve tanımak gerekir. Çünkü her ne kadar klasik toplumsal hareketler eski olarak nitelendirilse de ondan tamamen bağımsız bir yeni toplumsal hareket düşünülemez. Bundan dolayı çalışmanın birinci bölümünde toplumsal hareketlerin ne olduğu, tanımı türleri, eski toplumsal hareket paradigmaları, toplumsal hareket teorisine kaynaklık eden kuramlar ve kitle kültürü ile eski sol-yeni sol ve toplumsal hareketler arasındaki bağlantı ele alınmıştır

Çalışmanın ikinci bölümünü “kimlik” konusu oluşturmaktadır. Yeni sosyal hareketleri yönlendirmede en önemli faktör kimlik olduğuna göre kimliğin kavramsal izahını, kimlik siyasetini ve toplumsal kimliği iyi tanımak gerekir. Çünkü bireyin kimliği ile ilgili olan her şey toplumsal sistemde bir karşılık bulmaktadır. Bu doğrultuda çalışmanın ikinci bölümünde kimliğin izahına yer verilmiştir.

Üçüncü ve son bölüm olan bölümde çalışmanın ana konusu olan yeni toplumsal hareketler ve kimlik konusu tartışılmıştır. Bu bölümde yeni toplumsal hareketlere geniş bir yer verilmiştir. Meydana gelen bazı yeni toplumsal hareketler örneklerine yer verilerek toplumsal hareketleri eskiden ayıran özelliklerin izahı güçlendirilmeye çalışılmıştır. Yeni toplumsal hareketlerin tanımı, içeriği ve paradigmaları açıklanıp, eski hareketler ile yeni toplumsal hareketler arasındaki fark ve benzerlikler tartışılmaya çalışılmıştır.

Yine bu son bölümde çalışmanın ismini aldığı yeni toplumsal hareketler ve kimlik arasındaki bağlantının yukarıdaki bilgiler ışığında tespit edilmesi hedeflenmiştir. Çalışmanın diğer bölümlerinde ortaya konan bilgiler ile birlikte bu son bölümde yeni toplumsal hareketleri yönlendirici bir araç olarak kimliğin önemli bir rol oynadığı tartışılmıştır. Bu doğrultuda kimlik kavramının toplumsal olayları yönlendirmede nasıl etkin bir unsur olduğu ortaya konmuştur.

BÖLÜM 1

TOPLUMSAL HAREKET KAVRAMI VE TOPLUMSAL HAREKET TEORİSİ

1.1.Toplumsal Hareket Kavram İzahı

Hızla değişen toplumlar beraberinde birçok problemi de getirmektedir. Toplumsal hareketler incelendiğinde görülecektir ki bu hareketler bazen tarihin seyrini değiştirmiştir. Bazen de sadece bu seyrin ilerleyiş şekline ve hızına etki etmekle yetinmiştir veya bununla yetinmek zorunda kalmıştır. Toplumsal hareketlere tarihsel süreç içerisinde eğilmekte fayda vardır. Nitekim geçmişten günümüze toplumsal hareketlerin niteliği incelendiğinde tarihsel süreç içerisinde sürekli bir değişime uğradığına şahit oluruz. Toplumsal hareketlerin tarihine eğilmek olayları anlamada ve yorumlamada yol gösterici olacaktır. Bu manada toplumsal gerçeği tarih perspektifinden değerlendirmek günümüzü doğru yorumlamanın ve anlamının önemli noktalarından biridir. Diğer önemli gerekçe ise günümüzü sağlıklı bir şekilde anlamının tek olanaklı yönü, onu geçmiş toplumsal hareketler bağlamında inceleyip herkesçe kabul görmüş geçmişi olan/geçmişte karşılığı bulunan bir sahaya yerleştirmektir. Bu saha da tarihsel bir alandan oluşmalıdır. Bugün yeni meydana gelen bir toplumsal hareketin nasıl bir vücutta can bulmaya çalıştığını, katılımcıların niteliklerini/amaçlarını ve devimsel anlamda neleri içinde barındırdığını anlamak için toplumsal hareketlerin geçmiş dönemde ne şekilde ortaya çıktığına bakmak mecburi bir konu olarak karşımıza çıkar.⁴ Toplumsal hareketler terimi döneminin aydınları tarafından, bulundukları zaman diliminin getirdiği değişikliklerin kendi toplumlarında nasıl vücut bulduğunu aktarmak için eserlerine konu olmuştur.

Toplumsal hareket teriminin ilk defa Alman sosyolog Lorenz von Stein tarafından kendi yazdığı “1789’dan Günümüze (1950’ye) Fransız Toplumsal Hareketinin Tarihi” isimli kitabında kullanıldığını görüyoruz. Böyle bir eserin toplumsal çalkantılar dönemine denk gelip, toplumsal değişimin çok hızlı gerçekleştiği bir dönemde yazıldığı göz önünde bulundurulursa toplumsal hareketlerin toplumsal değişim ile doğrudan ilişkili bir kavram olduğu ve toplumsal değişimlerin toplumsal hareketleri doğurduğu

⁴ Kökalan Çımrın, Füsun, “Yeni Toplumsal Hareketler ve Kentsel Yaşam”, Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi, 2010, Sayı: 2, s. 49.

gerçeği daha çok anlaşılabacaktır.⁵ Toplumsal hareketlerin kökenine indiğimiz zaman karşımıza ilk çıkacak olanların başında Karl Marx ve onun sınıf kavramı gelir. Sınıf kavramının altında eşitsizlik, adaletsizlik, kaynakların adaletsiz dağılımı, itibar sahibi olmak, güç kazanımı, ezen ve ezilen kesim, yüksek gelirlere sahip olmak gibi kişiye üstünlük sağlayan veya kişiyi alt tabakalara iten etmenler karşımıza çıkar. Bu tür sorunsallar geçmiş dönem veya eski toplumsal hareketler diye nitelendirilen hareketlerin çıkış kaynağını teşkil eder. Lorenz ve Stein’de de Karl Marx’ta da bahsedilen ortak payda işçi sınıfının bağımsız hareketidir. Yani toplumsal hareketin bunlardaki karşılığı işçi sınıfı hareketleridir.

Toplumsal hareket terimi, 17. yüzyılın sonları/18. yüzyılın başlarında, başta Fransa olmak üzere, başka ülkelerde de meydana gelen toplumsal başkaldırı eylemlerinin neden ve nasıl ortaya çıktıklarını anlatmak üzere Saint Simon tarafından da kullanılmıştır. Saint Simon da Fransız bir yazardır. Toplumsal hareketler ifadesi, önceleri toplum bünyesinde süregelen durumlara karşı çıkan bazı gücü elinde bulunduran siyasal oluşumların bir özelliği olduğunu söyler. Toplumsal tarihin, toplumsal hareketler etkisinde kaldığı dönemlere bakıldığında ise bu grupların aktörlerini dönemin koşullarına ve bireylerin taleplerine göre ya kahramanlar ya da hainler olarak andığına rastlarız. Bunların en başında bu değişime uyum sorunu gelmektedir. Bu problemler, çok köklüdür ve kolektif davranışlarla ifade edilmeye çalışılmaktadır. Tilly, toplumsal hareketin amacının bir yanlışı düzeltmek ve bir rahatsızlığı dile getirmek olduğunu söyler. Bu sürece dâhil olan birey kendini değerli hissederek ve yanlıştan düzeltilmesi için kendini toplumsal harekete adar. Yine Tilly, söz konusu toplumsal hareketin şeklinin kendiliğinden gelişebileceğini ya da örgütlü olabileceğini söyler.⁶ Toplumun bütün katmanlarında, yönetici ve yöneticiler tarafından ezilen sınıf arasında, bu ezilme karşısında, toplu bir şekilde karşı çıkma, bununla baş etmeye yönelik ortak bir yöntem bulma arayışı dönemden döneme farklılıklar gösterse de hep kendini göstermiştir. Ortak ilgi alanlarına sahip insan topluluklarının bir araya gelerek genelde birbiriyle bağlantısız fakat özel alanda çıkarları kesişmeleri sonucu meydana gelen kitle toplumunun ve eğitim sisteminin değişmeye başlamasıyla birlikte değişime uğrayan yeni toplum modeli

⁵ Aslan, Cahit, A.g.e. s.9.

⁶ Tilly, Charles, Toplumsal Hareketler, (4. Baskı), (Çev. Orhan Düz), Alfa Yayınevi, İstanbul, 2008, s. 27.

hakkında daha profesyonel analizler ortaya çıkmıştır. Fakat bu durum sıradan insanın büründüğü rolü ve o insanın değer yargılarını açıklamada yetersiz kalmıştır.

Toplumsal hareketler söylemleri, kullandığı araç ve gereçleri, vücut bulduğu toplumsal yapı ile işbirliği içerisine girerek kendi aydınlarını kendi içlerinden çıkaracaktır. Toplum seçkinleri tarafından, 18. yüzyılın sonları ve 19. yüzyılın başlarından itibaren toplumun sınıfsal olarak alt tabakasında kalan köylülerin, zanaat işçilerinin ve sıradan işçilerin faaliyetleri, kalkışmaları ve örgütlü bir şekilde eylemde bulunmaları göz ardı edilememiştir. Ayrıca bu faaliyetler, eylemler ve talepler topluca örgütlü bir şekilde hareket etme ve bunu sürekliliğe dönüştürme düzeyine ulaşmıştır. Kapitalizmle birlikte toplumsal yapının değişmesi, insan ilişkilerinin farklı bir boyut kazanması, makineleşme ve metalaşma, göç gibi etkenler hem şehirlerde hem köylerde toplumsal anlamda büyük değişikliklere yol açmıştır. Bu değişiklikler ise genelde olumsuz yöndedir. Bu türden gelişmeler toplumsal hareketlere zemin hazırlamış ve böylelikle kalabalıkların hareketlerinin temeli oluşmaya başlamıştır.⁷

Toplumsal hareket; İlk etapta farklılıkların hareketleri olarak karşımıza çıkar. Toplumsal bilimlerde ise, farklı düzen biçimlerini içerisinde barındıran, toplumsal düzende değişiklikler meydana getirmeyi amaçlayan, toplumsal değişiklikleri amaçlarken değişimi hızlandırıp ya bu değişimi kendi lehlerine olacak şekilde değiştirmek ya da tamamen o değişimi engellemek için uğraşı gösteren bir çaba ve girişim olarak karşımıza çıkar. Charles Tilly bundan yola çıkarak toplumsal hareketleri şu şekilde tanımlar; *“en genel tanımlama biçimi kullanılacak olursa, toplumsal hareketler, ortak hedefler ve gayeler için bir araya toplanan insanların ortak akılla kolektif bir şekilde eylem göstermeleridir.”*⁸ Toplumsal hareketler genelde imza kampanyalarını, demeçleri ve kitlesel mitingleri içerir. Yine Tilly, bir kampanyanın daima en az olmak kaydıyla üç ögeyi birleştirdiğinden bahseder. Bunlar; kendi kendilerine belirli istek ve hedef doğrultusunda ortaya çıkmış istekte bulunanlar topluluğu, özgürlük, eşitlik gibi birtakım istek ögeleri ve bunları gerçekleştirecek olan insanlar topluluğu. Bu hak talepleri siyaseten mührü elinde bulunduranları yani iktidar sahiplerini hedef alabilir. Maddi olarak gücü elinde bulunduran sınıf sıralamasında üst konumda yer alan toprak sahiplerini

⁷ Çetinkaya, Y. Doğan, toplumsal Hareketler, (5. Baskı), İletişim Yayıncılık, İstanbul, 2021, s.25-28.

⁸ https://tr.wikipedia.org/wiki/Toplumsal_hareket, erişim tarihi. 05.07.2022.

hedef alabilir. Bir toplumun temel yapı taşlarından biri olan inanç sisteminin bünyesinde yer alan din görevlilerini ve eylem tarzlarıyla büyük insan gruplarının huzur içinde yaşamasını önemli oranlarda etkileyen kişileri hedef alabilir.⁹ Toplumsal hareketlerin çoğu, önceleri feminist, toplumsalist, işçi, milliyetçilik gibi daha çok dünya ekonomisinin tarihsel değişimine bağlı olarak değerlendirilmişlerdir. Tüm bu hareketlerin temel hak talepleri ve istemleri daha demokratik, kişiler arasında sınıfsal ayrımın olmadığı yani daha eşit bir dünya idealine ulaşmaktır.¹⁰ İnsanlar bu ideale ulaşmak isterlerken her zaman bir kurumsal kanal vasıtasıyla güç veya değişim arayışına girmeyebilirler. Başka bir seçenek olarak, insanlar, mücadeleci bir siyaset biçimiyle ilgilenebilirler. Bu mücadeleci siyaset biçimi kolektif eylem olarak adlandırılmaktadır. Toplumsal hareketler, kendi hedeflerini, isteklerini kamuoyu oluşturup toplum genelinde yankı uyandırmak için gündeme getirmeyi amaçlayan, organize olmuş kişilerin etkinliklerini anlatmaya çalışan bir kavramdır. Burada bireylerin sayıca az ya da çok olması bir önem teşkil etmemektedir. Toplumsal hareketlerin çıkış nedeni, harekete katılacak olan bireylerin birtakım araçlardan yoksun olmalarından kaynaklanır. Örneğin, bir harekete dâhil olacak kişiler, parti, dernek şeklinde örgütlenmiş, siyasi konumda güç sahibi olan bireylerin elinde bulundurdukları araç ve gereçlerden yoksundurlar. Bu yoksun olma durumu siyaseten karar alma sürecinden mahrum kalınmasına sebep olur. Başka bir açıdan, toplumsal hareket, karar alma mekanizmasına sahip olmamak, siyasi açıdan güç sahiplerinin hâlihazırdaki sistemi demokratik bir şekilde dizayn etmemesi buna bağlı olarak ve belki de en baskın sebep, güç sahipleri üzerinde otorite sağlayıp kendi istekleri doğrultusunda düzeni değiştirmek gibi sebeplerle toplum düzeninde meydana çıkabilmektedir. Fakat toplumsal bu hareket, kurumsallaşma öncesi kendisini gösteren hareketler olarak da ifade edilebilir.¹¹

Martin'den aktarılanlara göre, toplumsal hareketler, gelişigüzel ortaya çıkmaz. Ortaya çıkan toplumsal talepler halkın ortak taleplerini kapsamaktadır. Yeni bir ilişkiler örüntüsünün ortaya çıkması ve hareket mücadelesinin bir kimlik tezahürü ortaya çıkarması ve kültürel anlamda yeni seçenekler sunması toplumsal hareketi ortaya çıkarır. Kişilerin bireysellikten toplumsallığa geçişi de gelişigüzel gerçekleşmez. Martin'e göre,

⁹ Tilly, Charles, A.g.e. s. 33.

¹⁰ Işık, Gülcan, Toplumsal Hareketler, (1. Baskı), Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2011, s. 8.

¹¹ Kılıç, Selim, "Kamuoyu Oluşum Sürecinde Sosyal Hareketler ve Medya", Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi, cilt. 2, sayı. 2, 2009, s. 154-155.

bireysel talebin toplumsal talebi doğurması sistematik olarak örgütlenmiş norm değerleri ile kurumsal bir hal alan ortak bilinçle hareket anlamına gelen kolektif davranış sonucunda tezahür etmektedir.¹² Serbest toplumsal değişme, müdahale yoluyla değişme ve toplumsal hareketler toplumsal değişme türleridir. Serbest toplumsal değişmede toplumdaki üyelerden herhangi biri bir zorlamaya uğramaz ve bu değişme toplum üyeleri genellikle farkında olmadan meydana gelir. Belki birkaç kuşak geçtikten sonra değişimin farkına varılır. Değişme fark edilmeden gerçekleştiği için bireyler tarafından acı hissedilmeyen değişimlerdir. Örneğin kentleşme sonucu kentsel yapısının değişip iş olanaklarının, iş bölümünün farklılaşması sadece iş hayatında bir değişimi ifade etmez; bu durum aynı zamanda toplumsal anlamda da değişimin göstergesidir. Müdahale yoluyla değişmede az da olsa bir zorlama söz konusudur. Toplumsal yapıdaki değişme üst tabakadaki yöneticilerin isteği doğrultusunda aşağı doğru gerçekleşir. Yönetici kadrolar toplumun iyiliği olarak gördükleri, belki de kendi lehlerine olabilecek şekilde, bazı toplumsal yapıların değişmesi için topluma müdahale ederler. Örneğin yeni eğitim modelini, bazı kesimler memnun olmasa bile, topluma zorla kabul ettirebilirler. Toplumsal hareketler ise müdahale yoluyla değiştirmenin tersine tabandan üst tabakaya doğru gerçekleşir. Toplumsal katmanların en altında uzunca süre devam eden şikâyetler, yaşanan huzursuzluklar sonucunda üst yönetici tabakasında kendisini gösterir.¹³ Bir toplumsal hareketin oluşmasında birçok neden söz konusu olabilmektedir. Bireyler sadece toplumsal huzursuzluklarını dile getirmek için harekete geçmezler. Toplumsal hareketlerin vücut bulmasında tarihsellik de önemli yer alır. Toplumsal hareketler her şekilde ortaya çıkabileceği gibi farklı farklı boyutlarda da kendini gösterebilir. En fazla üç-dört düzine üyesi olan kimi toplumsal hareketler oldukça ufak çaptadır; öteki toplumsal hareketler ise tüm dünyada etkisini gösterip milyonlarca, hatta milyarlarca insanı içinde barındırabilirler. Kimi toplumsal hareketler, varlığını devam ettirdikleri toplumun kaide ve yasalarıyla uyum içinde eylem ve propagandalarını yürütürlerken, kimi toplumsal hareketler ise yasadışı topluluklar olarak işlerler. Bazı toplumsal hareketlere hükümetler tarafından yasal izin çıkabilir. Bazı toplumsal hareketler

¹² Martin, William G, Toplumsal Hareketler (Çev. Deniz Keskin), Versus Kitap Yayıncılık, İstanbul, 2008, s. 284-300.

¹³ Aslan, Cahit, A.g.e. s.10-11.

hükümete karşı gerçekleşirken hükümet içindeki başka siyasi kanallardan bu harekete destek gelebilir.

Toplumsal hareketler sıklıkla, nüfusun bir bölümünün, özellikle bulundukları konumdaki şikâyetçi olan kesim, bireysel haklarını istediği yönde büyütme gibi kamuya mal olmuş meselelerde değişiklik yapmak veya şikâyetçi olunan durumu tamamen ortadan kaldırmak için eyleme geçmiş olabilirler. Toplumsal hareketlerin eyleminin bir sonucu olarak, hareketin başarılı olma durumuna göre, sık sık, mevcut yasalar ya da iktidar sahipleri değişime uğrar. Yasalardaki ve iktidar yönetimindeki bu değişikliklerin etkileri çok büyük alanları kapsayabilir. Örneğin işçilerin grev yapması önceleri yasa dışıyken ve bunun karşılığında uygulanan cezaların şiddeti çok büyük olabiliyorken; daha sonrasında bu grev yapma durumuna yasalarla müsaade edilebilmiştir. Ve hatta bu grev yapma durumu sanayileşme döneminde bir taktik olarak bile kullanılmıştır. Toplumsal hareketler, toplu bir şekilde eyleme geçmenin, ortak akılla ve ortak hedefler doğrultusunda hareket etmenin, taleplerini, büyük ya da küçük ölçekte ifade edebilmenin oldukça fazla ses getiren ve güçlü biçimi olarak değerlendirilebilir. Profesyonel bir şekilde bir araya gelip örgütlü bir ağ oluşturabilmiş, toplumsal manada bir konum işgal edip var olmasını insanların geçek manada aç olduğu değerlerden besleyen ve var oluşunu bu şekilde sürdüren eylem tarzları yankı uyandıracak sonuçlara ulaşabilirler. Örneğin, Amerika'daki ortaya çıkan yurttaşlık hakları hareketi, harekete katılanların başarısıyla sonuçlandı. Bu hareket sayesinde okullarda ve kamu alanlarında ırk ayrımcılığını reddeden ve bu ayrımı yasadışı kılmayı sağlayacak önemli yasaları kabul ettirmeyi başarmıştır. Kadın hakları hareketi yani feminist hareket dünyanın birçok noktasında sesini duyurmayı başardı ve ekonomik ve siyaseten kadınların ve erkeklerin eşitliği bakımından kadınlar açısından dünya çapında ve çok önemli kazanımlara imza attı.¹⁴

İnsanlar pek çok nedenden dolayı mevcut siyasal yapıların dışında güç modelleri arama anlayışındadırlar. Örneğin, insanlar seçim sürecinin hâlihazırda iktidar olanların tarafında ağırlığa sahip olduğuna inanabilirler. Şiddet içeren veya içermeyen kolektif eylem, insanlar veya insan grupları ile daha güçlü olan karşı taraflar arasındaki güç eşitsizliklerini telafi etmenin bir yoludur. Ancak genelde zor olan şey; hâlihazırda devletler veya ulus üstü hükümetler ilişkisi ağları tarafından hükmedilmeyen kolektif

¹⁴ Giddens, Anthony, Sosyoloji, (1. Baskı), (Çev. Cemal Güzel), İstanbul, 2008, s. 916-917.

eylem tarzlarını bulmaktır. O halde toplumsal hareketler, eşitsiz veya zorbalık içeren toplumsal ilişkileri devam ettiren ve yeniden üreten günlük rutinleri ve süregelen genel geçer toplumsal yapıları ve bunların getirdiği tutumları durdurmaya hatta değişmeye zorlayan bir değişim yaratmanın yollarının arayışında olmalıdır.¹⁵ Buradan hareketle, toplumsal hareketlerin genel geçer kuralları kabul etmeyeceği, kendi talep ve isteklerine uyum sağlamayan düzeni değiştirmek için harekete geçebileceğini söyleyebiliriz. Toplumsal hareketlerin temelinde de var olan düzenden duyulan rahatsızlıkları gidermek yatmaktadır zaten. Toplumsal hareketlerin çözüm odaklı olduğunu ifade etmiştik. Bu doğrultuda toplumsal hareketler, toplumsal bir problemi çözmek, toplumsal bir kurumu yıkmak pahasına da olsa o kurumu değiştirmek maksadıyla bir grup halinde yapılan hareketlerin genel adıdır.

Orhan Türkdoğan toplumsal hareketleri şu şekilde tanımlamaktadır: “*toplumsal hareketler, yaşadığımız toplumda yeni bir yaşam şekillerini ve yeni bir toplum düzenini inşa etmek için harekete geçip ortak bilinçle eylemde bulunan ve yine ortak bilinçle kolektif eylem tarzıyla isteklerini kabul ettirecek şekilde hareket eden protesto hareketidir. Bu açılardan toplumsal hareketler bir bakımdan yaşam biçimlerinin sıradan veya normal akışıyla yetinmeyip yaşadığımız hayatta kaşımıza çıkabilecek her türlü toplumsal rahatsızlıkları, kişisel talepleri dile getirirken, bir bakımdan da bu rahatsızlıkların çözülmesi ve bireylerin istediği doğrultuda düzeltilmesi için yeni çareler önerir.*”¹⁶ Buradan hareketle toplumsal hareketlerin meydana gelişinde fertlerin istek ve ihtiyaçlarının asıl rol oynadığını söyleyebiliriz. Toplumsal hareketler, değişen ve dönüşen toplumun karşısında bireylerin istek ve taleplerinin uyumsuzluğundan doğar, oradan beslenir ve neticede beslendiği o uyumsuzluğu ortadan kaldırmak için çareler arar. Toplumsal hareketler, sosyologlara göre aynı düşünceye sahip olan bireylerin belirli bir kalıba dâhil olmadan, belirli bir şekle bürünmeden devamlı bir birleşmesidir. Kural olarak bu birleşme, ortak akılda bir değere dayanıp, aynı değerler ve inançlar etrafında bir araya gelen insanlar tarafından beslenir. Bu beslenme içeriğini ortak inançlardan, ortak değerlerden ve hedeflerden alarak harekete katılanlar açısından ortak bir ideali meydana

¹⁵ Orum, Anthony M, Dale, John G., Siyaset Sosyolojisi Günümüz Dünyasında İktidar ve Katılım, (2. Baskı), (Çev. İbrahim Kaya), Say Yayınları, İstanbul, 2016, s. 256-257.

¹⁶ Türkdoğan, Orhan, Sosyal Hareketlerin Sosyolojisi, (1. Baskı), Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2013, s. 26.

getirir. Bu ideal din ekseninde de birleşebilir, siyaset ekseninde de kültür ekseninde de birleşebilir. Dönemin şartlarına göre bireyler neye aç ise bu ideali o açıklık belirlemektedir.

Kessler'in ifadesiyle; *“toplumsal hareketler, inanç hareketlerinde çıkış noktası olan din merkezli olabilir. Bunun dışında toplumsal hareketler siyasi kökenli de olabilir. Toplumsalizm, nasyonalizm, faşizm gibi olgular siyasi kökenli ortaya çıkan hareketler olabilir. Nasyonal toplumsalizmde olduğu tarzda siyasi veya Rönesans döneminde görüldüğü gibi hümanizm, aydınlık ve romantik felsefelerinde ortaya çıktığı gibi kültürel olabilir.”*¹⁷ Toplumsal hareketler, genel olarak toplumsal yaşam içerisinde var olan sivil toplumun kendi kendine örgütlü bir ağ oluşturan bir parçası olarak tanımlanır. Toplumsal hareketlerin bir merkezi yoktur ve bir siyasi parti gibi örgütsel merkezli olmazlar; ideolojik olarak uyumlu ve tek bir söylemi savunmazlar. Toplumsal hareketler siyasi partiler gibi örgütsel merkezli olmayabilirler fakat bu sözü geçen partiler, toplumsal hareketlerden meydana gelebilir ve onların yerine geçmek, toplumsal hareketi partilerine kurulu bir güç olarak bağımlı kılmak isteyebilirler. Fakat toplumsal hareketler, daha geniş bir hareketi kapsadığı, bütün yönleriyle sadece bir siyasal partinin devletin tümü ile özdeş kabul edilerek sivil toplumu bastırdığı takdirde hâlihazır toplumsal hareket, bir üst boyuta atlayabilir.¹⁸

Charles Tilly, toplumsal hareketlerin özelliklerini sıralarken ortaya çıkış süreçlerini, harekete katılanların sayıya potansiyellerini iddialarını, meydana çıktıkları toplumsal özellikleri göz önünde bulundurur ve toplumsal hareketlerin özelliklerini dokuz madde şeklinde sıralar. Öncelikle Tilly, toplumsal hareketlerin, ortaya çıktığı andan bu yana kişilerin bir başına giriştikleri bir eylem olmadığını başka insanların desteği ile vücut bulduğunu söyler. Toplumsal hareketler Tilly'e göre kişilerin birbiri ile olan iletişim ve etkileşimleri sonucunda toplumsal düzlemde yerini alır ve bu şekilde bu eylemleri yürütürler. Toplumsal hareketlerin ikinci bir özelliği olarak iddialarda bulunduğunu söyler. Bu iddialar ise duruş, program ve kimlikten oluşur der. Toplumsal hareketlerin üçüncü özelliği bu iddialara yöneltilen tezler ve tezlerin öne çıkması, toplumsal hareketlerin yapısı, eyleme geçen ve hak talebinde bulunan kişiler ve toplumsal

¹⁷ Kessler, Gerhard, Sosyolojiye Başlangıç, (2. Baskı), (Çev. Z. Fahri Fındıkoğlu), İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1985, s. 129-130.

¹⁸ Drake, Michael S., Küreselleşen Dünyada Siyaset Sosyolojisi, (1. Baskı), (Çev. Hüsamettin İnanç), Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2016, s. 151-152.

hareketlerin geçirdiği aşamalara göre farklılık gösterir. Toplumsal hareketlerin dördüncü özelliği, temel hak ve özgürlüklerin özellikle siyasi hakların kişilere tayin edilmesi toplumsal eyleme geçişi olumlu güzergâhta etkiler. Beşinci özelliği, toplumsal hareketler kendilerine destekçi bulmak bakımından veya toplumun güvenini kazanmak açısından halkın egemenliğini savunur. Altıncı özelliği olarak toplumsal hareketler iktidarda bulunan siyasal güçlere sıkı sıkıya bağlıdır. Tilly, yedinci özellik olarak toplumsal hareketlerin model aldığı, işbirliği içinde hareket ettiğini ve iletişim kanalları vasıtasıyla farklı yerlerde de yerleştiğini ifade eder. Sekizinci özelliğinin, toplumsal hareketlerin yapılarının, toplumsal harekete dâhil olan kişiler ve ortaya attığı, dile getirdiği iddiaların tarihsel süreç içerisinde değiştiğini, farklılaştığını ve evirildiğini olduğunu ifade eder. Dokuzuncu ve son özellik ise icat edilmiş bir sosyal kurum olan toplumsal hareket süresini doldurup veya başarısız olup ya da amacına ulaşp başarıyla ortadan kalkabilir. Ya da çok farklı bir politika biçiminde yeniden vücut bulabilir.¹⁹ Buradan da anlaşılacağı üzere toplumsal hareketlerin temelinde insan ve insanın talepleri vardır. Toplumsal hareketler meydana gelip bir süre vücut bulduktan sonra ortadan tamamen kalkabilir.

Toplumsal hareketler bilim ve tekniğin, düşüncenin yeniliklerinden faydalanan ve onları kullanabilen çağılı siyasi sosyoloji içinde çok önemli bir yer tutmaktadır. Öncelikle üniversite bünyesi içinde siyasi sosyolojinin gelişmesine doğrudan bir etki yaratmıştır. Başta 1970'ler olmak üzere toplumsal hareketlerle özdeşleşenler ekonomik sınıfları bir kenara bırakıp eşitsizlik ve dışlanmayı anlamlı ve önemli kılmaya çalıştılar.²⁰ Buradan hareketle, yukarıda da belirttiğimiz gibi, toplumsal hareketlerin ana çıkış noktası ve içeriğinde toplumsal huzursuzluk ve toplumun sundukları ile bireyin talepleri arasındaki uyumsuzluğun doğurduğu çatışma yatmaktadır. Toplumsal hareketler, alışlagelmiş tanımıyla kökten değişimciliği esas alıp tamamen yepyeni bir toplumsal/ekonomik ve politik bir toplum düzeni kurmayı, özellikle toplumsal huzursuzluklara sebep olan mülkiyet ve gücün dağılımıyla bilhassa eşit dağılımıyla bağlantılı olan kurumlar ortaya çıkarmayı hedeflerler. Bu amaçlara ulaşmak için de kendi kurdukları sisteme tabiri caizse gözü kapalı itaat edecek, onlar tıpkı bir dini grubun

¹⁹ Tilly, Charles, A.g.e. s. 30-32.

²⁰ Nash, Kate, Çağdaş Siyaset Sosyolojisi, (2. Baskı), (Çev. Hayrettin Özler), Orion Yayıncılık, Ankara, 2016, s.89.

üyelerinin mensup olduğu ve iman ettiği inanç öğretileri gibi neredeyse eleştirisiz kabul edilmeleri gereken karmaşık ve tutarlı fikirler bütünü meydana getirirler. Bu toplumsal hareketler, bahse konu olan ideolojiden ve inanç siteminden çok değişik hareket plan ve programları çıkarırlar. İşin öbür yüzünde varlığını sürdüren başkaldırı veya protesto hareketlerine bakıldığında, onlar kural olarak daha sınırlı bir mekânda; yerel, bölgesel veya ulusal özellikler taşırlar. Mesela, radikal çiftçi ve köylü hareketleri bu son gruba girerler. Toplumsal hareketler sonuçta hem olumlu hem de olumsuz, hem açık hem de gizli birtakım işlevler görürlerken toplumsal yapının neredeyse tamamına sirayet eden değişmelere imza atabilirler.²¹ Toplumsal harekete katılım sağlayan kişiler, toplumda kötü buldukları şeye karşı savaş başlatırlar ve rahatsız olunan o durumu ortadan kaldırmaya çalışırlar. Toplumsal hareketler; örgütlenme büyüklükleri, dereceleri, alacakları yolda seçtikleri yöntemler gibi ölçütler sayesinde diğer toplumsal yapılardan fark gösterebilmektedir. Toplumsal hareketler birçok aşamadan geçerler; mevcuttaki sorunla ilk yüz yüze gelmeler, sorunun varlığını kabul etme ve çoğunlukla da var olan sorunu reddetme; taraftarların ve muhaliflerin de içinde bulunduğu gruplar ve birliklerin iş birliği yaparak kışkırtıcı, bazen sembolik, ama bazen de somut hareketleri düzenlemek. Var olana alternatif bulan, günlük hayata yerleştirmeye çalışan birkaç ya da daha fazla karizmatik öncü sahneye çıkmaktadır. Sonuç olarak sorun olarak gündeme gelen talepler talebi ortaya koyan kişilerin istediği doğrultuda sonuçlandığı için ya da sesini geniş bir kitleye duyurup, toplumun büyük çoğunluğuna önemli bir sorun olarak kabul ettirdiği için toplumsal hareketler uzun vadede sonuç vermeyebilir. Tam tersi de mümkündür. Başka bir seçenek olarak, başka grupların sorunları gündeme geldiği takdirde daha fazla taraftar bulup, diğer konuyu gölgede bırakabilir. Bu durumda da mevcut toplumsal hareketlerin neticelenmesi uzun sürecektir. Toplumsal bir hareketin en gözle görülür yanı, en başlarda bir biçime sahip olmayıp belirgin düzen şekillerinin egemenliği elinde bulundurmasıdır. Kişiler hareket tarzlarını, eylem biçimlerini ve bu eylemi ne şekilde gerçekleştireceklerini gizli bir yoldan yürütmezler. Bundan dolayı harekete katılım sağlayan insanlar bir hareket oluşmaya başladıktan hemen sonra bir dernek, vakıf vb. bir oluşum hazırlama girişiminde bulunurlar. Fakat her toplumsal hareketin belirli bir ömrü vardır, sonsuza kadar kalıcı değildir. Zaman geçtikçe, hareketler hangi yapılar ve biçimler üzerinde kendilerine hayat

²¹ Coşkun, Ali, "Osmanlı Dönemi Dini Kuruluş Hareketlerinin Sosyolojisi", M. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, sayı: 20, 2001, s. 116.

bulmuşlarsa bu durum kalıcılığını yitirecektir. Şöyle ki mevcut toplumsal hareketin harekete katılan bireylerin üzerindeki etkisi zamanla kaybolmaya başlar ve bu hareket giderek etkisini kaybeder. Toplumsal olayları fizik kurallarında olduğu gibi genel geçer kurallarla açıklayamayacağımızı göz önünde bulundurursak, hiçbir toplumsal yapının sonsuza kadar kalmayacağını da anlamış oluruz. Bu da meydana gelen bir toplumsal hareketin tekrar kaybolacağı anlamına gelir ki bu da o hareketin ölümü olarak adlandırılabilir. Zaten bireylerin kafasında bitirdiği ve artık ilgi alanlarına girmeyen bir hareketin toplumsal olarak varlığını devam ettirse de bir değerinin olmayacağını söyleyebiliriz. Bu anlamda toplumda yeni toplumsal yapıların oluşması, bireylerin de taleplerini o toplumsal yapılara yöneltmesi demektir. Bireyler artık eski toplumsal yapıları unuttur ve arzularını yeni oluşan toplum yapısına göre şekillendirir. Yeni toplumsal yapıların oluşması, toplumsal hareketin farkını göstermektedir. Köktenci düşünce yapısına sahip olanlar değişime karşı ılımlı olanlara, ihanet edenlere ve kariyerini ön plana çıkaranlara şiddetle karşı çıkmaktadırlar ve onları kınamaktadırlar. Buradan hareketle eski toplumsal yapıların yerine geçen yeni yapılar tek tek bireylerin hedeflerinden vazgeçtiğini gösterir. Ancak, gerçek politikalar uygulanmaya başlandığı zaman, harekete ilk katılımdaki hedeflerden sapmalar ortaya çıkar. Bu sapmalara bağlı olarak tavizler verilmeye başlanır ve bu durum, protestocu bir toplumsal hareketin özündeki niteliklerini karşılayan çoğunluktaki kesim kurumsal düzeyde ya kontrolden çıkıp korunamaz hale gelir ya da kısmi olarak zarar görür.²² Tilly, 21. yüzyıla gelindiğinde dünyanın dört bir yanındaki insanların toplumsal hareketleri, bir eylem çağrısı, baskıcı güce karşı koymak, çok çeşitli adaletsizliklere karşı hukuku savunması olarak benimsediklerini iddia eder. Fakat yine Tilly, bunun hep böyle olmadığını söyler ve devam eder; her ne kadar binlerce yıldır dünya çapında popüler ayaklanmalar meydana gelmiş olsa da gözlemcilerin Mısır'da şahit oldukları şey, geçmiş hareketlerden ders çıkararak bir strateji geliştiren ve mitingler düzenleyen örgütlerdi; bir lidere, üyelere ve kaynaklara sahip örgütlerdir der.²³

Kessler toplumsal hareketlerin oluşumunda rol alan, bu toplumsal hareketleri oluşturan bazı evrelerden bahseder ve bu evreleri iki noktada toplar:

²² https://tr.wikipedia.org/wiki/Toplumsal_hareket , erişim tarihi, 05.07.2022.

²³ Tilly, Charles, A.g.e. s.31.

Kessler'e göre öncelikle bütün toplumsal hareketler belirli bir şekilde ortaya çıkar. Her toplumsal sistem kendi formunu kendi ortaya koyar. Bunun neticesinde kendine toplumsal sistemde sağlam ve sabit bir şekil verme çabasında olur. Toplumsal hareketler parti, dernek ve organizasyon gibi bir örgüte dâhil olur. Bahsedilen bu örgüt bünyesindeki kişiler bu örgüte belirli bir hedef, ideal doğrultusunda bağlanır. Fakat bu bağlılık sonsuza kadar süren bir bağlılık değildir. Üyeler ilk baştaki bağlılıklarını bir süre sonra kaybedebilir. Bağlı olunan örgüt, zamanla çok katmanlı bir hal alıp da toplumsal hareketleri sert bir zeminde yürüteceğini duyurursa bu durum örgütün toplumsal anlamda tepkiyle karşılanmasına ve kuvvetlerinden bir kısmını kaybetmesine yol açabilir. Buna örnek olarak Kessler, dini hareketleri gösterir. Çoğu dini hareket eylemi, müdahalesiz egemenliği ele alan bir kilise gibi işlerini yürütüp o halde örgütlenince kabuk bağladığını ileri sürer. İkinci olarak Kessler, toplumsal hareketlerin artıp zenginleşmesini halkın Düşünce özgürlüğüne bağlar. Ona göre bir halkın düşünce hayatı ne ölçüde özgür ise eyleme geçme ve düşünce aktarımları da o kadar çeşitli olur. Batı Avrupa'da 16-19. yüzyıllar arası hareket ve düşünce yönelimleri ile Rönesanas ve insancıl yaklaşımlar, köklü değişimler ve asilzadelerle köylülerin siyasi hareketleri ile dikkat çeker. Bazen bir devlet adamı yahut parti, yüzbinlerce, milyonlarca insanın meydana getirdiği büyük bir hareket sayesinde başarı sağlayabilir ve iktidarı ele geçirebilir. Fakat bu başarıdan sonra karşı harekettten korkulur. Bu yüzden, ele geçirilen devlet içinde, hareket ve cereyan halinde olan toplumsal hayatta, sabit bir şekil verilir. Gösteriler, toplantılar, bu resmigeçitler, mücadeleler ve fikir özgürlüğü/serbestisi yasak edilmiştir. Basın hürriyeti kaldırılmış ve gazeteler basmakalıplaştırılmıştır. Yeni hareketlerden korkuluyor ve devlet içinde mezarlık sessizliğinin bulunması tercih ediliyor. Şüphesiz, bu halin hiçbir zaman bulunmadığı toplumlarda ihtilal gizli olarak büyür.²⁴

Sonuç olarak baktığımızda toplumsal hareketlerin çıkış noktası beslendiği kaynaklar toplumda yaşayan bireylerin kendisidir. Toplumsal hareketlerin yönünü toplumların toplumsal yapıları, kültürel özellikleri, demografik yapıları gibi faktörler tayin ederken; bir toplumdaki toplumsal hareketlerin sonuçları başka toplumlarda geçerli olmayabilir.

²⁴ Türkdogan, Orhan, A.g.e., s.38-39.

1.2.Toplumsal Hareket Türleri

Toplumsal hareketlerin temel amacının bir toplumsal değişim yaratmak ya da bir öncekine direnmek ya da onu değiştirmek olduğunu söylemiştik. Toplumsal hareketler tek bir alandaki rahatsızlıkları dile getirmezler. Toplumsal hareketlerin katılımcıları toplumsal hayattaki tüm rahatsızlıkları değiştirmek için harekete geçmiş olabilirler. Bu nedenle toplumsal hareketlerin yönelimleri de birbirinden değişiklik göstermektedir.

Toplumsal hareketlere yönelik geliştirilecek olan sınıflamalar, hareketin etraflica incelenmesi, hareketlerin meydana gelme zamanları, taktik, hedef ve amaçları, kullandıkları sosyal ve ekonomik kaynaklar ve katılımcıların özellikleri göz önüne alınarak yapılabilir. Toplumsal hareket türleri hangi dönemde meydana gelmişse o dönemin özelliklerini yansıtır nitelikte olmak koşuluyla sınıflamaya tabii tutulduğunu, yine o dönemin bilim tezahürünün odak noktalarını, tedirgin olduğu söylemleri yansıttığını ifade edebiliriz. Toplumsal hareket tipolojilerine dair etkili bir sınıflamanın David Aberle tarafından ortaya konulduğunu söyleyebilmek mümkündür. Aberle, ortaya koyduğu toplumsal hareket sınıflandırması ile etkili bir sistem inşa etmiştir. Ona göre alternatif, kurtarıcı, reformcu ve devrimci model olmak üzere dört tür toplumsal hareket tespit edebilmek mümkündür. Devrimci hareketler yapısal değişimi hedeflerken, reformcu hareketler ise adaletsizliklere ve eşitsizliklere dikkat çekerek kısmi bir değişimi ön plana alırlar. Kurtarıcı hareketler ise genel olarak bireylerdeki toptan değişime odaklanan bunu amaçlayan hareketlerdir. Alternatif hareketler ise, 1960'lardan itibaren kendisini gösteren karşı kültürel değerler, materyalizmin reddedilişi ve farklı yaşam biçimlerinin geliştirilmesi ile karakterize olmuş hareketlerdir.²⁵

Toplumsal hareketlere yönelik geliştirilecek olan sınıflamalar, hareketin etraflica incelenmesi, hareketlerin meydana gelme zamanları, taktik, hedef ve amaçları, kullandıkları sosyal ve ekonomik kaynaklar ve katılımcıların özellikleri göz önüne alınarak yapılabilir. Toplumsal hareket türleri hangi dönemde meydana gelmişse o dönemin özelliklerini yansıtır nitelikte olmak koşuluyla sınıflamaya tabii tutulduğunu, yine o dönemin bilim tezahürünün odak noktalarını, tedirgin olduğu söylemleri

²⁵ Çetintaş, Ahmet, "Toplumsal Hareketlerin Değişen Doğası: Yeni Kimlikler-Yeni Hareketler", İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Malatya, 2018, s. 14-16.

yansıttığını ifade edebiliriz.²⁶ David Aberle, ortaya koyduğu toplumsal hareket sınıflandırması ile etkili bir istem inşa etmiştir. Aberle'nin inşa ettiği sınıflamaya göre, ihtilalci hareketler tıpkı köktenci gruplar gibi tümüyle yapısal değişiklikler için çalışırlar. Amaçlarını gerçekleştirme doğrultusunda şiddete bile başvurabilirler.²⁷

Toplumsal hareketler, toplumsal sistemde değişim arzusunda olan değer eğilimli, norm eğilimli veya her ikisini birden odak noktasına koyan bir hareket tarzı olarak da kendini gösterebilir. Norm yönelimli hareketler daha çok grup üyelerinin nasıl davranışta bulunmaları gerektiğini söyleyen ilkeler anlamına gelen normu korumak, bu normu restore etmek ve tekrardan meydana getirmek teşebbüsü diye tanımlanabilir. Norm eğilimli hareketler var olan normlardan ve oluşması olası değişimlerden kaçınma anlamına gelen *panik*, credit vasıtaları ortaya çıkarma teşebbüsü olan *çılgınlık* ve suiistimalinden mesul olan bir şeyi veya bir kimseyi savmak olan *düşmanlık* gibi aksiyon şekilleridir. Birçok norm eğilimli hareket, başka olgulardan azat bir biçimde manalı değişimleri çağıran değer eğilimli toplumsal hareketleri ortaya çıkarır. Tüm değer eğilimli hareketler, normlar da dâhil, daha aşağı seviyede unsurların yeniden bir örgütlenmesi anlamını taşır. Mesela yabancı idarecilerin yasallığına hücum eden bir milli bağımsızlık hareketi değer yönelimli hareketin ilk örneğini temsil eder.

*“Değer eğilimli bir eylem şekli ekseriyetlik kazanan bir inanç konusunda değerleri tamir etmek, onu gözetmek, değerleri adaletle temin etmek yahut o değerlerin varlığını devam ettirmek adına ortaya çıkan toplu bir teşebbüs olarak ifade edilebilir.”*²⁸

Sonuçta toplumsal hareketlerin ana çıkış noktası değerler, normlardır. Toplumun mevcut düzeninden duyulan rahatsızlıkların değiştirilmesi için kolektif bir biçimde hareket edilerek istenilen düzene getirilmeye çalışılması değer ve normlardan hareketle başlatılmaktadır. Hüsniye C. Tatar norm yönelimli ve değer yönelimli hareketleri şu şekilde inceler:

İlk olarak norm yönelimli hareketlerin mevcut herhangi bir kuralın değiştirilip onarılması veya o kurala güç kazandırılması amacıyla yola çıkabilir. Değer yönelimli

²⁶ Çetintaş, Ahmet, “Toplumsal Hareketlerin Değişen Doğası: Yeni Kimlikler-Yeni Hareketler”, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Malatya, 2018, s. 14.

²⁷ Çetintaş, Ahmet, A.g.e. s. 15.

²⁸ Türkdoğan, Orhan, A.g.e. s. 38-41.

hareketler ise bahsedilen normların çıkış noktasını oluşturan ve bu normların ne şekilde ve ne kalıpta oluşturulması gerektiğine dair fikirler sunan, yaptırımlar uygulayan, nelerin doğru nelerin yanlış olduğunu ortaya koyan kuralların iyileştirilmesi, değiştirilmesi veya güçlendirilmesine yönelik gelişim gösterir.

İkinci inceleme noktası norm yönelimli ve değer yönelimli hareketlerin toplumsal düzlemde bıraktığı etkilerdir. Buna göre norm yönelimli hareketler toplumsal alanda bireylere daha az sıkıntılar yaşatır ve bireyler daha sancısız ve sıkıntısız bir süreçten geçer. Oysa değer yönelimli hareketler böyle değildir. Değer yönelimli hareketler neticesinde çok ciddi problemler ortaya çıkar ve bu problemlerin çok sert bir şekilde karşılık bulmasına yol açabilir.

Üçüncü özellik olarak bu iki hareketin toplumsal düzlemde neyi amaçladıklarına dikkat çeker. Buna göre norm yönelimli hareketler için toplumsa var olan mevcut sistemin işleyişinde gözlemlenen tersliklerin, yanlış durumların onarılması ve bu doğrultuda ters giden şeylerin ortadan kaldırılması mümkündür. Değer yönelimli hareketler için bu söz konusu değildir. Değer yönelimli hareketler topluluğun tümünü değiştirmeyi hedeflemektedir.²⁹

Batı demokratik devletlerinde yaşayanların çoğu, toplumsal hareketleri olağan, normal ve bir demokrasinin sağlıklı bir parçası olarak düşünmeye eğilimlidir. Bir sağduyu olarak bize bugün görüldüğü şekliyle bu anlayıştır. 1960'lardan önce insanların büyük çoğunluğu, bu hareketler üzerinde çalışan Batılı demokratik devletlerdeki akademisyenleri de içeren, toplumsal hareketlerden korkmaktaydı. Bir önceki yüzyıl boyunca toplumsal hareketler üzerinde çalışanlar onları irrasyonel kalabalıklar veya daha kötüsü, birdenbire ortaya çıkan aşırı uç ortalığı karıştıran deli fişekler ve sorun çıkarıcılar ya da karizmatik kışkırtıcılar tarafından sürüklenen tehlikeli çeteler olarak düşündüler. Sanayileşen Batı'daki kitleler genellikle daha iyi çalışma koşullarını ve oy kullanma hakkını talep ettiler. O zaman bilimciler, bugünkü siyasetçiler ve televizyon haber spikerlerinin çoğu gibi, bu kalabalıkların ve halk tabakalarının sürü zihniyetine sahip

²⁹ C. Tatar. Hüsniye, "Sosyal Hareketler Sosyolojisi Açısından PKK, Milletlerarası Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Huzur Sempozyumu", Elazığ, 2000.

olduğunu iddia ettiler; bu sürü zihniyeti aksi halde rasyonel olan bireyleri geçici olarak deli ve irrasyonel hale getirmektedir.³⁰

1.3.Eski Toplumsal Hareketler Paradigmaları

Yeni toplumsal hareketleri anlamak, ona yönelik yorumlar getirebilmek için eski diye nitelendirilen toplumsal hareketlerin niteliğini, mahiyetini, içeriğini ve ortaya konan paradigmalarını anlamak gereklidir. Bu doğrultuda eski toplumsal hareketlerin iki önemli paradigması olan işlevsel ve çatışmacı paradigmaları inceleyeceğiz.

Eski toplumsal hareketler paradigmaları, hareketin neden ve hangi şartlar altında meydana geldiğini açıklamak amacını güderler. Eski paradigma olarak nitelendirebileceğimiz paradigmalar işlevselci paradigma ve çatışmacı paradigmadır. Her iki paradigma da toplumsal hareketlerin ortaya çıkış nedenlerine ve süreçlerine ilişkin görüşler ortaya koymaktadır.

Çatışma modeli içinde Marksist eğilimde olanlar günümüz sanayi çağı toplumlarını iki büyü sınıfa ayırırlar: bunlardan biri, özel mülkiyete sahip olan, toplumsal tabaka sıralamasında üst kesimde yer alan kapitalist sınıftır. Diğer ise mülkiyeti ve sermayesi bulunmayan tabaka sıralamasında alt kesimde yer alan, emeği sömürülen ve ezilen ya da çalışan sınıf olarak tanımlanan sınıftır. Toplumda vücut bulan ve toplumsal sorunların kaynağı olan durum bu iki sınıfın çatışmasıdır. Orta sınıf ise bu iki sınıf arasında “yastıklık eden” sınıftır. Fakat zaman ilerledikçe, “yoksullaşma kanunu” sonrasında bu orta sınıf, büyük ölçüde çalışan yani işçi sınıfına katılacak; geriye kalan çok ufak bir kesimi de burjuvalaşma olanağı bulabilecektir. Böylece toplumun imajı ikili sınıf sistemine dayanacaktır. Fakat zaman ilerleyip de sanayi toplumları daha da ilerleyip geliştikçe bu bahse konu olan orta sınıf yeni şekiller kazanacaktır. Buna bağlı olarak çalışan/işçi sınıfı orta sınıfla birtakım münasebetlerde bulunmayı başaracaktır. Marx’tan günümüze kadar, toplumun bünyesinde var olan ileri sanayi toplumlarında ortaya çıkan be türden gelişme ve değişimleri bir başka düşünür Dahrendorf’ta da tüm özellikleriyle görmek muhtemeldir.³¹ Çatışma teorisinde Ralf Dahrendorf’un görüşleri önemli yer tutar. Ona göre toplum, çatışmalar ile meydana gelir. Toplum içinde çatışma durumu her zaman mevcuttur ve bu toplumun meydana gelme sürecini yansıtır. Toplumsal

³⁰ Orum, Anthony M. Dale, John G., A.g.e., s.262-263.

³¹ Türkdöğ, Orhan, A.g.e, s.163.

harekete/çatışmaya neden olan çıkarlar aleni bir şekilde de ortaya çıkabilir veya tam tersi kendini gizleyebilir. Çıkarlarını gizleyen grupların olması bu grupların bir yönetici güze sahip olmamasından ileri gelir. Bu durum o toplulukların bahse konu olan otoriteleri tanımamasından ileri gelir. Fakat ilerleyen vakitlerde bahse konu olan kendini gizleyen ve tanınmayan çıkar grupları ortaya çıktıkça; bu gruplar artık kendi lehlerine olacak toplumsal olayları ve kendi çıkarlarını tanıyan ve o bilinçle hareket eden gruplar haline gelir ve bununca toplumsal değişmelere neden olacak çatışmalar, gerginlikler ve huzursuzluklar meydana gelir. Bu durumun tersine kendini aleni bir şekilde belli eden açık grupla kendini gizli tutan diğer grubun harekete geçme olasılığı birbirine denk değildir. Ortaya çıkan gerginlikler, huzursuzluklar ve çatışmaların artması ve toplumsal hareketin toplumda vücut bulmasında bir gruba ait olan kişilerin diğer gruplarda da ait bir konumda olması oldukça önemli bir etkidir. Toplumda meydana gelen bu türde çalkantıların görmezden gelinmesi yahut bunun engellenmeye çalışılması beyhude bir uğraşından öteye geçmeyecektir. Bundan dolayı bu toplumsal çatışmalar, huzursuzluklar ve problemler gerçek manada tanınmalı ve yasal yollardan hareket edilerek düzene kavuşturmak için uğraşılmalıdır. Dolayısıyla bu çatışmalar deyim yerindeyse toplumsal hareketler kurumsallaşmak amacı ile düzene sokulmalı ve toplumsal farklılaşmanın canlı yönleri olarak toplumun varlığını temin etmelidirler. Bu manada toplumsal hareketlerin sahneye çıkışının sebebini mantıklı bir perspektife oturtacak olursak; toplumsal hareketlerin toplum bünyesinde, tamiri mümkün olmayan, şiddet içeren olaylara engel olmak için ortaya çıktığını söyleyebiliriz. Toplumsal hareketler konusunda incelemelerde bulunan Dahrendorf, şu örnekle yola devam eder: Ona göre kadınlar meşru açıdan eşlerine tabii durumundaydılar. Bazı iş yerlerinde çalışma statüsünde yukarı doğru bir yükselme/terfi zamanı geldiğinde sırf kadın oldukları için görmezden gelinirlerdi. Ayrıca kadınlar gücü elinde bulunduran birçok otorite sahibi tarafından da saf dışı bırakılırlardı. Fakat 20. yüzyılın sonlarına doğru gelindiğinde dışlanan bu kadınların yukarıda bahsettiğimiz üstü örtük/açığa çıkarılmayan gizli çıkarları bilinçli bir kimlik kazandı ve kadın/feminist hareketleri toplumsal alanda yerini aldı. Bunun sonucu olarak da bu alanda meydana gelen çatışma ortak bilinç ve ortak hak talepleri vasıtasıyla kadınlar tarafından örgütlü bir yapı düzenlenmek koşulu ile gündeme geldi.³²

³² Poloma, Margaret, Çağdaş Sosyoloji Kuramları, (Çev. Hayriye Erbaş), Palme Yayıncılık, Ankara, 1993, s.118-121.

İşlevselci teorinin öncüsü ise Neil Smelser'dir. Ona göre toplumsal sistemin ilerleyişinde ortaya çıkan sorunlar, iç dünyada yaşanan olumsuzlukların sonucudur. Bireylerin içine düştükleri gerilim sonucunda var olan norm ile değerler geçerliliğini kaybeder. Kişiler tatminsizlik, mutsuzluk ve huzursuzluk içerisinde kendilerini bulurlar. Böyle bir vaziyette kişiler bir süreliğine toplumsal bir varlık olma özelliklerini yitirirler. Bu şekilde bir değişimin ibresi ise kolektif eylem şekilleridir ve dolayısıyla toplumsal hareketlerdir. Bu vaziyet, toplumsal yapının tekrar birleşip bütünleşmesi için lazım olan yeni biçimsel düzeneklerini eyleme sokar.³³

Bu iki paradigmaya yönelik eleştiriler getirilmiş ve bu paradigmaların eksik yönleri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Her iki paradigma da toplumsal hareketlerin ortaya çıkış şartlarını, süreçlerini ve nedenlerini açıklasa da bu paradigmaların eksik kalan yönleri vardır. Smelser'dan örnek verecek olursak, Smelser'ın kuramı toplumsal olarak harekete geçmenin meydana gelme adımlarının irdelenmesinde yol göstericidir. Bununla beraber daha sonrasında uğradıkları değişimler ile sonuçta sahip oldukları kaliteler hususunda yeterli olmamaktadır. Benzer bir biçimde Dahrendorf tarafından ortaya atılan teori de yine çıkar gruplarına atıfta bulunur. Dahrendorf bu teori ile bu çıkar gruplarının ne tür şartlar çerçevesinde meydana geldiklerini işaret ederken eksik bir grubun çıkarlarının ne şekilde bilinçli bir role büründüğünü ve örgütlü bir yapı oluşturduğunu anlatmakta aciz kalmaktadır. Klasik toplumsal hareket örneklerine yönelik ortaya çıkan eleştiri, klasik hareketlerin yalnızca modern dönemde türeyen sanayi toplumunun değişik bölümlerinin ekonomi temelinde ileri gelen istekleri etrafında meydana gelen toplumsal hareketlerine açıklık getirebildiğini fakat sanayileşme sonrasında yeni oluşan toplumda kültür temelli istekleri dile getiren toplumsal hareketleri açıklamakta yetersiz kaldığı yönündedir. Fakat yukarıda öne sürülen tezlere açıklık getirecek olursak, klasik toplumsal hareketlerin öncelikli probleminin değişen ve dönüşen toplumla beraber, kişilerin bu yeni toplumdan doğan sorunları açıklamak olduğunu ya da açıklayamamak olmadığını söyleyebiliriz. Her dönemde ortaya çıkan toplumsal hareketlerin kendine özgü çıkış noktaları, problem kaynakları ve çözüm yöntemlerinin olduğunu unutmamak gerekir. Her toplumsal hareket kendi şahsına münhasırdır. Mesela sendikalardan kaynaklanan eyleme geçişler ekonomik temelli meydana gelirler. Buna karşın kadın haklarının gerektiği gibi düzenlenmemesi

³³ Smith, Anthony D., Toplumsal Değişme Anlayışı, (Çev.: Ülgen Oskay), Gündoğan Yayıncılık, Ankara, s. 37.

sonucu ortaya çıkan kadın hareketleri kültürel ve toplumsal isteklerle meydana gelmektedir. Toplumsal sistemde azınlıkta olan grupların istek ve arzuları yukarıda bahsi geçen her iki örneği de kapsamaktadır. Toplum yapısı içerisinde kaçınılmaz olan bir olgu var ise o da toplumsal yapı evrildikçe, geliştikçe veya geriledikçe bunlara paralel olarak doğacak olan toplumsal gruplar da istek ve arzularını, hedef ve gelecek beklentilerini bu değişim yönünde güncelleyeceklerdir. Bu değişim isteği “toplum değişiyorsa biz de değişmeliyiz” şeklinde basmakalıp bir ifadenin sonucunda gelişigüzel bir şekilde gerçekleşmez. Bu değişimi toplumun kendisi bir zorunluluk olarak doğurur. Çünkü toplumsal bir varlık olarak bireyin istekleri toplumun değişimine paralel olarak değişim gösterir. Bu açıdan bakıldığında klasik toplumsal hareketler hakkında klasik betimlemelerle, 20. yüzyılın sonlarında ortaya çıkmaya başlayan yeni hareketleri açıklamakta yetersiz kaldığı tezi sonucu ortaya çıkarılan yeni dönem toplumsal hareket uygulamasının birbirini tamamladığına şahit olunmaktadır.³⁴

Son dönemlerde toplumsal yapımızın çoğu katmanında uyumcu ve çatışmacı modellerin gün geçtikçe farklı şekiller edindiğine şahit oluyoruz. Bu türden bir oluşmak eylemi, düşünce yapımızın derinlik elde etmesi bakımından normal karşılamak gerekir. Günümüze bakıldığında, yaşadığımız toplumsal hayatta meydana gelen her olayı sınıf ile sınıfsal çatışmaya bağlayan ve bu açıdan teoriler geliştiren her şeyi sınıf ve sınıf çatışması açısından yorumlayan bu tarz inanç sistemi üzerinden bir yorum geliştiren düşüncenin zamanla hoşgörü alanından uzaklaştığına şahit oluyoruz. Oysaki bu örneklerin var olunan zaman diliminde kazandığı ve güncel uzanımları incelediğimizde böylesi şiddetle tutum ve davranışlara karşı gelmenin yaşadığımız hayatın gerçeklerine uymadığını ve yeni bir bağnazlık düşüncesini ortaya çıkardığını söylemek mümkündür.³⁵

1.4. Toplumsal Hareketler Teorisinin Kaynakları

Toplumsal yapıda vücut bulan değişiklikleri tek başına bir sebeple açıklamak doğru bir yaklaşım olmaz. Zira toplumun bir kesiminde meydana gelen bir değişiklik diğer toplumsal olayları ve kişileri de etkilemektedir. Bundan yola çıkarak bu toplumsal hareketlere yönelik çeşitli yaklaşımlar geliştirilmiştir. Toplumsal hareketlere ilişkin

³⁴ Gençoğlu, Aylin Y.: “Eski ve Yeni Paradigmalar Açısından Sosyal Hareketler”, İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi, Cilt. 3, Sayı.2, 2014, s. 313-314.

³⁵ Türkoğlu, Orhan: A.g.e., s.169-170.

teorik yaklaşımları çok farklı şekillerde ifade edip sınıflandırmak mümkün olsa da bu yaklaşımları temel olarak klasik ve çağdaş yaklaşımlar şeklinde ikili genel bir sınıflamaya tabi tutmak mümkündür. Bu bağlamda kolektif davranış teorisi, kitle toplumu teorisi ve göreceli yoksunluk teorisinden oluşan yaklaşımlar ile kaynak mobilizasyonu teorisi ve yeni toplumsal hareketler teorisinden oluşan çağdaş yaklaşımlardan söz edilebilir.³⁶

1.4.1. Klasik Kuramlar

Klasik Yaklaşımlar Kolektif Davranış Yaklaşımı, Göreceli Yoksunluk Kuramı ve Kitle toplumu Teorilerinden oluşmaktadır.

1.4.1.1. Kolektif Davranış Kuramı

Sosyologlar toplumsal hareketleri, 1970'lerden bu yana psikolojik kökenli bir kuramla kendi iradelerinden bağımsız bir şekilde meydana gelen şartlara hissi davranış gösteren kişilerin eylemleri olarak ifade etmişlerdir. Neil Smelser, Gustave Le Bon, Herbert Blumer ve William Kornhauser bu yaklaşımın öncüleridir. Bu yaklaşıma göre toplumsal hareketler, toplumsal yapıda meydana gelen gerilimler, yoksunluk, karışıklık gibi şikâyetler sonucu meydana gelir. Bu tür sonuçlar psikolojik etkinin doğurduğu sonuçlardır. Toplumdan dışlanmış ya da kendini toplumdan soyutlamış kişilerin katıldığı hareketlerdir.³⁷

Kolektif Davranış Yaklaşımından beslenen, kökenini kolektif yaklaşım kuramından alan sembolik etkileşim ve katma değer kuramına değinmekte fayda vardır. Sembolik Etkileşim Kuramı Kolektif yaklaşım kuramcılarının olan Herbert Blumer tarafından geliştirilmiştir. Bu yaklaşıma göre toplumbilimi kolektif eylemleri inceler. Toplumsal hayat da kolektif eylemin ta kendisidir. Toplumda meydana gelen buhranlar, kolektif eylemler ve toplumsal hareketler bu yaklaşımın temelini teşkil eder.

Katma Değer Kuramı da kolektif kuramcılardan olan Neil Smelser tarafından ortaya atılmıştır. Neil Smelser, toplumsal hareketleri, diğer kolektif eylemler gibi içinden çıktıkları toplumsal yapıyla bağlantılı olarak ifade etmeye odaklanır. Bu yaklaşıma göre

³⁶ Çetintaş, Ahmet; Toplumsal Hareketler Teorisinin Ana Hatları, A. Arslan (ed.), Siyaset Bilimi içinde (s.71), İstanbul: Paradigma Akademi.

³⁷ Crossley, Nick, "Making Sense of Social Movements." 2002. Zikreden, Yaylacı Göktuna, Filiz, Yeni Toplumsal Hareketler, s. 45.

toplumsal yapı içerisinde toplumsal hareketler, problemlerin, huzursuzlukların, karışıklıkların bir sonucu olarak bunları düzeltmek maksadı ile ortaya çıkmıştır.³⁸

1.4.1.2. Göreli Yoksunluk Kuramı

Bu yaklaşım Denton Morrison, Ted Gurr ve James Davies tarafından ortaya atılmıştır. Buna göre mevcut toplumsal yapının sunduğu olanaklardan memnun olan kişiler toplumsal yapıda değişikliklere daha az ihtiyaç duyarlar. Toplumsal hareketler bireylere birtakım haklarının olduğunu dikte eder. Bunun sonucunda kişileri bu haklardan yoksun bırakıldıklarına inandırır. Bu kuram temelde kişilerin kendileriyle eşit konumda olan diğer kişilerle aynı haklara sahip olamadıklarına inandırılmasıdır.³⁹

1.4.1.3. Kitle Toplumu Kuramı

Kitle toplumu kuramının çıkış noktasında endüstrileşme süreci, işgücünün bünyesinde meydana gelen değişimler, sosyal ve kültürel alandaki değişimler vardır. Meydana geliş süreci on dokuzuncu yüzyıl sonları ile yirminci yüzyılın başlarına tekabül eder. Tarımla birlikte üretimin ve ulaşım ağının gelişmesi sosyal alanda bazı değişikliklere yol açmıştır. Üretimin ve tarımın gelişmesi istihdam alanında, mülkiyet alanında değişiklikler meydana getirmiştir. Bu değişiklikler sadece bu alanlarda değil aile kurumunda, iş ortamlarında, sınıf dizilimlerinde, toplumsal cinsiyet rollerinde de olmuştur. Bu kadar büyük çapta ve hızla gerçekleşen değişimler neticesinde kitle toplumu kuramının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu bağlamda kitle toplumu kuramı, endüstrileşme, şehirleşme gibi süreçlerle birlikte meydana gelen değişimlere cevap arayışı olarak meydana çıkmıştır.

Kitle kavramı, düzensiz insan topluluklarına, kalabalığa, bu insan toplulukların geçici birlikteliklerine, toplu bir güç oluşturmaya işaret eder. Kitle kültürü ise 1800 ile 1900 yılları arasında gelişme kaydeden teknoloji çağı ve endüstrileşmenin bir meyvesidir. Avrupa'nın keşfedildiği 6. yüzyıldan 19. yüzyıla değin, yani on iki yüzyıllık biz zaman dilimi süresince, Avrupa'nın demografisi hiçbir vakitte yüz seksen milyonu geçmemiştir. Halbuki bu zamandan sonra, yüzyılı biraz daha geçen bir süre zarfında, Avrupa nüfus dört yüz atmış milyon kişiye fırlamıştır. Yine bu sayı günümüz dünyasında daha da artarak katlanmıştır. Teknolojinin gelişmesiyle birlikte ortaya çıkan yeni yeni keşifler, kitle

³⁸ Crossley, Nick, A.g.e. s. 46.

³⁹ Kendall, Ritchie D, "Sociology in Our Times: The Essentials", 2008, Zikreden: A.g.e. s.47.

iletişim araçlarının artmasına olanak sağlamış ve bu yolla da iletişim alanında büyük değişmelere sebep olmuştur. Bir yanda bütün dikkatleri üzerinde toplayan kitlesel hareketler diğer yanda çok hızlı ve hızı katlanarak artan tarzda ilerleyen toplumumuzu her yandan kuşatan iletişim aygıtları ile yepyeni toplumsal oluşum şekilleri, insanların birbirleri ile olan ilişkilerini ta köklerinden sarsmaya yetmiştir. Bununla beraber 1900'l  yılları itibariyle kitlesel toplum, kitlesel insan ve bu ikisinin meydana getirdiği yenedünya düşüncesi, değer yapıları, hayata bakış açıları ve hayatı değerlendirme tarafları, inanç sistemleri ve dahi değer yargılarını baştan aşağı yepyeni bakış açıları ile belirleyen kitle kültürü doğmuştur. Kitle kültürü dediğimiz bu oluşum daha önceki toplumsal sistemlerin tüm öğretilerini geçmişte bırakmış, adeta o öğretilerin üzerine basıp geçmiştir. Dolayısıyla bu kültür unsuru dünya çağında yeni bir ağ örmüştür. Gerek din alanında gerek sanat alanında gerek felsefe alanında gerek estetik alanda ve gerekse de sosyolojik alanda daha önceden var olan çağların dünyayı algılama sistemlerini geride bırakarak ileri çapta toplumsal hareketlere, ideolojik yapılara maddeci öğretilere kapılarını sonuna kadar açmıştır. Böylelikle kitle kültürü, bu türden öğreti sistemlerine eğilimin bir aracı olarak işlev görmüştür. Batı dünyasını ve Doğu Avrupa'yı altüst edip adeta batı ve doğu dünyasına akın eden fikir akımları kitle kültürünün acı birer meyveleridir. Bu meyvelerden komünizm doğuyu, kapitalizm ise batıyı esareti altına almıştır. Ayrıca Birinci Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan ideolojiler (faşizm ve Nazi) de bu anlamda siyaseten kitle kültürünün etki alanlarının sonucudur. Bu türden ideolojilere baktığımızda adeta bir ayna misali bize doğrudan kitle kültürünü yansıtacaktır. Çoğu ülkelerde eğitim sisteminin siyasi ideolojilerinin güdümünde bulunması, doktrinel şartlandırma kitle kültürü oluşumunu ortaya çıkarmıştır. Komünist dünyada Lenin, eğitimin tarafsız ve siyaset dışı kalamayacağını açıkça ilan etmiştir. Bu yüzden milyarlaraya yaklaşan komünist dünya ideolojik şartlandırma havuzunda büyümektedir. Durum kapitalist ülkelerde de bundan farklı değildir. Buralarda da siyasal rejim iktisadi sistemi belirlemiştir. Piyasa ekonomisine açık bir kapitalist sistem aynı zamanda ideolojisini de yerleşirmiştir.⁴⁰

Kitle kültürünün ana öznesi topluluk ve kalabalıklardır. Kitle kültürünün asıl amacı ihtiyaçların doyurulmasıdır. Kitle kültürü öğretir fakat eğitmez. Bunlardan hareketle kitle kültürü ve toplumsal hareketler arasında bir bağlantı kuracak olursak bu şu şekilde olur:

⁴⁰ T kdoğan, Orhan, A.g.e. s. 413-414.

daha önceki açıklamalarımızda toplumsal hareketlerin bireylerin rahatsızlıkların, memnuniyetsizliklerinden, mutsuz ve huzursuzluklarından meydana geldiğini söylemiştik. Kitle kültürü de aynı kaynaktan beslenir: bireylerin mutsuzluğu, huzursuzluğu ve memnuniyetsizliği. Toplumun gerçekleri ile fertlerin istekleri arasındaki uyumsuzluk sapkın davranışları ortaya çıkarır. Bu durum bireylerde toplumun kurallarına başkaldırı, protesto şeklinde cereyan eder. Toplumsal gelişmenin doğal bir getirisi olarak bu türden huzursuzluklar, esasında çoğu toplumsal huzursuzlukların da kaynağını oluşturur. Devyant tutumlar diye nitelendirilen ve yaşanan toplumda o toplumun düzeni için mevcut olan düzen hudutlarını aşan, ruh ve sinir hastaları, kasten adam/kadın öldürenler, ilaç bağımlıları, bilinçli bir şekilde kendi canına kasten öldürme, fuhuş, etnik ayrımlar, siyasal teknik gruplaşmalar, toplumun temek yapı taşı olan ailede meydana gelen olumsuz değişimler, çocuklarda suç oranlarının atış göstermesi, doğal afetler, kan davaları, fahişelik vs. meseleleri bunların içerisinde yer alır. Bu açıdan toplumsal hareketler, teknolojinin ilerlediği toplumlarda, amaçları ve bu amaçları gerçekleştirmek için kullandıkları araçlar arasında oluşacak dengeyi sürekli bir şekilde tahrip ederler. Grup bilinci, tesanüt duygusu ve kişilerin birbiri ile olan samimi münasebetlerin fazla olduğu etrafı çevrili toplumlarda insan artık “derisinin altında varlık bulan” bir kişi olmaktan uzaklaşıp adeta robot haline dönüşüyor insan olmaktan çıkıyor, makineleşiyor. Özdevinim ile bu özdevinim sonucunda da bencillik hissi kendini öne çıkarıyor. Bundan dolayıdır ki toplum bir taraftan çağdaş uygarlıklar seviyesine çıkarken diğer taraftan bu seviye kişilerin yalnızlığını, ruhsal problemlerini, huzursuzluklarını ve bunalımlarını yok etmeye yetmiyor. Nihayetinde toplum çağdaş seviyelere ulaşırken bireyleri de “kalabalık içerisinde bir başına” bırakıyor. Böyle bir ilerleme, plüralist (çoğulcu) toplum yapılarına sahip olanların çıkmaz sokaklarıdır. İçinde yaşadığımız toplumsal yapı en olanı istiyor ve iyiye doğru yönelim gösteriyor. Fakat bunun doğal bir sonucu olarak bu iyi olma olgusu zıtlıklarını da beraberinde getiriyor. Zira toplum, zıtlıkların bir birleşimidir. İçinde bulunduğumuz zaman dilimi içerisinde toplumsal hareketlerin artışa geçmesi ve ilerledikçe de çatışmacı bir vaziyet alması bu toplumsal birleşimin doğal bir sonucudur. Bireysel ilişkilerin en güçlü yaşandığı, güven duygusunun ileri seviyelerde yüksek olduğu, değer normlarının çok güçlü bir şekilde seyrettiği toplumun en önemli yapı taşı olan aile hayatında mutluluğu ve huzuru sağlanan kişi, dâhil olduğu kitle toplumunda bu destekten mahrum bırakılmıştır. Zira kitle toplumu öncelikle kişisel menfaatleri gözetir.

Böyle bir durumla karşı karşıya kalan birey iki kuvvetli his tarafından bir çatışma içine çekilir. Öyle ki bireyi içine çeken bu durumun ikisi de bireysel ihtiyaçlarımızın başında gelmektedir. Bu iki durumdan biri diğer insanlarla münasebette bulunma durumu diğeri ise özgür olma isteği. Toplumsal bir varlık olan birey hayatı boyunca böylesine önemli olan iki durumun da açlığını çekebilir. Zira kişi, başkalarıyla iletişim kurmadan da, özgürlüğü elinden alındığında da sağlıklı bir yaşam sergileyemez. Bu sebeple, yaşayışını sürdürdüğü topluma olan sorumluluğunu yitiren insan, aynı zamanda kültürel değerlerle, göstergelerle ve tavır şekilleriyle de ilgisini kopararak “moral yalnızlığın” rüzgârına katılır, gider. Batı’da toplumsal yapılara gözdağı veren eylemler, kitle halinde buyruklara karşı gelmeler ve protesto eylemleri toplumda var olan hakikatlerle bireyin istemeleri arasında bu şekilde doyurulmamış bir uyumsuzluğun sonucudur. Kuşkusuz toplumsal yapının her koşulda/durumda ve bütün bireyler için adaletli bir şekilde kazançlar sağladığı savunulamaz. Belirli bir anda hoşnutsuzluklar ortaya çıkabilir. Çağdaş toplum bu tür çıkmazları yansıtan bir model verir. Zira bireyin belliğini ve yaşamını inşa eden psikolojik nedenler ve toplumsal teşkilat arasında benzerlik mevcuttur. Bu sebeple, endüstri toplumu, kültür açısından bir uyumun sağlanamayışı karşısında birtakım gerginlikler ve baskılar yaratır.⁴¹

Kitle kültürünün sujesi topluluk ya da çokluktur. Halbuki kültürün süjesi kişi veya özgür benliktir. Bundan dolayı kişinin ruhu, kitlenin ise yalnızca beklentileri vardır. Aliya İzzetbegović kültür ile kitle kültürü arasındaki ayrımı şu şekilde yapar: bütün kültürel yapılan bireylerin şahsının yücelmesi sürecini ihtiva ettiği halde; kitle kültürü çıkar doğrultusunda ihtiyaçların doyurulmasına yöneliktir.

Şöyle ki kitle kültürü bir konu hakkında bir şeyler öğretmeye meyillidir fakat eğitime gücünden yoksundur. Tinsel değerlerin birbiri ardınca ilgisizliğiyle, bizleri kişiliksizleştirmeye götürür. Temel kültür yapısından daha değişik şekilde karşımıza çıkan kitle kültürü monotonluğa yönelimi ile kişinin özgürlüğünü kısıtlar. Çünkü özgür olmak monotonluğa ve dahi standartlaşmaya karşı koymak demektir.⁴² Kitle kültürü belli bir ölçekte, direkt olarak düşünsel ve iktisadi bir araç vazifesi görmektedir. Kitle kültürünün mutfağında salt bir hürriyete sırtını yaslayan, emekçi yığınların hayat

⁴¹ Türkdoğan, Orhan, A.g.e. s.215-216.

⁴² Türkdoğan, Orhan, A.g.e. s. 415.

standartlarından ayrılmayı talep eden ve imtiyazlı bir hayat şeklini isteyen soylu bireyciliği bulunmaktadır. Kitle kültürüne hayatın her alanında rastlamak mümkündür. Müzik, sinema, eğlence ve bunlara benzer bütün sanata ilişkin sahalarda karşımıza çıkmaktadır. Değişik türlerde kitle kültürü emsallerinde rastlanan şiddet içeren, zorbalıklar, ölüm ve cinayetler toplumsal hayatın akışındaki yarış alanlarını aksettirmektedir.⁴³

Kitle iletişim araçları ise, kitle kültüründen doğmuş, bu kitle kültürünün amaçlarına ulaşmasında araç konumundadır. Kitle iletişimi bir topluluğa yönelik bilgi aktarımıdır. Kitle iletişim araçları kamuoyu oluşturmaya yardımcı olur. Kitle iletişim araçlarının etkisi sade kamuoyu oluşturmakla sınırlı kalmaz. O aynı zamanda insanların yaşam biçimlerini de belirlemektedir. İçinde bulunduğumuz çağ teknoloji ve iletişim çağıdır. Toplu insan grupları bir olaydan aynı anda haberdar olabilmekte ve bu iletişim araçlarını örgütlenme amacıyla kullanabilmektedirler. Bu araçların içerisinde en önemli olanı televizyon ve internettir. Bu araçlar bize dünyada olup bitenlerin haber kaynağını sağlamaktadır. Bu yönüyle kitle iletişim araçları, kitle kültürünün oluşmasına da etki etmektedir. Kitle iletişim araçlarının herkese ulaşabilme özelliği ile ülkeler arasındaki sınırlar ortadan kalkmakta ve dünyayı diğer ucundaki bir bilgi ve kültüre kolayca ulaşılmaktadır. Bu da beraberinde kültürlerin birbiri içinde erimelerine neden olmaktadır.

Kitle iletişim araçları, kitle kültürü ve ileride belirteceğimiz yeni toplumsal hareketler arasında köklü bir bağ vardır. Toplumsal hareketlerin değişen yüzü yeni toplumsal hareketlerin ilerleme ve gelişmesinde birincil rol kitle iletişim araçlarındandır.

1.4.2. Çağdaş Yaklaşımlar

Yaklaşık olarak yirminci yüzyılın ortalarına denk gelen bir dönemde ortaya çıkmaya başlayan yeni değerler ve yeni toplumsal durumlar toplumsal hareketlere ilişkin teorik yaklaşımların değişimi de beraberinde getirmiştir. Bunlar, toplumsal hareket faillerinin ekonomik çıkarlar temelinde bir araya geldiğini vurgulayan “Kaynak Hareketliliği” teorisi ve faillerin kimliklerini kurgulama sürecine yoğunlaşan “Yeni Toplumsal Hareketler” teorisidir. Bunlardan daha çok Amerika Birleşik Devletleri’nde ikincisi ise daha çok Avrupa’da etkili olmuştur. Temel argümanları bağlamında farklılıklar olmasına rağmen her iki yaklaşımında çatışmacı kolektif hareketleri normal

⁴³ Gönenç, Özgür E., “Kitle Kültürü ve İletişim”, İletişim Fakültesi Dergisi, s. 129.

olarak gördüğü, hareketlerin katılımcılarının akılcı olarak hareket eden, toplumsal bütünleşme bağlamında uyum ile ilgili problemler yaşamayan bireyler olduğu kabul edilir. Dikkat edilirse bu özellikleri itibariyle yeni yaklaşımlar kolektif hareketleri normal olmayan olarak tanımlamadığı gibi katılımcılarını da irrasyonel olarak kabul etmemektedirler.

Çağdaş Yaklaşımlar Kaynak Hareketliliği Kuramı ve Yeni Toplumsal Hareketler Kuramından oluşmaktadır. Kaynak Hareketliliği Kuramı kendi içinde Rasyonel Tercih Kuramı ve Politik Süreçler Kuramı Olarak İkiye ayrılmaktadır.

Çağdaş olarak nitelendirdiğimiz yaklaşımlardan ilki olan Kaynak hareketliliği teorisi iki önemli nokta üzerine odaklanmaktadır. Birincisi, bir toplumsal hareketi ayakta tutmanın irrasyonel bir gürühtan daha fazlasını gerektirdiği noktasıdır. Toplumsal hareketler, bilhassa kaynakları, parayı, personeli (gönüllü olsa bile) ve çalışma mekanını gerektirmektedir. Günümüzdeki hareket organizatörleri tipik olarak en azından telefona, internet ulaşımına, bilgisayara, yazıcıya ve yazılım programına ihtiyaç duymaktadırlar. Aktivistler kendi fikirlerini geliştirmek ve kendi aralarında ve dışarıdaki potansiyel üyelere, otoritelere ve diğer hedeflere yaymak amacıyla bu kaynakları mobilize etmek ve organize etmek için çok fazla zaman harcamaktadır. Örgütlenme, çıkarlar, kaynaklar, stratejiler, bunların yanı sıra baskının ve fırsatın bir tür kombinasyonu, sürdürülebilir toplumsal hareketlerin yapı taşlarını oluşturmaktadır. Kaynak mobilizasyonu teorisyenleri, kolektif eylemin, grupların çıkarlarının rasyonel olarak peşinde koşmalarını içerdiğini iddia etmektedirler. Hedefler ve mağduriyetler güç ilişkilerinin daimi ürünleridir ve toplumsal hareketlerin açıklanması için sebep olarak gösterilemezler. Aynı zamanda, mobilizasyon özel amaçlara hizmet eden bürokratik örgütleri de ilgilendirmektedir. Bu paradigmadaki başarı; genellikle grubun siyasal eyleyen şeklinde anlam kazanması veya maddi kazanımların artması şeklinde tanımlanmaktadır.⁴⁴

Yeni toplumsal hareketler teorisinin kaynakları incelenmek istendiğinde, siyaset felsefesi geleneğiyle beraber Kıta Avrupa'ya dayanan toplumsal teoriye yönelmek doğru bir girişim olacaktır. Bu kuram yukarıda bahsettiğimiz yönden eski ve yeni arasında ayrım yapar. Kurama göre yeni eylemler iktisadi ve kurum temelli siyaset çerçevesinden uzaklaşır. Bunun yerine eşitlik, adalet, kişisel hal ve hürriyetler, hayvan hakları, eşcinsel

⁴⁴ Orum, Anthony M., Dale, John D., A.g.e. s.265-266.

hakları, feminizm gibi yeni yeni kimlikler kurmayı amaçlayan konu ve sorunlarla ilgilidirler. Geçmiş dönem Marksist ortak bilinç davranışlarına yönelik ırcalar yapısal yorumuna ve Kaynak Mobilizasyonu kuramlarının toplumsal hareket teşkilatı ve taktik merkezli incelemelerine karşılık farklı bir yorum geliştirirler. Bunlar toplumsal hareketin başka dinamiklerinden kaynak olarak yeni cereyan etmeye başlayan hareketlerin ne türden bir ortak akılla harekete başladıklarının cevabını ararlar ve bu duruma kavramsal bir çerçeve çizerler.⁴⁵

Son yıllarda, özellikle 21. Yüzyılın başlarından itibaren, dünyayı ağına alan küreselleşme karşıtı hareketlerle birlikte yeni toplumsal hareketler baş göstermeye başlamıştır. Yeni toplumsal hareketlerin hepsi bir araya gelerek planlarını bölüşmeye başlamışlardır. Yeni hareketlerin eskilerden farkı da tam olarak burada başlamaktadır. Yeni toplumsal hareketler interneti ve buna bağlı olarak toplumsal medyayı aktif bir şekilde kullanarak hareketlere yeni bir yön tayin etmiştir. Toplumsal medyanın etkili kullanımıyla beraber tüm toplumu etkileyecek söylemler ve eylemlerde bulunmaya başlanmıştır. Son yüzyılda internet bu zamana kadar hiç görülmediği kadar etkili bir iletişim aracı haline gelmiştir.⁴⁶

Kaynak hareketliliği yaklaşımında da harekete katılan fertleri gerçekçi kişilikler olarak kabul eder. Bu yaklaşıma göre, toplumsal hareketler çatışma teorisi açısından değerlendirilmelidir. Grupların kendi menfaatleri doğrultusunda çatışmaları ve o grupların ekonomik bir şekilde müdafaası ön plandadır. Yine bu kuramın kabullerine göre hareketin meydana gelmesi elde bulunan imkânlarla bağlıdır. Hareketin galip gelmesi, harekete dâhil olan grubun bir siyasi aktör olarak teşhis edilmesi veya maddi olarak fayda sağlamak ile mümkün olur.⁴⁷

Kaynak hareketliliği kuramının içinde var olan rasyonel tercih kuramına göre toplumsal eylemler, kişilerin gerçekçi yönelimlerinin bir sonucu olarak ortaya çıkar. Bu yaklaşıma göre fertler gerçek eylemcilerdir. Buna bağlı olarak mensubu bulunacakları hareketlerin maddi boyutunu düşünerek eylemde bulunurlar. Kendileri için en faydalısı

⁴⁵ Topal Demiroğlu, Elif, A.g.m. s.135.

⁴⁶ Çüçen Öke, Yelda, "Alternatif Bir Medya Olarak Sosyal Medyanın Yeni Toplumsal Hareketler Üzerindeki Etkisi", Adnan Menderes Üniversitesi Dördüncü Kuvvet Uluslararası Hakemli Dergisi, 2018, Cilt: 1, Sayı: 1, s. 55.

⁴⁷ Choen, Jean: Strateji ya da Kimlik: Yeni Teorik Paradigmalar ve Sosyal Hareketler, s.50.

ne ise o yönde tercihlerini yaparlar.⁴⁸ Kaynak hareketliliği kuramı içerisine dâhil edilebilecek bir diğer kuram olan Politik süreçler kuramı ise, her süreçte, her toplum yapısında elde ettikleri başarıları, taktikleri ve yapılanmaları bakımından farklılıklar gösteren toplumsal hareketleri, politikayı kaynak göstererek açıklayabileceğini savunur.⁴⁹

Çağdaş olarak nitelendirdiğimiz ikinci yaklaşım ise “Yeni Toplumsal Hareketler” teorisidir. İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra özellikle de 1960’lar ve 1970’lerde başta Amerika ve Avrupa olmak üzere dünyanın hemen her yerinde farklı formlarda kendini gösteren yeni hareketler yeni toplumsal hareketler teorisinin oluşuma kaynaklık eden temel dönüşümlerin kaynağı olmuştur. Bu hareketler genel olarak ırk, cinsiyet ve cinsellik etrafında organize olan, sivil haklar, kadın hakları ve eşcinsel haklarına yoğunlaşan hareketler olarak kendini göstermiştir. Bu hareketler yerleşik normlara meydan okumanın ötesinde yeni bilgi ve yaşam tarzları üretmekle karakterize olmuş bir özelliğe sahiptir. Bir anlamda eski karşıtı olarak yeni hareketler çeşitli türden kimlik arayışlarına ve oluşumlarına dikkat çeken bir yapı göstermektedir denilebilir. Nitekim, yeni toplumsal hareketler teorik yaklaşımında üyelerin kendilerini güvende ve güçlü hissedecekleri kültürel temalar ve semboller etrafında toplanma eğilimleri kolektif kimlik arayışının bir göstergesi olarak kabul edilmektedir.⁵⁰ Yeni toplumsal hareketlere ilişkin daha ayrıntılı açıklamaların çalışmanın üçüncü bölümünde sunulacağını belirterek bahsi bu genel açıklamalarla sınırlı tutarak kapatıyorum.

⁴⁸ Çetinkaya, Doğan, A.g.e., s. 47.

⁴⁹ Göktuna Yaylacı, Filiz, A.g.e. s. 48.

⁵⁰ Çetintaş, Ahmet, A.g.m., s.82.

BÖLÜM 2

KİMLİK

2.1.Kimliğin Kavramsal İzahı

Kimlik, toplumsal anlamda bireyin içinde bulunduğu kültürel ağlara bağlı olarak kendini keşfetme, toplumsal alana kabul ettirme ve kendi kimliğini ifade etme biçimidir. Modernlikle birlikte bireylerin düşünce dünyasında değişiklikler meydana gelmiş, “ben kimim?” “benim asıl kimliğimi oluşturan unsurlar ne?” “gerçekten sahip olmam gereken hak ve özgürlüklere sahip miyim?” gibi sorularına cevap aramaya başlamışlardır. Bu sorgulamalar neticesinde bireyin benliği ile alakalı zihninden oluşturduğu cevaplar kimliğini tarif eder. Kimlik, bireyin kendisinin kim olduğuna verdiği yanıttır. Kimlik, tek başına anlamlı bir bütünü ifade etmez. Bu kavram toplumla, toplumsal olanla, toplumdaki diğer bireylerle ve toplumun sunduğu tüm imkân ve olanaklarla bir anlam kazanmaya başlar. Kişi içinde bulunduğu toplumun, dünyaya geldiği ailenin özelliklerini içselleştirerek kendine bir kimlik inşa eder ve yaşamı boyunca ortaya koyduğu kimliği şekillendirmekle görevlidir. Bireyin inşa ettiği kimlik her ne kadar öz benliğini ifade etse de hayatı boyunca bu kimliğin üzerinde toplumun ve ailesinin izlerini taşır. Kimlik tanımı, toplumsal alanın sunduğu toplumsal yapının biricik yapı taşıdır ve o toplumsal ağın kökenini teşkil eder. Kimlik, kişilerin hem kültürel alanda hem de kişisel çevrelerinde sahip oldukları statülerini karşılayan, birden fazla boyuta sahip olan tüm değerler sitemini ifade eden bir yapıdır. Kimlik dediğimiz kavram hem tamamen toplumsal hem de başka bireylerden farklı olması sebebiyle kişiseldir. Birey, kimliğinin kişisel olan yanını toplumsal özelliklerle besleyerek kendi öz benliğini oluşturur. Ve bu kimlik toplumsal alanda bireyi ötekinden ayırır. Kimlik tanımı, esasında kültür, toplumsal alan, tutum, inanç yapıları, gelenek ve görenekler gibi oldukça önemli toplumsal alanları kapsayan, kökeni kalıcı ve sağlam tanımlamalara dayanan hem bireysel hem de toplumsal bir olgudur. Zaman zaman kişiyi kısıtlayıcı bir role bürünebilmektedir. Bu da toplumsal alanda bireylerin bazı sorunlar yaşamasına kimliği ve toplumsal yapı arasında çatışma

içerisine düşmesine neden olmaktadır.⁵¹ Zira birey birden fazla kimliği taşımak durumunda kalabilir. Bu durum kimlikliklerin çoklu bir yapıya sahip olduklarını gösterir. Birey, ister gönüllü olsun ister gönülsüz, toplum tarafından bazı kimlikler bireye dayatılabilir. Gönüllü kimliği bireyin bile isteye kendi rızasıyla sahip olduğu kimliktir. Gönülsüz kimlik ise, özgür seçimden ziyade dışarıdan dayatılan bireye seçim hakkı tanınmayan kimliktir. Kimlik edinme süreci, bizim kendi kimliğimiz hakkında ne düşündüğümüz kadar başkalarının bizim kimliğimiz hakkında ne düşündüğünü de içeren önemli bir süreçtir. Bundan dolayı toplumun etik kurallarına aykırı bir kimlik edinimi söz konusu olduğunda başka bireyler tarafından dışlanma, kabul görmeme, baskı altında kalma gibi durumlarla karşı karşıya kalınabilir. Toplumsal kimlik asla tek yönlü ilerlemez. Bizim kimliğimizin özelliklerinin biz başkası açısından bir karşılığı muhakkak vardır. Bundan dolayı kimlik kazanma süreci, birbiri ile iletişim halinde olan insan grupları ile çok yönlü bir fikir alışverişini ifade eder. Endüstri devrimi sonrası ortaya çıkan kimlik çeşitleri, toplumsal hareket düşünürlerinin bu kimlikleri farklı farklı tanımlanmasına yol açmıştır. Bu durumun nedeni sanayi devriminden önce mevcut tek kimlik olan işçi kimliğinin parçalanarak farklı farklı formlara dönüşmüş olmasından ileri gelir.

2.2. Kimlik ve Kimlik Siyaseti

Yeni toplumsal hareketler diye nitelendirdiğimiz toplumsal hareketlerin değişen yüzünü anlayabilmek için, kimlik faktörüne değinmemiz gerekecektir. Kimlik kavramı genelde toplumsal bilimlerde özelde de sosyoloji için son derece önem arz eden, toplumsal olaylara yön veren bir olgudur. Kimlik kavramı hem toplumsal olayların belirlenmesinde hem de bireylerin benlik kazanmalarında başat roledir. Kimlik kavramı, siyasal açıdan sınırların belirlenmesiyle bir bireyin diğerini ötekileştirmesi sonucunda tasarlanır. Ve dolayısıyla daima siyasallaşmış bir toplum biçimini öngörür. Bu kavrama yönelik ilgi 1980’li ve 1990’lı yıllarda iyice artmıştır. Kimlik kavramının toplumsal bilimlerde alanında özel olarak bir ilgi ile kullanılmaya başlanması ilk defa 1950’li yıllara denk gelir. 1970 yıllarından sonra ise kimlik ve kimlik krizine yönelik ilgi ve araştırmalarda artış gözlemlenmiştir ve bu alanda eserler ortaya konmaya başlanmıştır. Bahsedilen bu yıllarda

⁵¹ Yıldız, Süleyman, “Kimlik ve Ulusal Kimlik Kavramlarının toplumsal Niteliği”, Milli Folklor Dergisi, 2007, sayı:74, s.15.

öncelikle Erik Erikson tarafından psikolojik çalışmalar yapan birçok araştırmacı ve düşünürün kişinin kimlik oluşumu ve bu oluşumun toplumsal düzlemde ne gibi yansımalarının olduğuna yönelik çalışmaları yoğunlaşmıştır. Üstelik bu çalışma alanı, 1970 yıllarına denk gelen Vietnam Savaşı'nın etkilerinin kendini göstermesiyle, kimlik olgusunun sadece psikolojik olarak değil siyaseten de çalışılması gereken bir alan olduğunu ortaya koymuştur.⁵² Kimlik toplumsal boyutu ile ele alındığı takdirde toplumsal bilimler açısından anlamlı bir yapı halinde gelir. Zira yeni toplumsal hareketler birtakım teorilerden ziyade kimlik faktöründen beslenir. Bireyin içinde bulunduğu toplumsal ortamın arka perdesi ve bir tarihsel süreç içerisinde kimlik olgusu bir mana kazanır ve kişiler artık kendi öz kimliklerini inşa etmeye başlar. Bireylerin yaşamlarındaki kalıplar, yine kişilerin içinde bulunduğu psikolojik bağlamdan bağımsız düşünülemez. Hepsi birlikte birbirini besleyerek kimliğin oluşum süresince yol alır. Şu şekilde ifade etmek gerekirse kimlik olgusu, kişinin kendisinde başlar ve topluma uzanarak oluşumunu tamamlar. Hem kişisel hem de toplumsal olarak nitelendirdiğimiz kimliğin temelinde bireyin elbette ki kendisi vardır. Kişinin ait olduğu toplumsal ağ, psikolojik yapısı, çevresi vb. bütün etkenler bu kimliğin inşa sürecinde söz sahibidir.⁵³ Kimlik olgusuna dair verilen mücadeleler ve buna bağlı geliştirilen kimlik siyaseti, toplumsal ve siyasal alanlarda etkinliğini artırarak etkin bir rol almaya başlamıştır. Bu durum hem bizim ülkemiz hem de diğer dünya ülkeleri için geçerlidir. Etnik, dini ve mezhebe dayalı kimlik çatışmaları dünyanın birçok noktasında ses getirecek hareketlere sahne olmaktadır. Bu çatışmalar etnik köken ve dinsen çatışmalarla sınırlı olmayıp bizim ülkemizde de son zamanlarda gitgide derinleşmeye başlayan cinsiyet yönelimlerini de içinde barındırmaya başlamıştır.⁵⁴

Kimlik siyasetinin tarihine göz atacak olursak, bu oluşumun kökenlerinin 1960'lara dayandığına rastlarız. Bu tarihi dönem yeni toplumsal hareketlerin ortaya çıktığı döneme dayanır. 1960larda meydana gelen hareketler, toplumsal cinsiyet, ırk, kolonyal tahakküm vb. gibi farklı siyaset şekillerini bir araya getirmeyi hedeflemişti. Fakat bu hareket

⁵² Sarı Ertem, Helin, "Kimlik ve güvenlik ilişkisine Konstrüktivist Bir Yaklaşım: Kimliğin Güvenliği ve Güvenliğin Kimliği", Güvenlik Stratejileri, 2008, Sayı: 16, s. 192.

⁵³ Yanık, Celalettin, "Etnisite, Kimlik ve Milliyetçilik Kavramlarının Sosyolojik Analizi", Kaygı Dergisi, 3013, s. 227.

⁵⁴ Emre, Yunus, Cop, Burak; Aladağ, Aras, Arslantaş, Erol, "Kimlik Siyasetleri ve Kimlik Mücadelelerinin CHP ve Sosyal Demokrasi İlişkisine Etkisi", Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt:73, Sayı: 3, 2018, s. 732.

1970'lerde, her biri kendi menfaatleri için boy gösteren feminizm, çevrecilik, siyah hareketi gibi yeni toplumsal hareketlere bölünmüştür. Kimlik siyaseti her şeyden önce kimliğin sorunsal kısmıyla ilgilidir. Kimliğin sorunsalı, modern zamanlarla beraber toplumsal yapının sürekli büyümesinden ve karmaşık bir düzene dönüşmesinden ayrı düşünülemez.⁵⁵

Siyasi olanın konusu belki de en açık şekilde toplumsal kimliğin siyasi eylemin odağı ve kaynağı olarak ortaya çıkışında değişti. Kaynakların paylaşımının çağdaş siyaseti toplumsal sınıflar ve onların etrafında örgütlenmiş bu sınıfların çıkarlarını gözetken siyasi partilerin birbiriyle mücadelesinin sonucu olduğu için her zaman kimlik politikasıydı. Toplumsal kimliğin hâlihazırda toplumsal deneyimler neticesinde ortaya çıktığı oldukça genel geçer bir anlayıştır. Ancak, bu anlayış toplumsal gerçekliği deneyimlememize aracılık eden, paylaşılan kavramların farklı anlaşılması ve yeniden tanımlanması gerçekliğini göz ardı eder. Özellikle, toplumsal kimliğe dair kategorilerimiz hem kültürel hem de siyasi temsile açıktır ve artarak medya aracılığıyla olmakla birlikte bu temsiller tarafından şekillendirilir.⁵⁶

Daha önceden zikredildiği üzere kimlik siyaseti, genellikle kolektif kimlikler bağlamında yükselen bir örüntü olma özelliği göstermektedir. Ortak bilinçle kurulmuş olan kolektif kimlikler, kişisel kimliklerin tersine, değişikliklerden faydalanmaz, onlar benzeşmelerden hareketle temin edilirler. Benzerlikler ile kurulmuş olan kolektif kimliğin, kişilerin elinde bulundurduğu öbür kimliklere baskın çıkması, kişinin kendine has oluşunu ve kimliklerin bir araya gelmesi hasebiyle vücut bulan benliği tahrip etme riskiyle karşılaşmaktadır. Oluşan bu risklerin bazı nedenleri vardır. Bunlardan biri verili kimlikler oluşudur. Kimlik siyasetleri, kazanılmış kimlikleri ifade etmezler, bunlar daha çok kazandırılmış kimlikler tarafından donatılır. Şöyle ki etnik köken, cinsiyet, doğduğu şehir gibi kimlik öğeleri doğuştan gelen özelliklerdir ve bunlar kimlik siyasetinin temelini teşkil eder. Mesela bir siyasi parti iktidara gelmek için bu kimlik siyasetinden istifade edebilir. Bu bağlamda etnik açıdan azınlıkta olan bir grubu iktidar sahibine karşı kışkırtabilir. Tüm toplumsal yapılar da buna Türkiye de dâhildir, etnik kimliğe dayalı siyaset her zaman yürütülmüştür. Konumuza dönecek olursak şu noktaya açıklık getirmek

⁵⁵ Göktolga, Oğuzhan, "Aynılık-Farklılık Bağlamında Kimlik Siyaseti", Akademik Yaklaşımlar Dergisi, 2013, Cilt:4, Sayı:1, s.123-124.

⁵⁶ Drake, Michael S., A.g.e. s.69.

gerekir; böylesi birliktelikler mecburen oluşmuş birliktelikler olup, kişisel bir isteğe ihtiyaç duymayan aidiyetlerdir. Kişilerin doğuştan getirdikleri ve kişisel bir iradeye ihtiyaç duymadan elde ettikleri kimliklerin asıl kimlik olduğunun kabulü, bireyin daha sonrasında kazandığı ve aidiyet aslında bağlı olduğu kimliklerini yaşatmasını sekteye uğratabilmektedir. Mesela, ırk menşeli bir temele dayanarak ilerletilen bir kimlik siyaseti, bir kişinin sonrasında elde ettiği dini ya da siyasal kimliğini inşa etmesi üzerinde zorbalık yöntemlerine başvurma tehlikesi taşımaktadır. Kimlik siyasetinin, kişinin hürriyetine karşı ortaya çıkardığı potansiyel riskin öbür sebebi, kimlik siyasetinin hissedilen zorbalık ile dışlanmışlık hislerinden hareket ederken, bireyin kendisinin de zorba ve dışlayıcı olma tehlikesidir. Yani, kimlik siyaseti, bizzat kendi bilincinin yakındığı bir meseleyi tekrardan ortaya çıkarma tehlikesiyle karşı karşıya olmasıdır.⁵⁷

Toplumsal hareketlerle kimlik arasında doğrudan bir ilişki vardır. Bir insan aynı anda bir kadın, bir alevi, bir Türk ve bir işçi olabilir. Bu bahsi geçen aidiyetlerin/kimliklerin karşılığı olan toplumsal hareketleri Türkiye toplumunun her döneminde görmek mümkündür. İnsanoğlunu diğer canlılardan ayıran kavramlardan en önemlisi kimlik kavramıdır. İnsanlar belirli bir toplumsallaşma süreçlerinden geçer ve bunun sonucunda belirli statü ve değerle sahip olur. Bu kazanımları bireyin kimliğinin şekillenmesinde etkili olmuştur. Bu süreç sonunda “ben kimim?” sorusunun cevabı bulunur. Kadın olmak, Malatyalı olmak, Türkiye cumhuriyeti yurttaşı olmak hep bireye kimlik verir. Ötekilik, bu kimlik oluşumunu sürekli değiştirir. Ülkenin çeşitli şehirlerinden insanların bir arada bulunduğu bir toplumda kişiye yöneltilecek “nerelisin” sorusunun cevabı elbette ki Türkiyeliyim olmayacaktır. Ondan önce bireyin daha çok aidiyet duyduğu şehir faktörü ortaya çıkacaktır. “Ben Malatyalıyım, ben Adanalıyım” şeklinde cevaplar verilecektir. Kimikleşme bireyin toplumsalizasyon sürecinde olmuştur; toplumsalizasyon devam ettiği sürece de kimikleşme de devam edecektir.⁵⁸ Modern çağ, bireylere kendi öz benliklerine dönme ihtiyacını dayatmıştır. Bu çağ ile birlikte birey kendi kişisel hak ve özgürlüklerinin daha da farkına varmaya başlamıştır. Her dönemde toplum bünyesinde var olan kültürel özellikler, inanılan din, ait olunan dil gibi unsurlar kimliklerin inşasında etkili rol oynamışlardır. Bireyler kendi öz benliklerinin bir parçası olduğunu düşündükleri bu unsurların toplum bünyesinde rahatça vücut

⁵⁷ Göktolga, Oğuzhan, A.g.m. s.128.

⁵⁸ Aslan, Cahit, A.g.e. s.32-34.

bulmalarını istemektedirler. Bunun kısıtlanması, bastırılması gibi durumlar bireylerde birtakım huzursuzluklara yol açar. Unutulmamalıdır ki modernlik muğlak olan sınırları mutlaklaştırmıştır. Bunun sonucu olarak da modernite, bireye ait olan her unsurun kabul edilmesi gerektiğini vurgular.

Kimlik kavramı siyaset kavramı ile iç içe geçmiş bir vaziyettir. Zira yaşanan toplumsal olaylara bakıldığında bu kavramın netliğini daha iyi görürüz. Kişinin Alevi olup toplum tarafından kendisinin dışlandığını düşünmesi doğrudan siyasetin de ilgi alanına girer. Örneğin bir A partisi seçim vaadi olarak bu Alevi kesimin haklarını savunup genişleteceğini söyleyebilir. Çağımızda bireyin diğerleri tarafından tanınıp kabul görmesinin kıymeti her şekilde ve her konumda kabul görür. Toplum bünyesinde kişiler arasında diğeriyle eşit olarak kabul görme talebi başat konumdadır.⁵⁹

Kimlik tanımlarken benzerlik ve farklılık olmak üzere iki kavramdan beslenilir. Bu kavramlardan benzerlik kişiyi bit bütüne tabi kılma çabasıdır. Farklılaşma ise, bir bireyi diğer kişilerden ayırma hususunda etkili rol oynar. Farklılığın öne çıktığı durumlarda benlik kavramını ötekenden ayırmak çabası vardır. Benzerliğin ön plana çıkarıldığı durumlarda ise benliği biz kavramına tabi kılmak çabasına rastlanır. Kişi aynen toplumsallaşma süresinde rastladığı süreç ve ortamlara kimlik kazanımı süresince de rastlar ve o durumlarla yüzleşmek durumunda kalır. Kimliğin ortak akılla hareket eden kolektif yanını vurgulamak ve öne çıkarmak, o kimliğin içinde bulunduğu grup ve kişiler tarafından belirlenip benimsendiği anlamına gelmez. Kimlik birey tarafından da toplum tarafından da aynı anda inşa edilebilmektedir.

Modernlik sonrası dönem olarak tanımını bulan postmodern dünyada bu inşa edilen kimlikler değişime uğramıştır. Bu yeni dönemle birlikte kimlikler yeniden inşa sürecine girmiş, bütünsel kimlikler parçalanmış ve buna bağlı olarak bütünsel kimlikler geri plana itilip parçalı kimlikler ön plana çıkarılmaya başlanmıştır. Yine bahse konu olan modernlik sonrası yeni dönemle beraber yeni türeyen toplum yapısı bireye kimliklerinin özlerinin değişimini dayatmıştır. Kişisel kimlikler devamlılığını ve sabitliğini kaybetmiş bunun aksine daha kırılgan ve çok parçalı kimlikler meydana gelmiştir. Kimliğin devamlı olarak yeniden inşası ve parçalanması modernite sonrası dönemin toplumsal yapıları da

⁵⁹ Erincik, Selçuk, "Kimlik ve Çokkültürlük Sorunu", Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2011, Cilt: 2, Sayı: 52, s. 222.

parçalayan bir etkide olduğunu görebiliriz.⁶⁰ Netice itibariyle kimliğe yöneldiğimizde önemli bir olgu karşımıza çıkar: coğrafya! Şöyle ki bireylerin kimliklerinin nitelendirilmesinde önemli bir kavram da coğrafya kavramıdır. Bireye daha doğduğu andan itibaren yaşadığı bölgeye ve hatta şehre göre bazı kimlikler atfedilir. Örneğin Karadeniz bölgesinde doğan bir birey Laz diye tabir edilir. Yine belirtmek gerekir ki bu durum da kimliğin sadece bir yönünü ifa eder. Zira kimlik kavramı da çok katmanlı ve çok yönlü bir kavramdır. Kişiyi tanımlamak istiyorsak bu kişileri diğerlerinden farklı kılan özelliklere eğilmek gerekir. Bu farklı özellikler diğerine olan üstünlüğü ya da bir diğerini küçümsemeyi içerisinde barındırır. Buna bağlı olarak da kişiyi ötekileştirir. Şu noktaya değinmek gerekir ki 1980'den itibaren kimlik olgusu bireylerin kişisel özelliklerini ortaya koyup kişiye net bir kimlik kazandırmak yerine tamamen muğlak, karmaşık ve sorun içeren toplumsal olaylar meydana getirmiştir.⁶¹

Kimlik dediğimiz olgu farklılıkların dışavurumu sayesinde doğar. Toplumsal olanda iki canlı birbiriyle aynı olamaz. Kimlik üç basamaktan meydana gelir: Bunlardan ilki varlığın tabiatta bulunduğu anlamıdır. Hayvan, birey, ağaç vs. bu kimlik basamaklarındandır. Toplumsal olanın yani toplumun kimliği ikinci basamak olup bu aşama kültürel olanla alakalıdır. Kimliğin bu aşaması sadece insana özgüdür. Üçüncü basamak ise kişisel kimliktir. Kişisel kimlik ise diğer ilki basamaktaki kimlik türünün toplamıdır, bir araya gelişidir. Kişinin varlığı, hislerinin oluşu ve toplumsal bir varlık olması kişisel kimliğinin bir parçasıdır.⁶² Toplum bireylerin varlığı, birbiri ile etkileşimi, bu etkileşimin ortaya çıkardığı sonuçlar ile şekillenir. Ben kimim, nereye aitim, kimlerle var olurum? Gibi soruların cevapları kimlik dediğimiz şeyi oluşturmaktadır. Castells kimliği tanımlarken, onu bütün toplumsal bilim öğretilerine dayandırır. Şöyle ki kimlik, coğrafya, tarih, biyoloji gibi toplumsal bilim öğretilerinden; üretken olan tüm kurumlardan; ortak bilinçle hareket eden akıldan, bireysel fantezilerden, iktidardan ve dahi dini kurumlardan bile etkilenecek kendini meydana getirir.⁶³ Kimlik kavramı, toplumla siyasetle, toplumsal olanla iç içe geçmiş bir kavramdır. Aynı olmak ile sürekli devamlılığı içinde barındıran

⁶⁰ Özdil, Muhammed, "Kolektif ve Bireysel Kimlikler Bağlamında Sosyal Bütünleşme", Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2017, Cilt: 3, Sayı: 28, s. 384-386.

⁶¹ Aksoy, Mustafa, "Kültür Sosyolojisi Bağlamında Kimlik Pazarında Kültürel Kimlik", Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, Şubat, 2013, Sayı: 202, s. 151.

⁶² Sezen, Yümnü, Çağdaşlaşma Yabancılaşma ve Kimlik, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2002, s. 66.

⁶³ Castells, Manuel, Kimliğin Gücü, (Çev. Ebru Kılıç), (2. Baskı), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2006, Bilgi Üniversitesi Yayınları.

kimlik yapıları, bireyi diğer bir bireyden ayıran his, ide, değer yargıları ve tutumların birbiriyle iletişim halinde olan yönü aracılığıyla ortaya çıkan bütünselliklerdir. Kişiler, kendi kimliklerini çok ögeli bir mücadele alanında meydana getirir. Bunun sonucunda meydana gelen bu mücadelelerde hem özne hem nesne olarak kendine ifade alanı oluşturabilir. Değişik kimlikler birbirleri arasında etkileşimle varlıklarını devam ettirirler. Bireylerin sahip olacakları kimlikleri, onların toplumsal-kişisel mana alemlerinin belirleniminde etkili bir faktör olarak karşımıza çıkabilir. Zira kimlikler bireysel ve toplumsal olarak ortak bir noktada meydana getirilmektedir. Kimlikler oluşurken aynı zamanda, siyasal sınırlar dâhilinde ötekinin farklılığının kabulü sonucunda tasarlanır ve bu yönde biçimlendirilir. Kimlik bir siyasallaşmanın ürünüdür. Milliyetçilik işte bu siyasallaşmanın bir sonucudur. Kişinin kendi ait olduğu etnik kimliğin üstünlüğünü kabul edip bunu diğerlerine kabul ettirmeye çalışması bir kimlikleşmenin sonucudur. Örneğin Türk toplumunun kimlik üretme aşamaları, her zaman siyasetle bağlantılı olmuştur ve bu doğrultuda siyasal değişimin hareketli bir yanı olarak görevde bulunmuştur.⁶⁴ Her şey Türk'e göre, Türk için ve Türk tarafından biçimindeki bir tez bu türden bir kimlik üretme çabasının sonucudur. Birey kimliğini inşa etmeye başladığında; ben kimim? Ne ile var olurum? Toplum içerisindeki yerim nedir? Sorularına cevaplar vermeye başlamış demektir. Zira kişinin kimliği bulunduğu toplumla beraber şekil almaya başlar. Bireylerin bu sorulara verdikleri yanıtlar, kişileri ve grupları sınıflara ayıran, onları birbirinden ayıran farklılıkları ortaya koyan ve aralarındaki sınırlar belirleyen, sabitleyen bir içeriği teşkil etmektedir. Bu şekilde kimlik kazanmış olan kişi aynı zamanda kendi kişisel dünyası hakkında fikrini de ortaya koymuş olur, kendi hakkında bilgi sahibi olunmasını sağlamış olur. Ve kendini bir özne olarak topluma konumlandırmış olur. Kimlikler, pek çok zamanlarda fenomen sahibi göstergeler üretimi sonucunda doğarlar ve tekrar tekrar üretilirler. Kimliklerin sosyolojik ve psikolojik yapılanmaları, her tür özcü ya da durağan belirleyici etkenlere karşı çıkan devamlı bir süreçtir. Kimlikler, siyasal sınırların çizilmesiyle ötekinin farklı bir kişilik olduğunu kabul etmesi ve onu benimsemesiyle oluşturulur ve somut pratikleri olan teorik çerçeveye biçimlendirilir. Bununla beraber her

⁶⁴ Karakaş, Mehmet, "Türkiye'nin Kimlikler Siyaseti ve Sosyolojisi, Akademik İncelemeler Dergisi", 2013, Cilt:8, Sayı:2, s.1.

zaman siyasi bir toplum ister. Kimlik ve toplum arasında cereyan eden bu etkileşim, toplumsal manada gelecek eğilimlerini belirlemede bir güç olduğunu göstermektedir.⁶⁵

Modernleşme sürecinin en etkili sonucu kimlik olgusunda kendisini göstermiştir. Sürekliliği arz eden kimlik olayı, kişiyi diğerinden ayıran tüm özelliklerle şekillenir. Bu şekillenme bireyler arasında uyuma sebep olmazken; bir diğerine kendi kimliğini kabul ettirme, çatışma ve uyumsuzluk sorunlarını beraberinde getirir. Kimlikler siyasetini sivrilten ve kimlikleri sınıflara bölen etken, kimlik adına ortaya konan ifadelerin diğerini saf dışı bırakarak, tek düze, alışlagelmiş bir gerçeklik aşamasına irca etme anlayışıdır. Zira böyle bir yöntemle kişiler ve gruplar, kimliklerini oluşturlarken aynı zamanda şekil alabilecekleri siyasi bir zemin hazırlarlar. Bu şekilde kimlikler kullanarak siyasete dâhil olma yolunda ilerlenmektedir. Toplu bir şekilde hayat sürmenin bir gereği olarak her insanın halinde, birbirine benzerlik ve birbirinden farklılıklar oluşması adına kimlik kavramı geliştirilmiştir. Fakat çağdaş toplum kuramının değişken bir ögesi olarak ortaya çıkan kimlik kavramı, kimlik ile alakalı ortaya konan açıklamaların tekrardan yapılmasına sebebiyet vermiştir.

2.3. Toplumsal ve Kolektif Kimlik

Kimlik kavramı tek başına ele alındığında bireysel bir forma sahip olmakla birlikte ortak yaşam alanı olan toplumsal sistemde diğerleriyle etkileşim sonucu şekillenerek toplumsal bir kavram haline gelmeye başlar. Toplumsal yaşamın bir yansıması olan kimlik, toplumda meydana gelen değişikliklere paralel olarak yeniden inşa edilebilir. Toplumsal kimlik bireyin ait olduğu toplumsal grubunu ve bu üyeliğin sahip olduğu duygusal önemi ifade eder. Toplumsal kimlik ifadesi bir cemiyettekiler ile öbürleri arasında bölüşülen benlik kategorisiyle birbirine yakın olarak bağlantılıdır. Aynı zamanda, farklılıkla koruma, stereotipiler vs. türünden ifadeler etrafında da meydana getirilebilir. Kolektif kimlik ile toplumsal kimlik arasındaki fark, ilki üyeliğin spesifik doyumunu üzerine odaklanırken diğeri üyeliğin önemi ve yoğunluğu ve duygusal anlamı üzerine odaklanmasıdır. Yurttaşlık bir toplumsal kimlik de olabilen kolektif kimlik örneğidir. Hiç şüphesiz, kimlik ifadesi, birçok bilim dalının ana sorunu ve biricik konusudur. Bu açılardan bakıldığında kimlik olgusu çoğu zaman toplumsal hareketleri,

⁶⁵ Karakaş, Mehmet, A.g.m. s.3-4.

menfaat ve baskı gruplarını, etnik açıdan oluşumların hedeflerine uygun kolektif kategorilerini de içerir.⁶⁶

Toplumsal kimliğin sosyolojik kavramsallaştırmasını diğer toplum bilimsel ve çözümleyici anlayışlardan farklılaştırmak yararlı olabilir. Weber'e göre toplumsal kimliğin siyasal kimlikten farklılaşması siyaset bilimciler tarafından siyasal kurumlarla tanımlanıyor, milli kimliğin devlete tanımlanması gibi. Weber, toplumsal kimlik politikasının sosyolojik analizinde toplumsal kimliğin basitçe verili değil toplumsal eylem sırasında inşa edildiğini savunmaktadır. Bu aynı zamanda siyasal eylemdir, çünkü bu eylem iktidar için olan çekişme çerçevesinde kimlikler üretir. Weber'in yaklaşımı, çağdaş dönemde sınıfa, siyasi olanın kaynağı ve konusu olarak herhangi bir önem atfetmez. Devletin kurumlarından ziyade gelişim bunun göstergesidir. Sınıf siyaseti toplumsal olanı çoktan politize etmiştir. Bu ise bireylerin devletle olan ilişkisinden değil, bireylerin kendi aralarındaki sözleşmeli ilişkiden ileri gelmiştir. Bu durum bazen, kamu siyasetinin sonu olarak görülür. Sadece siyasal olarak ilgili bireyler kendilerinin vatandaş ya da siyasete ilgili şahıslar olarak tanımlar. Toplumsal kimlik kavramı psikolojide de kullanılır, ancak psikoloji literatürü, anti-sosyolojik olma eğilimindedir. Psikolojik olarak toplumsal kimlik teorisi, küresel TV programının modeli olan durumlar yaratarak bireyleri toplumsal bağlamlardan deneysel olarak soyutlanmaya dayanır, yani Big Brother. Toplumsal kimlik insanlara empoze edilebilir. Örneğin 1933'ten başlayarak Almanya'da, asimile Yahudi ailelerinden gelen birçok insan Nazi yönetimine değin olan süreçte devletin bürokratik araçlarını kullanarak, etnik kategorileşmeyle nüfusun kayıt altına alındığının farkında değildi. Yani toplumsal kimlik sadece bir kişiye özgü bir şey değildir. Biz o kimliği sürekli olarak başkalarıyla paylaşıyoruz. Fakat bu durum kendi öz kimliğinden tamimiyle farklı olduğu anlamına gelmez. Çünkü kişiler kendilerini ait oldukları toplumsal kimlikler vasıtasıyla tanıtır.⁶⁷

Toplumsal kimlikler zamana ve mekâna göre değişiklik gösterirler. Bu yönüyle toplumsal kimlikler sabit değildirler. Bu da toplumsal kimliklerin zamandan mekâna kişisel ilişkiler bağlamında değiştiğini gösterir. Örneğin, kadın kimliğine yönelik verilen toplumsal kimlik her yüzyılda ve toplumdan topluma farklı nitelikler göstermektedir.

⁶⁶ Arslan, Cahit, A.g.e. s.37-38.

⁶⁷ Drake, Michael S., A.g.e., s.67-69.

Kadının toplumsal kimliği, örneğin tıp, reklamcılık, çocuk bakım, mimari, pornografi, moda gibi her biri toplumda kadına özgü psikolojik nitelikler, manevi değerler ve fiziksel yeterlilikler demeye getiren, çok geniş söylemsel alanlar üzerinden inşa edilmiştir. Ancak, bu kadınlık inşasının geçerli olması için toplum tarafından tanınmışlık gerektirir ve değişip dönüşebilir. Bu nedenle kadının toplumsal kimliği ve diğer kimlikler siyasaldır. Toplumsal kimliğin değişken bir tarafı vardır. Toplumsal kimlik kişiye zorla dayatılabilir ve yine toplumsal kimlik birey tarafından değişikliğe uğratılabilir, tekrardan görülebilir ve birey o kimliği sahiplenebilir. Bu yüzden toplumsal kimlikler kesinlikle yalın bir halde belirgin ve bilinebilen bir özelliğe sahip olamaz.

Kimlik, toplumsal bir üretim neticesinde meydana gelir. Toplumsal kimlikler iki başlık altında incelenebilir: bunlardan biri direnişçi kimlik diğeri de meşrulaştırıcı kimliktir. Örneğin ananeci ulusal kimlik meşrulaştırıcıdır. Yeni oluşumlara temel oluşturan ise direnişçi kimliktir.⁶⁸ Toplumsal kimlik, kişisel kimlikten ayrılabilir, fakat bu çözümleyici zümreler birbirinden tamamen kopmaz. Toplumsal kimlik bir topluluk üyeleri arasında paylaşılabilir, ama aynı zamanda bireylerin kendilerini tanımladığı hem de diğerlerinin kendisini tanımlamak için kullandığı bir kategoridir. Birey ve toplum arasında, bireyler tarafından toplumsal pratiklerde, aynı anlamlar paylaşıldığı ölçüde toplumsal boyutları olan bir etkileşim vardır. Toplumsal kimliğin geçerli olması, yüklediği ya da iddia ettiklerinin toplumsal olarak tanınma kazanmasından, bu da toplumsal bir kod olarak işlemlerinden geçer. Bu noktadan sonra ise başkalarından ve kendimizden beklentilerimizi ilan ettiği için oldukça etkili olur.⁶⁹ Toplumsal kimlik, kesinlikle bireyden bağımsız düşünülemez. Bireyin içinden çıktığı toplumsal ağın her türlü değer yargılarına, anane ve göreneklere, diline, sanatına, zanaatına ve diğer bütün kurumlarına ve dahi toplum ve toplumsalla ilgili olan bütün unsurlara karşı oluşturduğu bir ait olma fikriyatını anlatır. Kişi kimliğini oluşturmak için, varlığını borçlu olduğu, içinden çıktığı toplumsal yapı ile öbür toplumsal yapılar çerçevesinde tüm ortak olan ve ortak olmayan yönleri kendi kimliğine yansıtır. Çatışmalar, mücadeleler, farklılıklar, benzerlikler, karşıtlıklar... Bunlar ve bu türden toplumsal eylem tarzları sayesinde kişi kendini çevresine tanıtır ve bunlarla çevresini tanır. Bu oluşum süreçleri bireysel kimliğin

⁶⁸ Çağlar, Nedret, "Postmodern Anlayışta Siyaset ve Kimlik", Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: 13, Sayı:3. 2008, s.382.

⁶⁹ Çağlar, Nedreer, A.g.m., s. 71

de doğuş süreçleridir aynı zamanda. Kişi, toplumsal kimlik vasıtasıyla toplumsal hayat şekillerine katılım sağlar. Toplumsal kimlik, kişinin kendi iradesi dışında, şuur ilerisinde bir fonksiyon yüklenerek kişinin tüm variyetine hükmeder.⁷⁰ Beyaz erkek ahkâmına dayanan vatandaşlık modeline istinaden dışlama ve içirme temaları vatandaşlık, ırk ve etnisite çevresindeki tartışmalarda sorgulanan toplumsal kimlikler oldukça tartışmaya açıktır ve bu meseleleri tartışırken kullanılan kavramların kendileri de günümüz toplumunda ihtilaf konusudur.⁷¹

Toplumsal sınıflandırmalar sonucunda bireyin kendini nereye ait hissettiği onun toplumsal kimliğini etkilemektedir. Kimlik, toplumsal ve kişisel olarak iki şekilde kategorize edilebilir. Bireysel kimlik bireyi öbür topluluk katılımcılarından farklı kılan somut hususiyetler, kişisel tecrübeler türünden özellikleri içinde barındırırken, toplumsal kimlik toplumsal gruplandırmanın neticesinde kişinin üyesi olduğu gruplardan gelen değer yargıları ile hisleri barındırmaktadır. Kişinin dâhil olduğu ırksal topluluk ile o topluluğun katılımcısı olmanın doğurduğu birtakım hissiyatlar vardır. Bu hisler olumsuz da olabilir olumlu da. İşte bu olumsuz ve olumlu hisler bireyin kimliğinin niteliklerini oluşturmaktadır. Üyesi olunan toplumsal grupların kişiler üzerindeki tesiri sadece ruhsal anlamda sınırlı kalmaz. Bu durum davranışlar üzerinde de etkinliğini sürdürür. Aynı toplumsal topluluk üyeleri ortak ilişkiler kurarlar. Bu ilişkileri hem iç üyelerle hem de dış üyelerle kurabilirler. Bu toplumsallaşma durumu, toplumsal eylemlerin birbirine benzeyen biçimlerde icat edilmesine sebep olur.⁷² Kimliklerin belirlenmesinde zaman da mekân da etkilidir. Kişiler benliklerini ortaya koyarlarken bu benliğin başkaları tarafından kabul görmesini isterler. Toplumsal kimlik, oldukça küçük bir kavramsal çerçevede açıklamasını bulan an alt düzeyde ve alt kimliklerden ziyade tüm yurdu ve toplumsal yapıyı oldukça büyük bir saha işgal ettiği düşünülen veya bu anlamda göndermelerde bulunan kolektif ve kültürel kimliktir.⁷³ Kişiler illa ki sadece bir gruba dâhil olmak zorunda değildir. Toplumsal kimliklere sahip olan bireyler iki veya daha çok toplumsal gruba üye olabilir. Kişilerin ait oldukları ırklar, icra ettikleri meslekler,

⁷⁰ Özdemir, Cevdet, "Kimlik ve Söylem", Osman Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2001, Sayı:2, s.108.

⁷¹ Nash, Kate, A.g.e. s.165.

⁷² https://tr.wikipedia.org/wiki/Sosyal_kimlik_teorisi , Erişim tarihi: 10.05.2022.

⁷³ Dalbay, Ramazan S., "Kimlik ve Toplumsal Kimlik Kavramı", Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2018, Sayı:31, s.169.

inandıkları dinler veya cinsiyetleri gibi faktörler bireylerin birden fazla gruba dâhil olma sebepleridir. Bu durum bazen birbiriyle çatışan kimliklerin doğmasına da neden olabilir. Mesela bir kişinin hem asker hem de inançlı bir varlık olduğunu düşünelim. Bu bağlamda kişinin asker olmasından kaynaklı bazen şiddete yönelmesi iki kimliğinin çatışma içerisine girmesine sebep olabilir. Fakat tam tersi bu iki farklı aidiyeti birey kabullenip hangi rolü neyi gerektiriyorsa ona göre davranışlar sergileyebilir. Yani asker iken aynı zamanda dindar da olmak diğer bir kişiye şiddet gösterme hususunda değişik kabulleri onaylayabilir olarak görmeyi de beraberinde getirmektedir. Böyle bir durumda toplumsal bağlam, yukarıda bahsedildiği üzere, bireye kişinin hangi toplumsal kimliğini kullanacağını dayatarak, kişiyi o davranışa yöneltir. Mesela bir cenk ortamında asker kimliği belirginlik kazanır buna bağlı olarak da şiddet eğilimi toplumsal kimliğin diğer unsurlarına uysa da uymasa da kabul edilmesi zorunlu bir davranış olarak görülür.

Toplumsal kimlik kavramı, kimlik siyaseti ile bağlantılı bir kavramdır. Kimlik siyaseti denildiğinde kimliğin siyasetinin yapıldığı akla gelebilir. Şu şekilde ifade etmek gerekirse; kimliğin özellikle toplumsal kimliğin doğası gereği toplumsal tabakalara ve siyasi kurumlara uyum sağladığı için siyasi bir karakteri vardır. Toplumsal kimlik sürekli bir eylemi gerektirir ve pasif, durağan bir yapıda değildir. Kimlikçi ide, kolektif varlıkları hayal eder. Böylece diktatörlüğü teşvik edici siyasal bir rol resmeder. Kimlik saf dışı bırakıcı ve bir bireyi ötekinden ayıran uygulamaları özendirerek kamusal ortam ile müşterek yaşamı zedeler. Kendi özünü arama çabası kimlikçi düşüncenin temelini oluşturur. Kimlik bir zorunluluk durumu sonucunda dışlayıcı bir görev yürütür.⁷⁴ Aynı zamanda aynı dinlere birden inanamayız, aynı etnik kökeni bir bünyede barındırmayız. Aynı anda Hristiyan ve Müslüman; Türk ve Alman ya da İngiliz olmamız mümkün değildir. Kimliğine sarılan insan aslında yalnızlığına sarılıyor demektir. Yalnızlıkla ve bununla bağdaştırılan kimlikle diktatörlük arasında bir tür karşılıklı beslenme ilişkisi kurulur. Kimlik dışlayıcıdır demiştik bundan dolayı bireyler kimliklerini ön plana çıkardıkça başka kişilerden uzaklaşır. Böyle bir durum da diktatörlüğü güç sahibi yapar. Toplumsal olayların birbiri ile bağlantılı halde cereyan ettiğini düşünürsek, diktatörlüğün güçlendiği bir durumda da kimliğe bağlanıp kamusal yaşantıdan bağını koparmak daha çekici bulunabilir. Kimlik farklılık olgusunun altını çizerek ve bu kişisel kimlikler ne tür

⁷⁴ Öztürk, Armağan, “Kimlik Siyaseti Üzerine Etik Politik Bir Tartışma”, Kent Kültürü ve Hakemli Elektronik Dergi, 2014, Cilt:7, Sayı:1, s.9.

özellikleri taşıdığımızdan ziyade hangi özellikleri taşımadığımızı tanımlar. Ben düşünen bir varlığım derken kendimizi düşünme yetisi olmayan tüm canlılardan ayırırız bir bitki veyahut bir hayvan olmadığımızı anlatmak isteriz. Benim isimim Duygu derken, Ayşe ya da Özge ile karıştırılmamam gerektiğini ifade ederim. Tüm bunlardan ötürü hiç kimse ve hiçbir şey birbirinin aynısı olmadığı ve olamayacağından ötürü farklı kimlikler vardır.⁷⁵

Toplumların uzun vadede geçirdikleri değişimler ve tecrübe ettikleri esas kırılma noktaları, kimlik hususunda da değişikliklerin oluşmasına neden olmuştur. Hususi bir kırılmayı ve değişmeyi işaret eden modernlik kuramı da kimlik hususunda yeni izahlarda bulunulmasına yer hazırlamıştır.⁷⁶ Yeni toplumsal hareketlerin, siyasi bir alt yapısının olmayışı, sınıf kökeninden uzak oluşu ve iktisadi bir arka yüzünün olmaması, katılımcılarının ayrışık bir biçimde yapılanmaları ve eğitilmiş olmaları ile kültürel alanlara (kimlik yönelimli) eğilim göstermeleri açısından eski dönem toplumsal hareketlerden farklılaşmaktadırlar.⁷⁷

⁷⁵ Öztürk, Armağan, A.g.m. s:10-11.

⁷⁶ Karakaş, Mehmet, A.g.m. s.4.

⁷⁷ Şentürk, Ünal, “Küresel Yeni Toplumsal Hareketler ve Savaş Karşıtlığı”, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2006, Cilt:30, Sayı:1, s.46.

BÖLÜM 3

YENİ TOPLUMSAL HAREKETLER VE KİMLİK

3.1.Yeni Toplumsal Hareketler Anlayışını Doğuran Toplumsal Dönüşümler ve Yeni Kimlikler

Dünya temelden bir değişim sürecine girmiş özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra tüm dengeler değişmiştir. Uluslararası alanda mevcut olan ilişkiler yeni boyutlar kazanmış, ideolojik, politik, siyasal ve ekonomik alandaki tüm yapıların hızlı bir şekilde değiştiği gözlemlenmeye başlanmıştır. Bu durum sol kesimin sahip olduğu değerlerin zedelenmesine, işçi sınıfının etkinliğini kaybedip çöküş sürecine girmesine ve yenilgisine sebep olmuştur. İşçi sınıfı artık toplumsal olayları yönlendirmede egemen bir konumda değildir.⁷⁸ Ananevi toplumsal hareketler, ortaya çıkışı ve çözüm bulmak istediği problemler ve bu problemleri ifade ediş biçimleri, kullandıkları araç ve gereçler göz önüne alınırsa günümüz sıkıntılarını dile getirmede başarısız kalmıştır. Toplumsal sistem artık coğrafi olarak çok daha geniş bir alana yayılmış, koşullar değişmiş buna paralel olarak toplumsal problemler de farklılaşmıştır. Eski toplumsal hareketlerin bu yeni değişimlere ayak uyduramaması, problemlere cevap veremez hale gelmesi yeni toplumsal hareketlerin doğuşunu gerektirmiştir.⁷⁹ Toplumsal hareketler, kolektif fiilden kuvvet alan ve isteklerini farklı gidişat ve metotlarla yönetimde söz sahibi olan kişiye yöneltme amacıyla olan teşkilatlanmış kişilerin birleşiminden oluşan hareket ve eylem şekilleridir. Toplumsal hareketler mücadelecı bir temelden hareket edip, ortaya çıktığı döneme göre klasik toplumsal hareketler ve güncel yani yeni toplumsal hareketler diye adlandırılır. Küreselleşmenin yaygınlaşmasıyla bazı değer yargıları daha fazla önem kazanmaya başlamıştır. Demokrasi, özgürlük, sivil toplum gibi değerlerin gündeme gelmesi toplum bünyesinde değişikliklere sebep olmuştur. Bunlara yönelik yapılan vurgu ile birlikte toplumsal yapıda değişiklikler meydana gelmiştir. Ve bunların akabinde öz kimliğini kültürel anlamda ve kimlik tekeline oturtarak tabirde bulunan yeni toplumsal hareketleri

⁷⁸ Coşkun, Mustafa Kemal, "Süreklilik ve Kopuş Teorileri Bağlamında Türkiye'de Toplumsal Hareketler", Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt:61, Sayı: 1, s. 68.

⁷⁹ Ramazanoğulları, Hande, "Sosyal Hareketler Literatürüne Alternatif Yaklaşımlar", Türkiye Politik Çalışmalar Dergisi, Cilt:2, Sayı: 2, 2022, s. 48.

meydana getirmiştir.⁸⁰ Evrensel neoliberalizmin sahasına girdiği ekonomik kriz, yeni toplumsal hareketleri doğurmaktadır. Bu hareketlerin temelinde toplumsal ve kültürel kimlik istekleri yatmaktadır. Toplumsal olaylar oldukça karmaşık bir düzene sahiptir. Tek bir açıdan tek bir boyutla değerlendirilmesi mümkün değildir.⁸¹

Eski toplumsal hareketler ve yeni toplumsal hareketlerin genel görünümünü anlamlandırabilmek açısından yeni toplumsal hareketleri ortaya çıkaran temel toplumsal dönüşümlerin genel görünümüne bakmak faydalı olacaktır. Bu bağlamda 20. Yüzyılın sonlarına doğru ortaya çıkan gelişmeler oldukça dikkat çekicidir. Farklılaşmanın temel görünümünü eski sol ve yeni sol anlayışların belirgin bir şekilde birbirinden ayrılmaya başladıkları bir dönemde bulabilmek mümkündür.

Yeni sol eski 1930'lard Batıda cereyan eden Leninist, Troçkist, Stalinistlerini birbirinden ayırmak ve farklarını ortaya koymak maksadıyla kullanılan bir kelimedir. Yeni Sol Marksist-Leninist Yeni Komünist eylemlerinden doğan karakteristik bir Stalinist yanlısı olmayan yönelim olmak üzere bir başına gelişen bir harekettir. Eski Sol ve Yeni Komünist Hareket parti teşkilatlanmasına, kültür temelli bir nesne üzerinden sınıf şuuruna sahip olmaya ve toplumsal hayatın kitle yoğunluğu olan endüstri dalında teşkilatlı bulunmaya gayretle ehemmiyet verdi. Yeni Sol ise değişik coğrafyalarda yine 20. yüzyılda tarih sahnesine çıkmaya başlayan sol politika aksiyonudur. 70'lerle beraber oluşmaya başlayan ve giderek artan savaşım sahaları sol politikanın odak noktasına hızla yükselen bir tesirde cereyan etmiştir. Avrupa'daki 1968 olaylarında görülüyor ki toplumun eski söylemlerinin yerini yeni söylemler almıştır. Buna örnek olarak çalışan sınıfı gösterilebilir. O dönemde eski işçi sınıfı savaşı dışında cereyan eden başka olaylar da olmuştur. Bunların başında etnisite, cinsel tercihler, çevresel söylemler gelmektedir. Buna bağlı olarak, eski Marksist partilerin öncesinde daha mesafeli kaldığı birtakım toplumsal çelişkiler yerlerini gündeme uygun yeni telaffuz şekillerine ve değişik teşkilatsal biçimler etrafında tabir etmeye başlamıştır. Yeni toplumsal hareketlerin her geçen gün daha da güçlenmesi, Doğu'daki ülkelerin dağılması ve SSCB'nin dağılması sonucunda sivil toplum adı altında türlü bağımsızlaşma söylemlerinin sirkülasyona

⁸⁰ Balkaya, Fatih, "Yeni Toplumsal Hareket Çeşidi Olarak Çevreci Hareketler." Küresel İktisat ve İşletme Çalışmaları Dergisi, 2014, Cilt: 3, Sayı: 5, s. 48.

⁸¹ Bayhan, Vehbi, A.g.m. s. 23-24.

girmesiyle aynı açıda ilerlemiştir.⁸² Yeni oluşmaya başlayan Sol kesim, Sovyet toplumsalizminden ve Avrupa şekli toplumsal demokrasiden farklı bir yerde vücut bulur. Kaynağını ise, gelişim gösteren endüstrileşmiş toplumlara yine toplumcu düşünürler tarafınca geliştirilen gerçekçi eleştiriler ve toplumcu dünya görüşünü yeniden hayat döndürme çabasından alır. Bu oluşuma Liberal sol da denir.

Eski solun Sovyet Rusya ve yabancı siyasi yöntemlere yönelimleri, Batılı ülkelerde farklı toplumsalist ve komünist partilere üye olma gücünü de artırmıştır. Sınıf mücadeleleri ve çalışanların siyasi açıdan üstünlük elde etmeleri bu terakkinin temel örgesini oluşturuyordu. Lakin eski solun bu Marksist niteliği İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra haşın bir geri dönüşle anti-Marksist bir benliğe dönüşmüştür. Özellikle Birleşik Devletler'de 50'li yıllarda gelişen uygar haklarla alakalı fiiller, Vietnam Savaşı'na karşı girişilen militan zıtlasmalar, 1960'tan sonra büyük ölçekte gençlik eylemlerinin gündeme gelmesine sebep olmuştur. Bundan sebep eski sola karşı yeni sol belirlenmiştir. Genellikle eski solu yeni soldan ayıran farklılıklar üç noktada tezahür eder.

İlk olarak toplumsal kökler ile yönetimler açısından eski sol, kaynağını, orta sınıf aydınları, muhacirler ve projelerden alır. Yeni sol ise kaynağını, öğrencilerden, burjuvaziden, aydınlardan ve siyahlarda alır. Benimsedikleri ilkeler açısından bakıldığında ise, yeni sol, toplumsal adaleti, düşüncecilik manasına gelen idealizmi ve altürizmi benimserken; eski sol, iktisadi adaleti benimser. eski solun başkışileri ve örnek karakterleri Lenin, Mussolini, Stalin iken; yeni solun ki; Castro, Mao, Guevara, Fonon ve Ho'dur. İkinci nokta, eski sol siyasi ideoloji bakımından Marksist, kolektivist ve iyimser kimse anlamına gelen melioristtir; yeni sol Mao ve Marks'ın ayaklanmacı usullerini kovuşturan, ferdiyetçi ve biraz da "hiç"çidir. Üçüncü noktaya strateji ve taktik yönünden bakmak gerekir. Strateji ve taktik yönünden eski sol, şiddet eğilimlidir. Fabrikalarda oturma eylemi, boykot ve grev ve akabinde şiddete başvurma eski solun başvurduğu yöntemlerdir. Yeni sol ise yöntem olarak, üniversitede eylemler yapma ve gerektiğinde terörizme başvurmayı kullanır. Bir noktaya eğilmek gerekir ki yeni sol eski soldan çok daha fazla şiddete başvurabilir. Bu da gösteriyor ki eski ve yeni sol arasında ayrımlar olduğu gibi ortak noktalar da oldukça fazladır. Görülüyor ki, eski sol ile yeni sol arasında

⁸² Emre, Yunus, Cop, Burak, Aladağ, Aras; Arslantaş, Şenol, "Kimlik Siyasetleri ve Kimlik Mücadelelerinin CHP ve Sosyal Demokrasi İlişkisine Etkisi", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi, 2018, Cilt:73, Sayı:3, s.733.

benzerlik ve birleşmeler vardır. Bu da özgür evren ve demir perdenin düşünsel bir meyvesidir.

Yeni solun, büyük ölçekte, orta sınıftan, öğrencilerden, aydınlardan ve liberalistlerden oluşumu yeni solu proletaryadan ziyade soylu kesime doğru yönlendirmiştir. Böyle bir gelişimin olağan bir neticesi olarak eski sol sınıf mücadelesinin üreticisi eski Marx'ı; yeni sol ise, yabancılaşma teorisiyle, genç Marx'ı benimsememiştir. Yeni solun, yeni emekçi sınıfını, kenar mahalle insanları, üniversitelerdeki vasıfsız kişiler, yoksullar ve mevcut düzene yabancı kalan kişiler oluşturmaktadır. Yeni sol, aynı zamanda, yeni bir yaşantı ve değerler biçimini se benimsiyor. Bu da hür dünya ve Demirperde ile az gelişmiş ülkeler ötesinde kalan dördüncü dünyadır. Bu dördüncü dünya, yeni sol ile birlikte ortaya çıkmış ve ilk iki dünyanın değerler sistemini hor gören ve üçüncü dünya ile iş birliği yapan beyaz ve siyah radikallerin dünyasıdır. Hippilerin kültürel başkaldırmaları ile yeni bir yaşantı biçimini ortaya koyan yippiler, yeni sol hareketin karşıt-kültür veya karşıt-toplum gençliğini teşkil ederler.

Katılımcıları tarafından kendisine yeni toplumsal hareketler adı verilen toplumsal eylemler 20. yüzyılın son çeyreğinden başlamıştır ve günümüzde de hala varlığını devam ettirmektedir. 1960'lı yıllardan itibaren Kuzey Amerika ve Avrupa'da toplumsal hareketler kuramının, yeni oluşmaya başlayan feminizm, LGBT, Çevrecilik gibi kimlik temelli hareketler ile ilk dönemlerde ortaya çıkmış işçi ve emek temelli hareketler arasında oldukça büyük farklar vardır. Buna bağlı olarak da eski toplumsal hareketlerin yerini kimlik esaslı yeni hareketlere bıraktığı iddiası egemendi.⁸³ Toplumsal olaylar girift bir yapıdadır ve toplumda meydana gelen olaylar tek bir neden ve sonuç ekseninde değerlendirilemez. Toplumsal yapıdaki olayla doğa olayları gibi formüllerle, genel-geçer kurallarla açıklanamaz. Bu nedenle sosyolojik değerlendirme, toplumsal olayları tüm boyutlarıyla ve birçok nedene bağlı olarak değerlendirmek anlamına gelir. İnsanoğlunun davranışının altında birden fazla saik bulunabilir ve bu saikler zaman ve mekâna bağlı olarak değişiklik gösterir. Bayhan, toplumsal olayları farklı boyutlarıyla ele almanın yöntemi olarak da diyalektik düşünme yönteminin kullanılması gerektiğini vurgular. Tez-antitez-sentez yöntemi ile olayları değerlendirmek gerektiğinin dile getirir. Yine Bayhan, sosyolojik tahlilin empatik düşünme tarzı ile gerçekleştirilmesi gerektiğini söyler. Her

⁸³ Ramazanoğulları, Hande, A.g.m, s. 50.

birey içinden çıktığı toplumun şartları, öğretileri, verileri bağlamında kişisel benliğini oluşturur.⁸⁴

Yenidünya düzeni, eskini kalıplarından kendini arındırmış, farklı alanlarda kendini belli etmeye başlamıştır. Buna bağlı olarak toplumsal hareketler de eskinin örgütlü sınıf çıkarları ve kurumlarının dışına çıkarak yeni değerler etrafında kendini göstermiştir. Bu hareketlerin barış, çevre sorunları, kadın hakları, cinsiyet yönelimleri gibi eski hareketlerin eğilmediği değerlere dayalı konuları öne çıkardığı görülmektedir. İşbirliği ve mücadele için lazım olan çıkarımları elde eden yeni kimlik şekillerinin meydana gelmesi 1960'lı yıllara tekabül eder. Bu dönemle birlikte yeni toplumsal hareketler dile getirdiği konulara çok daha fazla sayıda taraftar bulmaya başlamıştır.

Çok çeşitli alanlarda sesini oldukça geniş kitlelere duyurabilen bu yeni toplumsal hareketler, siyasal iktidarın doğrudan doğruya halkın kendisine verili olması anlamına gelen demokrasi ve eşitliğin daha çok güçlendirilmesini amaçlayan bir aksiyon biçimidir. Bu yeni eylem şiddet içermez ve yapısı itibariyle de sanal mecralarda teşkilatlanmaya meyilli olan yeni bir karşı koyuş biçimi olarak ifade edilebilir. Toplumun evrensel manada karşı karşıya kaldığı varyasyon ve transformasyonun ifade edilebilmesi için kaynak olarak kullanılan küreselleşme mefhumu; toplumsal devingenleri zorbalıkla esir alan, uluslararası eğilimleri izah etmede aracı olarak kullanılan, kendi zıtlıklarının meydana getiren, içinde bulunulan süreci tanımlayan, ona açıklık getirmek için mücadele veren, efsunlu bir terimdir. Bu açıdan küreselleşme, insanları sadece etki altına alması, kişileri birbirine yaklaştırıp onları kaynaştırması, evreni küresel bir şekilde dönüştürmesi açısından değerlendirilmez. Bu mefhuma, insanların ihtiyaç duyduğu doğal kaynakların azalması, çevresel sorunlar ve hassaten çevre kirliliği, küresel ısınma ve doğadaki canlı türlerinin azalması ve bu faktörlerin beraberinde getireceği sorunlar açısından eğilmek gerekmektedir. Bu çerçevede küreselleşme sürecinin sorunları büyütüp dünyayı küçülttüğünü ileri sürmek yerinde olacaktır. Her toplumsal olgu gibi küreselleşme de kendi zıtlıklarını meydana getirmiştir. Bu süreç, iktisadi ve kültürel anlamda zuhur eden şeyleri baskımlarken bazı toplumsal dayatmalarda da bulunur. Tecrübe edilen toplumsal değişmelere paralel olarak çağcıl dönemlerden bu yana bütün zaman dilimlerinde var olan toplumsal hareketler belirli bir düzeni korumak için vücut bulurlar. Mevcut hayat tarzı

⁸⁴ Ramazanoğulları, Hande, A.g.m. s. 25

bünyesinde, bu tarzdan doğan huzursuzluklar ya da o hayat tarzını muhafaza etmek için çaba sarf eden kişi grupları tarafınca takip edilmektedir. Bu türden eylem tarzları kimi zaman siyasi bir bakış açısı ile bürokratik bir biçimde bir araya gelme şekliyle meydana gelirken kimi zaman da yasa dışı bir gaye doğrultusunda örgütlenen yapıları ifade etmek için kullanılır. Ancak yaşanan değişimlere koşut olarak toplumsal hareketler paradigması da değişikliğe uğramış ve yepyeni bir paradigma bağlamında ele alınmaya başlanmıştır. Bu yeni paradigma da yeni toplumsal hareketler paradigmasıdır.⁸⁵

Yeni toplumsal hareketlerin toplumsal tabanı sınıf olgusunu tamamen aşar. Sınıf unsuru yerine, yeni toplumsal hareketler, toplumsal cinsiyet, cinsiyet yönelimleri, yaş, eşitlik, özgür düşünme gibi toplumsal konumu ifade eden ögelere eğilim gösterir. Yeni toplumsal hareketler ideolojik olarak işçi sınıfı eylemlerinden oldukça uzaktır. Yeni toplumsal hareketler Marksist anlayışının tam karşı noktasında durur. Yeni toplumsal hareketlerin hareket noktasını kimlik sorunsalı ile alakalı olan olaylar oluşturur. Yeni toplumsal hareketlerin bir merkezi de yoktur. Dağınık bir halde var olurlar.⁸⁶

Günümüz dünyası gelişen teknoloji ağının getirdiği değişim ve dönüşümlere paralel olarak sürekli bir değişim sürecindedir. Teknoloji öyle bir gelişim ve ilerleme kaydetmiştir ki artık bütün dünya ülkeleri arasındaki sınırlar ortadan kalkmış, teknolojinin en büyük nimetlerinden olan internet sayesinde dünyanın A noktasında başlayan bir tartışmaya yine dünyanın Z noktasındaki bir ülke dâhil olabilmektedir. Yeme-içme alışkanlıklarından tutun da her türlü kültürel ve toplumsal nitelikler bütün dünya çapında yayılım gösterebilmektedir. Buna bağlı olarak dünyanın çeşitli yerlerindeki insanlar yine internet sayesinde toplumsal medya platformları aracılığıyla ortak bir dilden bir sorunu gündeme getirip örgütlü bir şekilde tartışabilmekte ve ortak ağızdan bu soruna çözüm arayışına girebilmektedirler. Buradan da anlaşılacağı üzere bu yeni toplumsal hareketlerin en önemli araçlarının başında internet gelir. İnternetin sunduğu teknoloji olanakları sayesinde hareketin sahipleri olan örgütler, desteğini sağladıkları katılımcılarla birlikte söylemini ve eylemini yürüttükleri hareketi zaman zaman da planlı bir biçimde yaşanan kentlerin sokak ve meydanlarına taşıyabilmektedir.

⁸⁵ Çopuroğlu, Cemalettin Y., Çetin, Beyzade Nadir, “Yeni Sosyal Hareketler Paradigması Bağlamında Türkiye’deki Küreselleşme Karşıtı Grupların Birbirleriyle ve Dünyadaki Karşıtlarla Karşılaştırılması”, *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 13, sayı: 1, 2010, s. 69.

⁸⁶ Coşkun, Mustafa Kemal, A.g.m, s. 73.

İçinde bulunduğumuz son on yıllık süreç içerisinde teknolojiye bağlı olarak gelişen toplumsal medyanın oldukça aktif kullanımı toplumsal hareketlere yeni bir boyut kazandırmıştır. Toplumsal medya araçları bir toplumsal hareketin oluşması, güçlenmesi ve sesini duyurması için gerekli alt yapıyı oluşturur. Bu sadeye toplumsal hareket katılımcıları daha kolay şekilde örgütlenir. Yukarıdaki bölümde yer verilen Gezi parkı eylemcilerinin ilk etapta ve güçlü bir şekilde örgütlenmesinin ilk adımını toplumsal medya araçlarından olan Twitter sağlamıştır. Hatta polis müdahalesiyle birlikte dakikada 3 bin tweet atıldığı bilinmektedir. Toplumsal medya araçlarının özelliği ve diğer alışlagelen iletişim araçlarından çok farklı bir şekilde bütün etkileşimlere açık olması, onu kolayca amacından saptırıp provoke bir niteliğe bürünmesine yol açmaktadır. Buna istinaden meşru bir şekilde başlayan bir toplumsal hareket toplumsal medya iletişim yoluyla provokatif bir kimliğe bürünebilir. Böylesi bir durum da toplumsal hareketi kontrol edilebilir bir yapıdan uzaklaştırır ve yasal olarak o hareket ve temsilcilerini zor durumda bırakabilir. Bu açılardan değerlendirdiğimizde yaygın olan anlayış yeni toplumsal hareketlerin eski toplumsal hareketlerin yerini almaya başladığıdır. Çünkü yeni hareketlerde gelenekselin yerini yenileri almaya başlamıştır ve eski toplumsal hareketlerin temeli boşaltılmıştır.⁸⁷

Yeni toplumsal hareket kavramsallaştırmasında bulunan “yeni” ifadesi toplumsal hareketlere katılan bireylerin internet mecralarında ürettiği yazılı ve görsel metinleri sokak eylemlerinde de kullanarak toplumsal hareketler de sanal ve gerçek mekanın birlikteliğini sağlamasına atfedilebilir. Bu toplumsal hareketlerin daha bilinçli ve profesyonel bir üslubunun olması doğal olarak bilgi ve iletişim teknolojilerinin zaman içerisinde getirdiği olanaklarla mümkün olabilmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde, yeni toplumsal hareketlere katılım sağlayan kamunun söylem ve eylem dillerine bu bilinç yansımaktadır. Buna göre eylemcilerin kendilerini ifade etme tarzlarında ağır hakaret ve ahlaki değerlerle bağdaşmayan yazılı ve görsel metinler yerine, çeşitli kitle iletişim araçlarında yayımı yapılan herkesçe gerçekliği kabul gören, kabul edilebilirliği olan ya da tartışmaya ve uzlaşmaya açık bilgiler kullanılarak ikna edilmesi amaçlanan kurum ya da kişiler üzerinde baskı kurulmaya çalışılır.⁸⁸

⁸⁷ Babacan, Mehmet Emin, “Sosyal Medya Sonrası Yeni Toplumsal Hareketler”, Birey ve Toplum Dergisi, Cilt:4, sayı:7, 2014, s.140.

⁸⁸ Gürbüz, Salih, Aydın, Bayram Oğuz, Toplumsal Hareketler ve Medya, 2020, Konya, s. 275-276.

Toplumsal hareketlerin meydana geldiği tarihsel aşamaları iyi değerlendirmek gerekir. Çünkü bu hareketler içinde bulundukları tarihsel bağlamdan kopuk değildir aksine iç içe geçmiş bir vaziyettedir. Toplumsal hareketlerin birbirine benzeyen yönleri olduğu gibi birbirinden tamamen farklı yönleri de bulunmaktadır. Bunu toplumsal hareketlerin önüne “yeni” ibaresinin getirilmesinden anlıyoruz. İnsanlık tarihine baktığımızda, toplumun işleyişine itiraz eden, bulunulan durumdan rahatsızlık duyan, düzen, kendi istek ve talepleri doğrultusunda değiştirip dönüştürmek isteyen insan grupları her zaman var olmuştur ve olmaya da devam edecektir. Toplum ise sürekli olarak değişen ve dönüşen bir yapıya sahiptir. Bütün bunlara baktığımız zaman toplumun her döneminde farklı olayların ve bu olaylara karşı çıkışların yaşandığını görürüz. Genel geçer kurallar toplumsal toplum için geçerli değildir. Çünkü toplumu meydana getiren bireyler sürekli değişime açık varlıklardır. Dolayısıyla toplumsal hareketlerin eski ve yeni diye nitelendirilmesi de doğal bir sonuçtur. Yeni toplumsal hareketler diye nitelendirilen ve 68’den sonra siyaset dünyasında yerini alan hareket biçiminin en önemli ortak tarafı verdiği savaşı ilk dönem toplumsal hareketlerden daha değişik bir şekilde yürütmesidir. Bu konuda önem arz eden ön önemli faktör, bu yeni doğan toplumsal hareketin kendini toplumsal anlamda tam olarak nereye koyduğu ve toplumun hangi alanlarını düzeltmek için kendini gösterdiğidir. Yeni toplumsal hareketler, modern çağın başlarında, çalışan kesim etrafında şekillenen onların iktisadi menfaatlerini korumak adına vücut bulan, iktidara sahip olabilmek için meydana gelen klasik hareketlerin bazı yönlerini de bünyesinde barındırmakla beraber ondan farklı olarak daha esnek ve yerel tepkilerin yansımalarının sözcüsü olarak şekillenmiştir.⁸⁹ Yukarıda da çokça zikrettiğimiz gibi modern dönemlerin başlarında oluşmaya başlayan ve o döneme hâkim klasik olan toplumsal hareketler o dönemin de sunduğu koşullar nedeniyle iktisadi menfaatlerden yola çıkmış ve siyasi gücü ele geçirmek için mücadelelerini sürdürmüşlerdir. Devrim düşüncesiyle iç içe geçmiş ve varlığını siyasi bir oluşumun kanatları altında biçimlendiren emekçi sınıfı hareketleri bu eyleme geçişin en bariz emsallerinden birini teşkil eder. Eski ve yeni harekete geçişler arasında önemli benzerlikler de vardır. Mesela yeni toplumsal hareketler de klasik hareketler gibi meydana geldikleri, onları doğuran toplumsal yapıdan kati suretle bağımsız değildirler. Her ikisi de meydana geldikleri toplum yapısından

⁸⁹ Topal Demiroğlu, Elif, “Yeni Toplumsal Hareketler: Bir Literatür Taraması”, Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi, Cilt:2, Sayı:1, 2014, s. 134-135.

etkilenir ve her ikisi de adeta toplumsal dünyalarına karşı olan bir borçlarıymış gibi sorunların ve huzursuzlukların savunucusu olurlar. Sonuçta toplumsal teori uzmanları bu toplumsal ağlar bütünü toplumdaki farklı açılara bakarak ve onların ilginç yönlerine vurgu yaparak değinerek farklı tanımlamalarda bulunurlar.⁹⁰ Eski ve yeni toplumsal hareketleri birbirinden ayırma işi mevcuttaki eski ve yeni siyaset sisteminin belli başlı değerleri ile o siyaset sisteminin ana konularını içerecek şekilde yapılır. Bu şekilde bir ifadeleştirme şekline göre, eski siyaset sisteminde araç ve gereçlerin değer yapıları önce gelir. Bu hareketlerde demokrasi belkemiği görevi görür ve halkın egemenliği elinde bulundurması son derece önemlidir. Buna bağlı olarak da bu temsili demokrasi siyaseten birincil düzenek olarak algılanır. İktisat, toplumsal ve güven duyma konuları etrafında hareket gerçekleşir ve teşkilatlanma siyasi partiler ve hareket çıkış noktası ezilen, çalışan ve emeği sömürülen işçi sınıfı hareketleri çerçevesinde meydana gelir. Yeni toplumsal hareketlerin odak noktasını, kadın, çocuk, göçmen, hayvan hakları, istismarlar, hak ihlalleri, ekolojik sorunlar gibi unsurlar oluşturmaktadır. Bu açıdan soruna neden olan huşu bağlamında küresel ölçekte soruna karşı duyarlı olduğunu düşünen bireyler eylemlerin bir parçası olabilmektedir.

Günümüzde çeşitlenen hak ihlalleri, özgürlük talepleri, yaşam koşullarının daha iyi olmasına yönelik talepler, bireylerin yönetimde söz sahibi olmasının en değerli karşılığı olan demokrasiye yönelik meydana gelen tehditler, siyasal mekanizmalara karşı gelişen hoşnutsuzluklar, bireylerin inançlarına yönelik ortaya çıkan tehditler yeni toplumsal hareketlerin en dikkat çeken başlıkları arasında ifade edilebilir.⁹¹ 1960 yılı ile birlikte vücut bulan güncel ve yeni siyaset sistemi diğerlerinden farklı olarak, hür olma ve benliğini bulup ona sahip çıkma yani kişisel kimliğine kavuşma değerlerini ön plana çıkarır. Çerçevesi bu kadar dar ve kısıtlı değildir. Demokratik söylemler, cinsel eğilim farklılıklarını savunma, ekoloji ile alakalı sorunlar, kadın hakları, barış ve ifade özgürlüğü gibi güncel ve çarpıcı konular bu hareketlerin odağını oluşturur. Eski toplumsal hareketlerden farklı olarak aksiyon sağlayan bireyler işçi sınıfı değil daha çok orta sınıf mensubu olan bireyler, üniversite öğrencileri, eğitimli kişilerdir. Yine 60'lar sonrası ortaya çıkan yeni toplumsal hareketler, modernite sonrası toplumların buhranlarını, açmazlarını ve sıkıntılarını yansıtmaktadır. Yeni toplumsal hareketler, proletarya ve

⁹⁰ Çayır, Kenan, Yeni Sosyal Hareketler, (1. Basım), Kaknüs Yayınları, İstanbul, 1999, s. 16.

⁹¹ Gürbüz, Salih, Aydın, Bayram Oğuz, A.g.e. s. 277.

burjuvanın mücadelesine dayalı sınıf eksenli çözümlemeyi reddeder. Yeni toplumsal hareket kuramcılarına göre artık yepyeni bir dünya düzeni vardır ve toplum bu düzen içerisinde değişime uğramıştır. Artık toplum Marks'ın ortaya koyduğu sınıf eksenine uygun değildir. 1960'larla birlikte yaşanan toplumsal olaylardaki değişimlerle birlikte eski toplumsal hareketler yerini içeriği ve yönü daha değişik olan yeni toplumsal hareketlere bırakmıştır. Yeni toplumsal hareketlerin gündeme gelmeye başlaması globalleşme ve bunla meydana gelen siyasi ve toplumsal sahalardaki değişimlere bağlanmaktadır. Nitekim bu değişikliklerin çalışan sınıfının bünyesinde ve bu çalışan/işçi sınıfı eylemlerinde mühim etkilerinin bulunduğunu ifade etmek lazım gelir. Örneğin 1960'tan sonra kolektif toplumsal özneler yoğunlaşmaktadır. Bu öznelerin başında ulus, sınıf, etnik grup gelir. Yine bunlarla birlikte kimlik ve özellikle kültürel kimlik, otonomluk ve katılım arzuları da yoğunlaşmıştır.⁹²

Eski toplumsal hareketlerden tamamen kopmamış olsa da yeni toplumsal hareketler gerçekten de yeni yüzüyle meydana gelmeye başlamıştır. Katılımcıları, kullandıkları araçlar, hedef ve amaçları, örgütlenme yapıları gibi farklılıklarla kendilerini eski toplumsal hareketlerden ayırmışlardır. Dünya köklü ve sürekli olmak üzere sürekli bir değişiklik geçirme halindedir. Özellikle 20. Yüzyılla birlikte gelişen sanayi, teknoloji ve toplumsal alanda yaşanan değişimler insanların bu değişime paralel olarak istek, talep ve arzularında da değişime neden olmuştur. Buna bağlı olarak talep ve arzularını yerine getirme konusunda kullandıkları yöntem ve araçlar da değişmiştir. Teknolojinin gelişmesiyle beraber, dünya ülkelerinin arasındaki sınırlar ortadan kalkmış, insanların ve kültürlerin birbirine ulaşması kolaylaşmıştır. Yeni hareketlerin eskilerden ayrımı sadece yılların ilerlemesinden ileri gelmez. Zaman geçtikte değişen takvim yapraklarına paralel olarak toplumsal yapılar da değişime uğrar. Bundan dolayı eyleme geçişler de yön ve içerik değiştirir ve tabii ki buna bağlı olarak da kullanılan araçlar da değişmiştir. 1960'lar ve 1970'lerdeki vatandaşlık hakları hareketi ve kadın hakları hareketi; 1980'lerin nükleer enerji karşıtlığı hareketi ve ekolojik hareketler; bu yılları takip eden 1990'lar sonrası cinsel yönelimi farklı olan bireyler tarafından geliştirilen ve hak talebinde bulunma yöntemi olarak aracı işlev gören eşcinsel hakları hareketi ve bunlar gibi daha nice hareketlerin adı artık literatürde yerini almıştır. Bunun literatürdeki karşılığı ise hiç

⁹² Işık, Gülcan, Toplumsal Hareketler, İstanbul, 2011, s. 31.

şüphesiz, yukarda da zikredildiği üzere yeni toplumsal hareketlerdir. yeni toplumsal hareketler. Böylelikle yeni hareketlerin eski hareketlerden ayrıldığı noktalar göz önüne serilir. Bu durumda ve bu kadar ayırım sonucunda, güncel toplumsal hareketler kendinden önce toplumda var olmuş ve kendinden önce gelen eylem şekillerinden farklılaştırmaya çalışılır. Birçok yorumcu, yeni toplumsal hareketlerin “geç modern toplumun eşsiz bir ürünü olduğunu ve yöntemleri, motive olmaları bakımından daha önceki zamanların toplu eylem biçimlerinden derinden farklı olduğunu savunur.” Yeni toplumsal hareketler, ulaşmak istedikleri gayeler bakımından da geçmişin hayali ve duygusal aksiyon biçimlerinden kendisini sıyrır alır. Geçmişin hayalci eylem biçimleri yapısal farklılıkları göz önüne almadan, iktisadi ve toplumsal alanı, kendi istekleri doğrultusunda stratejik bir aksiyon biçimiyle, cemaat içinde eritmeyi ve kendi istekleri doğrultusunda yoğurmayı hedeflerken; yeni toplumsal hareketler stratejiyi kapının dışında bırakır ve yeni toplum yapısının farklılıklarını kabul ederek yol almaya çalışır.⁹³ Şahidi olduğumuz bu son yıllarda yeni toplumsal hareketlerin gün yüzüne çıkışı, insan toplumlarının şu anda karşı karşıya kaldığı farklılaşan tehlikelerin bir aynasıdır. Gelişen teknolojik ağlar günümüzde bu tehlikelerin boyutlarını herhangi bir aksiyon döneminde daha da çarpıcı şekillerde gözler önüne sermektedir. Örneğin dünyanın rastgele bir noktasında başlayan bir hareket, bizim ülkemizde karşılığını bulabilir ve bu doğrultuda o hareket aynı anda bizim ülkemizde de başlayabilir. Zira teknolojiyle beraber ülkesel sınırlar artık coğrafi haritalarla sınırlı kaldı. Ananevi siyasi kuruluşların karşı karşıya kaldıkları başkaldırımlar ve meydan okumalara karşı koymanın ve onlarla başa çıkmanın zaman ilerledikçe daha da zor olduğunu anlamaya başlaması toplumsal hareketlere zemin hazırlar. Bu türden siyasi kuruluşlar, yeni aksiyon biçimlerinin aradığı cevapları vermede, onların istediği reçeteyi yazmada yetersiz kalırlar. Mesela çevresel sorunlara siyasal kurumlar yaratıcı bir şekilde çözüm önerisi sunamaz. Doğanın dengesini bozup, çevreci kitleleri harekete geçirecek olan çevresel sorunların başında fosil yakıtların yakılması, biyoteknoloji, nükleer enerji gibi süreçler gelir. Bu güncel problemler ve bunlara koşut olarak ortaya çıkan karşı gelmeler, mevcut siyasal kurumun sorunu çözmede yetersiz kalması, meydan okumalar ve yine bunların çözüm bulunamayışla yaklaşan büyük bir bunalımla karşı karşıya kalınmaktadır. Bu türden problemlerin çözülemeyişi, yok sayılması ve bu problemlerin varlığından kaçınılması daha büyük sorunların meydana gelmesine zemin

⁹³ Çayır, Kenan, A.g.e. s. 18.

hazırlar. Bu konuda en büyük risklerden biri bireylerin duygu değişimlerinde olan değişimdir. Kişiler kendilerini daha az güvende hissedebilir. Bu da eyleme geçişte en büyük motivasyon şekillerinden biri olabilir. *“Buna karşın öyle görülüyor ki, şirketler, devlet yönetimleri ve medya, insanların yaşamlarının gitgide daha da fazla yanlarında başat olmakta ve denetimden çıkmış bir dünyaya ilişkin duyumu arttırmaktadır.”*⁹⁴ Başka bir yeni toplumsal hareket tanımlaması şu şekildedir: *“1960’ların sonlarında, dünyada her kesimden insanın rahatça gözlemleyebileceği büyük, şiddetli ve dramatik bir değişim vücut bulmuştur. Bu yılların sonuna doğru baş göstermeye başlayan başka sorunlar da vardır. Bunlar; sivil haklar, ifade özgürlüğü ve öğrenci; 1970’lerdeki kadın, barış ve çevre hareketleri ve 1980’lerle yaygınlaşan nükleer silahsızlanma hareketleri. Bu tür değişmelerin özünde zuhur eden farklılaşmalar köklü değişimin birer imgeleri haline gelmiştir. Hızla yaygınlaşan ve giderek daha da derinlik kazanan modernitenin değişik faktörlerinin sebep olduğu sıkıntı ve buhranlar karşısında çeşitli hedef ve aktörlerle meydana gelen bu toplumsal hareketler, “yeni toplumsal hareketler” olarak kavramsallaştırılmıştır.”*⁹⁵

Bugünün toplumsal hareketleri yapısal açıdan eski toplumsal hareketlerden farklı şekilde kendini gösterir. Bu farklılığın temelinde ise teknoloji, küreselleşme ve modernleşme gibi çağın ana getirileri bulunmaktadır. Sürekli değişen bir dünyada yaşıyoruz. İnsan ise bu değişen dünyaya doğası gereği ayak uydurmaktadır. Bu doğrultuda değişen dünyaya paralel olarak, birey, istek ve taleplerinin çağın gerekliliklerine uygun olarak dile getirmektedir. Buna bağlı olarak, günümüz dünyası teknoloji çağı olarak değerlendirilmektedir. Bireyler de taleplerine erişmede bu teknolojinin imkânlarını kullanmaktadır. Bu durum, doğrudan toplumsal hareketlerin meydana gelmesinde kullanılan araçların değiştiğini göstermektedir.

Yeni toplumsal hareketler, eskinin kapitalist toplumunda doğmuş iki önemli sınıf olan proletarya ve seçkinler sınıfı olan burjuvanın çatışmasına dayanan bir çözümlemeyi kabul etmez. Yeni toplumsal hareketler teorisyenlerine göre toplum değişmiştir ve Marks’ın oluşturduğu biçime uygun değildir. Sınıf etkinliğini artık yitirmiştir. Zaten geçmişten günümüze toplumsal hareketler incelendiğinde, eski ve yeni toplumsal

⁹⁴ Giddens, Anthony, A.g.e. s. 919

⁹⁵ Topal Demiroğlu, Elif, A.g.m. s.134.

hareketler arasında büyük uçurumlar olduğunu gözlemledik. Toplum değişen bir yapıya sahiptir. Toplumda yaşayan bireylerin istekleri, hedefleri, amaçları, sorunları her geçen zaman diliminde değişikliğe uğrar. Bu değişikliğe bağlı olarak mevcut yapıdan beklentiler de eskiye nazaran farklılıklar gösterir ve bu insan doğasının normal bir sonucudur.

Yeni toplumsal hareketlerin önemli bir özelliği kentsel alanda yoğunlaşmış olmasıdır. Genel anlamda bakıldığında yeni toplumsal hareketlerin kent ve kent sorunlarına eski toplumsal hareketlere nazaran daha fazla eğilim gösterdiği görülmektedir. Tabi bu fark beraberinde, eski toplumsal hareketlerden farklı olarak katılımcıların çoğunluğunu kentlilerin olduğu gerçeğini de getirmektedir. Bu yeni toplumsal hareketler, şehir merkezlerinde toplu eylem biçimleri olarak kendilerini göstermektedirler. Şehrin sunduğu imkânlardan faydalanmaktadırlar. Türkiye’de yaşanan Gezi Parkı Eylemi en yeni toplumsal hareketlerden biri olarak örnek gösterilebilir. Şehrin merkezinde örgütsel bir biçimde vücut bulması bakımından yeni toplumsal hareketleri yansıtmaktadır. Eskinin sınıf çatışmaları artık yerinin bu tür eylemlere bırakmıştır. Toplumsal hareketler, diğer birçok toplumsal olgu gibi globalleşmenin tesiri altında kalmıştır. Küreselleşmenin tesir ettiği, değiştirip ve dönüştürdüğü birçok olgu gibi, toplumsal hareketler de günümüzde gerek bilgi birikimi, gerek gündelik yaşamdaki pratikler açısından muhtelif değişikliklere uğramaktadır. Toplumsal hareketlerin günümüzde meydana gelen değişiklikler temelinde kendi öz benliğini oluştururken kendine özne olarak edindiği kimlik kavramı diğerleri gibi aşınmaya uğramaktadır. Benzer kimliklere sahip olmalarına rağmen neden bazı insanlar belli toplumsal hareketlere dâhil olurken diğerleri başka toplumsal hareketlere dâhil olmaktadır? Bu sorunun cevabı toplumsal hareketlerin doğası ile yeni kimlikler hiyerarşisinde ve onun hareketliliğinde aranmalıdır. Bireyin toplumsal, kültürel ve ekonomik sebeplerden dolayı kendi çıkarlarına uygun benlik sıralamasına göre eyleme geçirdiği söylenebilir. Bu hiyerarşinin üzerinde eylem gösteren öz benlikler daha çok aç kalmış çıkarlar keşfediyorsa kişi de o düzlemde yer alan toplumsal hareketlere dâhil olmaktadır ki burada “öteki” şikayetçi olunan toplumsal düzenin ürettiği doyurulmamış çıkarlarıdır.⁹⁶ Yeni toplumsal hareketler de tıpkı eski toplumsal hareketleri gibi katılımcıların taleplerini

⁹⁶ Arslan, Cahit, A.g.e. s.37-40.

karşıladığı ve katılımcılar için anlamlı bulunduğu takdirde anlam kazanır. Yeni toplumsal hareketleri diğerinden ayıran en önemli özelliği kimlik temelli olmasıdır. Yeni toplumsal hareketlerde kimlikler ön plana çıkmaktadır.

Toplum son derece karmaşık bir yapıya sahiptir. Sürekli değişmekte ve toplumun bünyesinde ani dönüşümler meydana gelebilmektedir. Toplumsal bir özellik gösteren birey mevcut toplumsal düzen bünyesinde kendisine özgü bir kimlik giydirip, kendi istek ve arzularına göre yaşamak ister ki bu bireyin toplum içinde mutlu yaşamasına gidecek olan süreçtir. İşte bu yeni toplumsal hareketler bireylerin bu kimliklerini öne çıkarmalarının bir sonucudur. İlk dönem toplumsal hareketler, sınıf ve sınıf çatışması bağlamında gerçekleştiği için katılımcılar, ezilen, ötekileştirilen gruplar olarak değerlendirilmekteyken, yeni toplumsal hareket katılımcıları elit ve kentli olarak değerlendirilebilir. Şöyle ki ilk dönem hareketlerin katılımcıları ağırlıklı olarak çalışan kesim idi. Sonraki dönem hareketlerin katılımcıları ise ağırlıklı olarak üniversite öğrencilerinden veya üniversite mezunlarından oluşmaktadır. Başka bir ifadeyle yeni dönem hareketlerin katılımcıların büyük çoğunluğu belirli bir eğitim düzeyine sahip olan bireylerdir. Bu hareketlere yeni önadının verilmesi, tarihsel sıralamanın ötesinde değerlendirilmelidir. Nitekim bu hareketlerin birbirinden yeni ve eski sıfatlarla ayrılığı zaman diliminden ziyade konuları bakımından olmuştur. Şöyle ki bu ayrım öncelikle bu hareketlerin sınıf ve çıkar temelli hareketlerden ayrılıp, güncel toplumsal sorunlara yönelmek istenmesinden kaynaklanmaktadır. İkinci sebep olarak, yeni nitelendirilmesi aynı zamanda bu hareketlerin toplumsal hayattaki yeni siyasal ve toplumsal münasebetler örnek teşkil etmesini de ifade etmektedir. Buna istinaden 1980’li yılların bitmesiyle birlikte varlığı son bulma eğilimiyle karşı karşıya kalan çalışan sınıfı temelinde meydana gelen hareketler meydana artık başrollerini öğrencilerin oluşturduğu yeni yüz ve konularla ortaya çıkan hareketlere bırakmıştır.⁹⁷

Daha önce de belirttiğimiz gibi teknolojinin gelişmesi ve ilerlemesiyle beraber dünya hızlı bir değişim sürecine girmiştir. Ülkeler arasındaki sınırlar artık haritalar üzerinde kalmış, gidip görülmese de başka bir ülkenin kültürü, yaşam şekilleri, olayları teknoloji sayesinde evlerimizin içine kadar girmiştir. Teknolojinin nimetleri ile insanlar

⁹⁷ Bozkurt, Yavuz, Bayansar, Reha, “Yeni Toplumsal Hareketler Çerçevesinde Çevreci Hareket ve Gezi Parkı Olayları”, Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, Cilt:14, Sayı:2, 2016, s.282.

rahatsız oldukları bir konu hakkında toplumsal medyalar aracılığıyla örgütlenebilmekte, seslerini dünya çapında duyurabilmektedirler. Yeni toplumsal hareket teorisyenleri toplumun modernleşmesinin devletin sivil toplum üzerinde kademeli bir kurumsal kolonizasyonunu ve egemenliğini gerektirdiğini söyleme eğilimindedirler. Bir toplumsal hareketin amacı, yeni toplumsal hareketler yaklaşımına göre, siyasal süreci tetiklemek değildir, fakat daha ziyade mevcut sistemin yapısal sınırlarını aşmak ve daha demokratik hatlar yönünde onu dönüştürmektir.⁹⁸ Buradan anlaşılacağı üzere yeni toplumsal hareketlerin amacı mevcut sistemin ötesine geçip, demokratik yollarla o sistemi değiştirmektir. Anthony M. Orum ve John G. Dale, yeni toplumsal hareketleri şu şekilde tanımlar: İlk olarak, toplumsal hareketler için kimlik önemlidir. İkincisi yeni toplumsal hareketler yeni siyaset şekilleriyle ilgilenir (örneğin, yenilikçi, doğrudan eylem taktikleri). Üçüncü olarak da yeni toplumsal hareketler yeni toplumsallık biçimlerine katkı sunarlar.⁹⁹

Yeni toplumsal hareketlerin siyasal bir tabanı yoktur. Bununla birlikte, kimlik yönelimli olmaları, sınıf temelli çatışmalardan beslenmemeleri bakımından klasik dönem toplumsal hareketlerden ayrılır. Güncel/yeni toplumsal hareketlerin katılımcıların kentli olması ve kent yaşamını ele almaları bakımından da eski toplumsal hareketlerden ayrılırlar. Bu bağlamda yeni toplumsal hareketlerin sınıflı yapısı yerini kentlilere ve elitlere bırakmıştır. Kabul gördüğü üzere klasik toplumsal hareketlerde temel amaçlardan biri iktidarı ele geçirmektir. Bu yolla hareket katılımcıları nihai hedeflerine ulaşacaklarını düşünürler. Yeni diye adlandırdığımız toplumsal hareketlerin, klasik toplumsal hareketlerden uzaklaştığı tartışma götürmez bir gerçekliktir. Buna bağlı olarak eski toplumsal hareketlerin yenisi tarafından çekiciliğini kaybetmesi, istek ve hedeflerine ulaşma konusunda iktidarı ele geçirip siyasal açıdan güçlü konuma gelme düşüncesi de önemini kaybetmiştir. Dolayısıyla bu yeni toplumsal eylemler direkt siyasi sisteme yönelik başkaldırıda bulunmaktan ziyade, bu toplumsal düzenin doğurduğu yanlış yaşam biçimlerine, eşit olmayan kişisel haklara dikkat çeker ve bu doğrultuda çözümler aramaya çalışır. Güncel veya kentsel olarak da adlandırabileceğimiz yeni toplumsal hareketler teriminin 60'lı yıllardan itibaren sahneye çıkan kadın hakları, ekolojik denge, cinsel yönelim özgürlükleri, azınlık grubu hakları vs. gibi hakların savunucusu olarak ortaya

⁹⁸ Orum, Anthony M., Dale, John D., A.g.e. s.275.

⁹⁹ Orum, Anthony M., A.g.e. s.275.

atıldığı söylenebilir.¹⁰⁰ Her iki toplumsal hareket tipinin katılımcıları, hedefleri, kullandıkları araçlar, meydana geldikleri ortam göz önüne alındığında, iki hareketin de birbirinden farklı olduğu ortaya çıkmaktadır.

3.2.Eski ve Yeni Toplumsal Hareketlerin Karşılaştırması

Yukarıda da birkaç kez belirtildiği üzere; eski ve yeni toplumsal hareketlerin birbirinden ayrıldığı nokta, katılımcıların toplumsal nitelikleri, bulundukları zaman ve mekânlar, toplumsal hareketi gerçekleştirirken kullandıkları araçlar, toplumsal hareketin yönü şeklindedir. Ben şu şekilde belirtmek isterim ki eski toplumsal hareketler yeni toplumsal hareketlerin arka bahçesidir. Yeni toplumsal hareketler, düşüncü yani ideoloji ve hedefler bakımından, yapısı ve harekete katılımcıların profili açısından eski toplumsal hareketlerden farklılık gösterir. Buna göre yeni toplumsal hareketler ekonomik olarak eşitsizlik ve bunu dile getirmekten ziyade toplumsal yaşam kalitesini dile getirmeyi kendisine hedef edinir. Yapısına baktığımızda yeni toplumsal hareketlerin belirli bir lideri yoktur ve yeni toplumsal hareketler demokratik bir anlayışı benimser. Yeni hareketlerin katılımcılarını eski hareketlerden farklı olarak eğitilmiş bireyler oluşturur.

Birbirinden katılımcılar, yöntemler, hareketin yöneltildiği alanlar vb. bakımlardan farklılık gösteren her iki toplumsal hareketi birbirinden bağımsız iki farklı alan olarak görmek bizi yanlışla sürükler. Yeni toplumsal hareketlere yeni kimliğini kazandıran 1970’li yıllardan itibaren vücut bulan toplumsal olaylar oldu. Bu yıllardan sonra ekoloji, feminizm, çevre gibi terimler gündeme gelmeye başladı. Artık eskinin sınıf, sınıf çatışması, işçi sınıfı gibi terimlerinin yerini, kentler, feminizmi eşitlik, insan hakları gibi kelimeler almaya başladı. Eski ve yeni toplumsal hareketlerin ayrışması da bu noktadan sonra başladı. Eski ve yeni toplumsal hareketlerin birbirinde tamamen farklı olduklarını savunan görüşler de mevcut, yeni olanın eskiyi devam ettirdiğini söyleyen görüşler de 19. Yüzyıldan itibaren varlık kazanan ve sürekli üzerine bir şeyler ekleyerek yoluna devam eden toplumsal hareketler, çağdaş toplumun sorunları ile yüzleşerek yol almıştır.¹⁰¹ Michael S. Drake’a göre, eski hareketlerin öncelikli olarak biçimsel uygulamaları baştan aşağıya taze siyaset şekillerine, toplumu mevcutta var olan yaşadığımız hayatta öz

¹⁰⁰ Kökalan Çımrın, Funda, “Yeni Toplumsal Hareketler ve Kentsel Yaşam”, Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi, Sayı:2, 2010, s.53.

¹⁰¹ Önder, Tuncay, Ekoloji, Toplum ve Siyaset, (2. Baskı), Odak Yayınları, Ankara, 2003, s.33-34.

benlik/kimlik oluşturma çabasına girişerek ve kültürel temaşa aracılığıyla değiştirmenin yeni yöntemlerine kadar her şeyi içine alan lakin ananevi siyasal talepleri reddeden bir şekilde genişletilmiştir. Toplumsal değişim yaratmanın bu yeni yolları, toplumsal davranışların yönünü değiştirmede ve yeni yaşam biçimlerini mümkün kılmada alışılmadık bir biçimde başarılı olmuştur. Günlük hayatta temsile dayandığı gibi olabildiğince kültürel üretim ve tüketime de dayanan yeni siyasalar, değişimi başarmada eski stratejilere nazaran daha fazla başarılı olmuş gibi gözükmektedir.¹⁰² Bütün bu ayrımların dışında Tatar yeni toplumsal hareketler için şöyle der: içinde yaşadığımız şu anda ortaya çıkan toplumsal aksiyonları nitelemeye kullanılan yeni kelimesi, değişmez, sivri, mutlak surette olan değişiklikleri anlatmaz. Bundan öte, bu yeni kavramı onu geçmişten sıyırmak için kullanılmış bir ifadedir. Eski dönem hareket eylemlerine gönderme yapan açıklamalar, bize bir sirkülasyon evresindeki varyasyonları tanıma imkanı sağlar. Çünkü toplumda meydana gelen olaylar bir anda oldubitti mantığı ile inşa olmazlar. Bu olayları sabit kalıplara oturtamayız. Çünkü aynı olay farklı zamanlarda farklı nedenlerle meydana gelebilir ve hatta bu aynı olayın meydana gelmesi her dönemde aynı etkiyi bırakmaz. Çünkü toplumsal olaylar gibi toplum da değişkendir. Bu değişime paralel olarak olaylara yönelim de o ölçüde değişik olacaktır. Toplumsal olaylar hızla değişiklik gösterebilir. Bu toplumsal değişimin bu kadar hızlı meydana gelmesi halinde, kimi toplumsal hadiselerin başına yeni ifadesinin yerleştirilmesi konuyu daha net çözümlmek açısından daha faydalı olacaktır. Geçmişle bağını az ya da çok devam ettiren toplumsal olaylar dışında, bağını tamamen koparan açıklamalar, bu bağı tamamen kopardığı için bazı eksik ya da yanlış açıklamaları içerebilmektedir. Oysaki toplumsal manada bir öncekinden kopuş mümkün değildir. Bir olay kendinden önceki toplumsal yapıların özelliklerinden muhakkak bir şeyler taşıyacaktır. Bu etkileşimin ne derecede olacağı da olayın büyüklüğüne veya küçüklüğüne ve toplumsal yapının özelliklerine göre değişiklikler gösterecektir. Her yeni olay bir önceki olayın sonucu olabilir. Bu açıdan bakıldığında durumda bir önceki toplumsal durum ile olan mutlak ilişki ve bağ göz ardı edilmeksizin yeni olanı anlama çabasına girilirse yeni olanı anlama gayreti o oranda

¹⁰² Drake, Michael S., A.g.e., s.171-172.

başarı olabilir.¹⁰³ Yine Tatar, eski ve yeni toplumsal hareketler arasındaki farkları şu şekilde ifade etmiştir:¹⁰⁴

	ESKİ TOPLUMSAL HAREKETLER	YENİ TOPLUMSAL HAREKETLER
Katılımcıların Profili	Alt tabaka, Sınıf temelli, benzerliği vurgulayan coşkulu ve kalabalık topluluklar, Eğitim seviyesi düşük bireyler, Niteliksiz işgücü veya işsizler.	Orta tabaka, Farklılıklarını ifşa eden marjinal gruplar, Eğitim seviyesi yüksek bireyler, Nitelikli işgücü, yüksek statülü meslek mensupları, öğrenciler, ev kadınları, eğitilmiş işsizler, çiftçiler, esnaf ve zanaatkarlar.
Örgütlenme Yapı ve Esasları	Resmî, dikey hiyerarşi, Otoriter yapı, katı bürokrasi, karizmatik lider, Lider eksenli, Mekân paylaşımı, Ulusal veya yerel ölçekli.	Gayri resmî, yatay örgütlenme, Demokratik yapı ve liderlik, Birey eksenli, Sanal alan paylaşımı ve mekân buluşması, Küresel veya yerel ölçekli.
Değerler	Ekonomik çıkarlar, sosyal sınıf, millî hassasiyetler.	Etnisite, kimlik, din ve dinî yorumlar, cinsiyet ve cinsel tercih, çevre, yoksullukla mücadele, savaş karşıtlığı ve barış.
Duygu	Ezilmişlik, sömürülme.	İhmal, dışlanmışlık, sindirilmişlik, ötekileştirilmişlik.
Kullanılan araçlar	Ezilmişlik, sömürülme,	Kitle iletişim araçları, internet.

¹⁰³ Tatar, Taner, “Yeni Toplumsal Hareketler ve Küresel Projeler”, Ortadoğu Analiz, 2013, Cilt:5, Sayı:57, s.11.

¹⁰⁴ Tatar, Taner, A.g.m. s.14.

Yöntem	Tahripkâr ve şiddet içeren toplu eylemler.	Sivil itaatsizlik, yaratıcı masum eylemler, münferit asma etkili şiddet kullanımı
Amaç	Devlet ve iktidar, Ekonomik menfaat ve sosyal haklar, Teklik, Başarılı olmak.	Hak, özgürlük, eşitlik, Kültürel haklar, kimlik, tanınma, Çokluk, Var olmak.

Yeni toplumsal hareketlerde bireyler toplumun güvenini kazanmak için hareket ederler. Bunu yaparken de toplumsal medya araçlarını ve interneti aktif kullanırlar. Global ölçekte etkilerin arttığı ve bunun bireylerin üzerine bir yük misali bindiği güncel yaşamda, bununla bağlantılı olarak bu ağırlığı üstünden atmak isteyen insanların geliştirdikleri tepkiler bağlamında yeni savaşım halleri meydana gelmiştir. 2000’li yıllarda etkisini gösteren Küresel Adalet Hareketi’ne benzer toplumsal hareketler, hem eski hem de yeni hareketlerin özelliklerini taşıyan bir sentezde meydana gelmektedir. Yeni toplumsal hareketleri anlayabilmek açısından eski toplumsal hareketlere önemle eğilmenin amacı da yeniye anlamının eskiden geçtiğine dair köklü inanıştır. Zira yeni eskinin köklerinden faydalanır. Kökeni 60’lara dayanan yeni hareket örgütlenmelerini en doğru şekilde toplumsal bir düzene oturtabilmek ve global ölçekte meydana gelen hareketlerin daha iyi anlamlandırılabilmesi için yeni toplumsal hareket kuramlarını da göz ardı etmeden eski ve yeni arasındaki benzerlik ve farklılıkları tarihsel bir evrede incelemek gerekir. Bu şekilde bir inceleme bize, hem toplumsal bir varlık olan bireyin hem de siyasi sistemin yeni dönemde incelenmesiyle geleceğe dair farklı bir perspektiften bakma olanağı sunar.¹⁰⁵ Offe, yeni toplumsal hareketler ve klasik toplumsal hareketleri, değerler, konular, eyleyenler ve hareket şekilleri olarak birini diğerinden ayırır. Aktörler bakımından; eski toplumsal hareketler, grup bilincine bürünerek eylemde bulunan, gelir dağılımının eşit olmadığını inancının yol açtığı çatışmaya müdahil toplumsal ve iktisadi gruplarken, yeni toplumsal hareketler, grup bilinciyle hareket etmeyen, belirli bir konu

¹⁰⁵ Demiroğlu Topal, Elif, A.g.m. s. 143.

etrafında birleşen topluluklar çıkarına eylemde bulunan eden sosyo-ekonomik gruplardır. Tema bakımından; klasik toplumsal hareketler, iktisadi açıdan büyüme ve refahın paylaşımı, toplumsa ve de askeri güvenlik ve toplumsal kontrol konularını içerirken; güncel toplumsal hareketler konu olarak kendisine barışı, çevrenin ve insan haklarının korunmasını seçer. Değerler bakımından bakıldığında, eski toplumsal hareketlerin değer yargılarını, özgürlük, tüketimi ve maddi açıdan ilerleme oluşturur. Yeni toplumsal hareketlerin değerleri ise odağında kişisel özerklik ve kimlik olgusu vardır. Hareketi meydana getirme biçimi bakımından bakıldığında Offe, içsel ve dışsal olarak ayırım yapar. Eski toplumsal hareketler içsel olarak, resmi örgütlenmeler, büyük ölçekli temsil birlikleri; dışsal olarak, korporatist çıkar aracılığı ile siyasi parti çekişmesi ve oy çokluğu şeklinde ayrılır. Yeni toplumsal hareketler ise, içsel olarak, biçime önem vermeme, düşük ölçekte yatay ile dikey farklılaşma; dışsal olarak olumsuz kelimelerle izah edilmiş isteklere sırtını dayayan protesto politikalarından oluşur.¹⁰⁶

Eski toplumsal hareketler, modernitenin dayattığı adaletin her bireye eşit şekilde uygulanması, her anlamda özgür bir hayat, eşitlik gibi fikirleri toplumsal düzlemde hayata geçirmek için mücadele vermiştir. Yeni toplumsal hareketler esas olarak hem ulaşılmak istenen bir ideal hem de hayatın bir gerçeği olan moderniteyi esas almaktadır.¹⁰⁷

Yeni toplumsal hareketlere baktığımız zaman eski toplumsal hareketlerinin başat öznesi, yapı taşı konumunda olan sınıf ve işçi sınıfı kavramının artık etkisini yitirdiğini bir öneminin kalmadığını gözlemleriz. Artık toplumun üyeleri ve hareket katılımcıları mücadelelerini başka alanlarda vermeye başlamıştır. Toplum değiştikçe mücadele alanları da değişiklik göstermiştir. Hatta bir toplumda meydana gelen bir değişme sınırları birbirinden farklı başka toplumları da etkilemeye başlamıştır. Örneklerini verdiğimiz toplumsal hareketlere baktığımızda dünyanın bir noktasında başlayıp sonrasında evrensel bir hale geldiğini görmekteyiz.

Eski ve yeni toplumsal hareketlere baktığımızda yeni olanı eskiden ayıran en önemli aracın kimlik olduğunu görmekteyiz. Yeni toplumsal hareketler tamamen kimlik yönelimlidir. Fakat ister yeni ister eski olsun her iki toplumsal hareket türünde de

¹⁰⁶ C, Offe, Yeni Sosyal Hareketler: Kurumsal Politikanın Sınırlarının Zorlanması, (Çev. Kenan Çayır), (1. Baskı), Kaknüs Yayınları, İstanbul, 1999, s. 97.

¹⁰⁷ Finger, Matthias, "Yeni Sosyal Hareketlerin Yetişkin Eğitimi Açısından Doğruları", (Çev. Ramazan Günlü), Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, Cilt: 25, Sayı: 1, 1992, s. 313.

bireylerin toplumsal rahatsızlıkları yatmaktadır. Toplum ile istekleri arasında sıkışıp kalan birey kendini ifade etme şekli farklı olsa da amaç aynıdır: huzursuzluğunu gidermek için çözüm bulmak. Yeni toplumsal hareketlerin anti-ekonomik taraflarına yönelik gelişen karşı tavırlar toplumsal hareket kuramında kaymalar meydana getirmiştir bu da yeni bir kavramın doğuşuna neden olmuştur. Bu kavram materyalist sonrası değerler yani post materyalist değerleridir. Bu kavramın geliştiren kişi ise Inlehart'dır. Yeni ve eski arasındaki ayrımlara devam edecek olursak başka bir nokta daha karşımıza çıkar. O da siyasi ve toplumsal alanı ne şekilde düzenledikleridir. Bu bağlamda eski toplumsal hareketler, siyasi ve toplumsal alanı bir cemaat bilinciyle inşa etmeyi hedefler. Yeni toplumsal hareketler ise bundan farklı olarak modern hayatın yapısal farklılaşmasını esas alır.¹⁰⁸ Endüstri toplumundaki toplumsal hareketlerde çalışanların kimlikleri zirvedeydi. Buna karşın endüstri sonrası toplum yapılanmalarında kişiler tek kimlik ifadelerinde muhalefet olunmaya başlanmıştır. Kimlik hususunda yeni kategoriler ortaya çıkmış, etnik kimlikler, dini kimlikler, cinsiyete dayalı ayrımlar, kültüre dayalı kimlik kategorileri kendini göstermeye başlamıştır. Buna bağlı olarak bahse konu olan kimlik olgusu ve buna bağlı gelişen talepler eski ile yeniye birbirinden ayırt etmede başat olarak karşımıza çıkar. Endüstrileşme ile birlikte herhangi bir hak talebinde bulunmayan azınlık grupları, öğrenciler, kadınlar vb. gruplar yeni dönemde kimliklerinin farkına varıp çeşitli hak taleplerinde bulunmaya başlamışlardır. Neticede eski toplumsal hareketler belli bir grubun haklarını savunmayı gaye edinmişlerken, yenileri hiç gündeme gelmemiş azınlıkta olan grupların toplumsal taleplerine ses olarak toplumsal yapıda yükselmeye başlamışlardır.¹⁰⁹

Radikal katılım tarzları modern toplumsal yaşayış biçiminde giderek yaygınlaşan bir ehemmiyet kazanmaya devam ettikçe, toplumsal hareketler gelecek hayatta gizli dönüşümlere liderlik edecektir. Modernliği kapitalizmle ilişkilendiren kişilere göre toplumsal hareket olarak adlandırılacak asıl eylem biçimi işçi sınıfı hareketidir. Marx'tan etkilenen öncüler bu hareketi tarihin öncüsü olarak nitelendirirler. Buna yönelik getirilen eleştiriler ise bu işçi hareketlerin sadece ilk dönemlerde etki gösterdiğini söylerler. Bu

¹⁰⁸ Çetin, Beyzade, "Yeni Sosyal Hareketler Paradigması Bağlamında Türkiye'deki Küreselleşme Karşıtı Grupların Birbirleriyle ve Dünyadaki Karşıtlarla Karşılaştırılması", *Sosyoloji araştırmaları Dergisi*, 2010, Cilt:13, Sayı:1, s. 73.

¹⁰⁹ Dede, Ayşegül, "Toplumsal Hareketleri Dönüştüren Bir Olgu Olarak Kimlik Talebi", *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:2, Sayı: 11, s. 41.

eleştiriyi yapanlara göre, bu hareket katılımcıları sonraki dönemde bir çıkar topluluğu haline gelmiştir. Barış hareketlerine değinecek olursak, bu hareketler kendilerine savaşım yeri olarak polis ile asker gücünü de içine alacak şekilde şiddet araçlarının kontrolü sahasını tercih etmişlerdir. Buradaki barış terimi, tartışmalı bir terim haline gelmiştir. Çevresel ekolojik eylemlerin mücadele arenası ise meydana getirilmiş çevredir. Günümüzün “yeşil” hareketlerinin eski biçimleri on dokuzuncu yüzyılda da görülebilir.¹¹⁰

3.3.Bazı Yeni Toplumsal Hareket Örnekleri

Toplumsal hareketlerin, içinde bulundukları koşullar ve zaman dilimine göre değişiklikler gösterebileceğini ifade etmiştik. Bu değişiklikler, örgütlenme biçimleri, hareketin yönü veya kime karşı yapıldığı, kullandıkları materyaller bakımından meydana gelen değişikliklerdir. Her toplumda zaman zaman kriz ortamları olmuştur ve bundan rahatsızlık duyan gruplar mevcut düzeni değiştirmek için bazı atılımlarda bulunmuşlardır. Buna daha iyi açıklık getirmek adına bazı toplumsal hareket örneklerine yer vermek faydalı olacaktır.

3.3.1. 1968 Mayıs Olayları

1968 Mayıs olaylarının çıkış noktasını hayat standartları oluşturmaktadır. Buna bağlı olarak bu olaylar üç safhada vücut bulmuştur. Hayat standartları, kitle tüketimi, köylülüğün çözülmesi, sömürgecilik gibi faktörler bu olayları tetiklemiştir. Toplumsal bir huzursuzlukla başlayan bir eylem, üniversiteden başlayıp işçilere ve devamında fabrikalara kadar sıçramıştır. Toplumsal olaylar adeta bir zincirin halkası gibidirler. Toplumsal kurumların herhangi birinde meydana gelecek olan bir problem o toplumdaki bütün kurumları etkisi altına alabilir. Zira bu 1968 Mayıs olayları bu durumun en bariz örneklerinden biridir. Bu olayın birinci aşamasını öğrenciler, ikinci aşamasını işçilerin eyleme destek vermesi, üçüncü aşamasını ise dekanın olaya dâhil olması oluşturur. Buradan hareketle öğrenci eylemleri ortaya çıkmıştır. Daha sonrasında bu eylemlere işçiler destek vermişlerdir. Buna bağlı olarak bu durum siyasi bir bağlamda düşünölmeye başlanmıştır. Ve en son merhalede Paris’te bulunan Nanterre Üniversitesi’nde yönetim ile öğrenciler arasında uyuşmazlıklar vücut bulmuştur. Buna istinaden üniversitenin dekanı üniversiteyi kapatma kararı almıştır. Bu durum olayların daha da tırmanmasına

¹¹⁰ Giddens, Anthony, Modernliğin Sonuçları, (Çev. Ersin Kuşdil), (5. Baskı), Ayrıntı Yayınları İstanbul, 2012, s.137-140.

sebebiyet vermiştir. Ve sonuç olarak 400 üniversite öğrencisi 3 Mayıs'ta üniversitenin kapatılmasını protesto etmek üzere Paris'te bulunan diğer bir üniversite Sorbonne'de toplanmışlardır. Bu durumu, ilerleyen zamanlarda fabrika işgalleri takip eder. Mayısın 14'ünde sadece birkaç fabrikada başlayan işgaller, Mayısın 16'sında 50 fabrikanın işgaliyle devam etmiştir. Bir gün sonra iki yüz bin, onu devam eden günde iki milyon çalışan grev yapmış, yedi gün sonunda grev yapan işçilerin sayısı on milyona ulaşmıştır. Tüketim kültürüne, bireysel özgürlüğü sınırlayan her şeye, erkek egemen sisteme, ayrımcılıklar ve militarizme, emperyalizm ve savaşılar karşı yapılmış ayaklanmalardır.

3.3.2. Greenpace Hareketi

Çevreci bir sivil toplum örgütü olan Greenpace çevreci hareketler olarak nitelendirilmektedir. 1980'den sonra meydana çıkmaya başlayan bu türden hareketler eski toplumsal hareketlerden oldukça farklı biçimlerde, farklı sahaların savunucusu olarak ortaya çıkarlar. Bundan ötürü bu hareketleri yeni toplumsal hareketler olarak nitelendiririz. Çevreci hareketler ilk olarak Amerika ve İngiltere'de ortaya çıkmıştır. 1970'lerden sonra gündeme gelen bu hareketler, küresel boyutta tartışmaya açılmasıyla dünya gündeminde yerini almaya başlamıştır. Küresel boyutta bir başarı kazanmasının sebebi ise bir taraftan gün yüzüne çıkmaya başlayan kimlik eksensli tartışmalardır. Bu hareketlerin çıkış noktasını, ekolojik düzende meydana gelen bozulmalar, hayvan türlerinin yok olması, bitkiler alemindeki bozulmalar, sürekli artan nüfus, doğadaki kaynakların yanlış kullanımı gibi sebepler oluşturmaktadır. Bu hareket katılımcılarının talepleri de birbirlerinden farklılık gösterebilmektedir. Kimileri köktenci bir anlayışı benimseyip koşulların sil baştan değiştirilmesinden yana olurken, kimileri mevcut koşulların iyileştirilmesini yeterli görebilmektedir. Nükleer enerjiye karşı çıkmaları, bulunulan coğrafyada yapılacak olan ve dengeyi değiştirip bozacak oluşumlara karşı çıkmaları (maden işletmesi, baraj yapımı vs.), bu hareket katılımcılarının çıkış noktalarını oluşturur.¹¹¹ Greenpeace hareketi, küresel ısınmadan ormansızlaşmaya, aşırı avlanmadan ticari balina avcılığına ve anti-nükleer sorunlara kadar çevreyle ilgili tüm konular üzerinde çalışmalarını sürdürmektedir. Bu hareket, amacına ulaşmak için doğrudan eylem yöntemini kullanmaktadır. Günümüzde Greenpeace örgütünün uluslararası idare merkezi Hollanda'nın Amsterdam şehrinde'dir. Uluslararası Greenpeace'in başkanlığını Kumi

¹¹¹ Bozkurt, Yavuz, Bayansar Reha, "Yeni Toplumsal Hareketler Çerçevesinde Çevreci Hareket ve Gezi Parkı Olayları", Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, Cilt: 14, Sayı:2, Mayıs 2016, s. 285-286.

Naidoo yapmaktadır. Grenpeace 1992'den bu yana Türkiye'de çalışmalarını sürdürmektedir.¹¹² Türkiye'de diğer batılı ülkelere göre bu hareketler daha geç kendini göstermiştir. Ülkemizde en belirgin çevreci hareket örneği sokak hayvanlarında görülmektedir. Bir de aşağıda ayrıca belirteceğimiz Gezi Parkı Eylemlerinde kendini belirgin bir şekilde göstermiştir.

3.3.3. 6 Nisan Hareketi

2008'in başında Mısır'da hükümetin ekmek (%48) ve diğer gıda (%20) fiyatları artarken aynı zamanda bu alanlarda yaptığı devlet desteklerini kısma kararı halk tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Şubat ayında %12 olan enflasyon oranı, Mart ayının sonunda %14 olarak açıklandı. Kısa süre içinde ekonomide fakir ve orta sınıf kesimin aleyhine yaşanan bu değişiklikler ülkedeki huzursuzluğu had safhaya ulaştırmıştır. Bunun üzerine işçi sendikaları ülkenin sanayi şehirlerinden olan Mahalla al-Kübra'da 6 Nisan'da yükselen fiyatları ve düşük maaşları protesto etmek amacıyla greve gideceklerini duyurdular. Bu haberi değerlendirmek isteyen birkaç genç grevi organize etmek ve daha geniş kitlelere duyurmak amacıyla harekete geçtiler. Başını Ahmed Maher ve Israa Abdel Fattah'ın çektiği bu kişiler bir facebook grubu kurma kararı aldılar. Bu ikili Al-Ghad partisinin gönüllüleri iken iki yıl önce tanışmışlardı. Ahmed Maher 2006'da bir eylem sırasında gözaltına alınmış ancak kısa bir süre sonra salıverilmişti ve tam da bu nedenle Mısır'da muhalefet yapmanın zorluklarından haberdardı. Ahmed Maher'i sokaktan sanal ortama çeken şey ise kendisinin ifadeleriyle 'Ocak ayında Afrika Kupası sırasında Mısır'ın facebooktaki taraftar sayısının 45.000'e ulaşmış olması ve bu şekilde aynı anda birçok kişiye ulaşabileceği fikri' olmuştur. Bu fikrini Israa Abdel Fattah'a açmış ve destek görmüştü. Yine Asmaa Mahfuz, Mohammed Adel Amr Ali¹⁵, Ahmad Salah¹⁶ ve Amal Sharaf¹⁷ gibi isimler de harekete destek vermişler ve birçok eylemde aktif rol almışlardır. İkili ilk faaliyetleri olarak da kabul edilen 6 Nisan grevine destek olmak ve gelecekte ülke genelinde daha geniş katılımlı eylemleri organize etmek üzere 23 Mart'da '6 Nisan Gençlik Hareketi' grubunu kurmuşlardır. O gece öncelikli olarak 300 kişiye facebook üzerinden davetiye gönderdiler. Ertesi sabah sayfaya baktıklarında grubun 3000 üyeye ulaştığını "şaşıracak" gördüler. 6 Nisan'a gelindiğinde grubun üye sayısı 70 bini geçmişti. Grup üyelerini protesto amaçlı toplanmaktan ziyade tepkilerini göstermek

¹¹² Arslan, Hüseyin, "Bir Doğrudan Eylem Hareketi Olarak Greenpace (Yeşil Barış)", SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Mayıs 2011, sayı. 23, s.247.

amacıyla işlerine gitmemeye davet etti. Dışarı çıkanları da siyah giymeleri ve Mısır bayrakları taşımaları konusunda uyardı. Grubun bu kararı almasında Mısır'da yönetimin gösterilere yönelik tavrı etkili olmuştur. Yönetim sokakta bir araya gelerek yapılan protestoları sert bir biçimde bastırıyorken, internet üzerinden organizasyonlara çok da baskı uygulamamak eğilimindeydi. Ancak eylem günü protestocular şehrin farklı yerlerinde toplanmaya başladılar ve bunlar arasında 6 Nisan Gençlik Hareketi üyeleri olduğu gibi bu hareketten bağımsız protestocular da vardı. Gösterileri bastırmak için şiddet kullanan polis birçok kişiyi gözaltına aldı. Polisle göstericiler arasında çıkan çatışmada en az 3 kişi ölürken onlarca kişi de yaralandı.¹¹³

3.3.4. Feminist Hareketler

18. yüzyılda Aydınlanma Dönemini takip eden süreçte kadınlar, toplumsal yapıda erkeklerden daha geri planda olduklarına dair fikir birliğine varmışlar ve bu doğrultuda toplumsal yönden, hukuken, siyasal alanda belirgin olan bu eşitsiz duruma başkaldırıda bulunmaya başlamışlardır. Bu bağlamda kadınların bu eşit olma mücadelesi feminizm olarak adlandırılmıştır. Cinsiyete dayalı ayrıma karşı çıkan feminizm, kamuda, siyasal ve toplumsal sahada maruz kaldıkları baskıcı tutumu yok etmeyi, kadınları özgürleştirmeyi ve kadınların haklarını genişletmeyi kendine amaç edinmiştir.

Feminist eylem ve faaliyetler kadınların hem özel, hem de kamusal alanda yer almak ve bu alanları dönüştürmek için verdikleri mücadelenin görünür hale gelmesidir. Gelişen feminist tartışmalarla birlikte kadının sadece kamusal alanda yer alması değil, bunu dönüştürebilmesinin gerekliliği ve yolları da gündeme gelmeye başlamıştır. Türkiye’de 1990'lara gelindiğinde feminist kadınların dile getirdiği en önemli noktanın sadece kadınlara kamusal alan içerisinde yer açmak değil, kamusal alanı kadın değerleri doğrultusunda dönüştürmek, erkek egemen yapıyı yıkmak ve kadınları kadınlık bilinciyle eğitmek olduğunu da görüyoruz. Feminist hareketlerin var olan sistemi dönüştürmek amacıyla ortaya koydukları muhalif duruşlarından dolayı da, Türkiye’de Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü kurulacağı zaman hükümetin “feminizme cihat açtığı” dillendirilerek amacının, bağımsız kadın hareketini bağlamak olmasından ‘mill’ bir feminizmin kurulmak istenmesinden endişe duyulmuştur. Daha sonraki yıllarda başlayan

¹¹³ Telci, İsmail Numan, “6 Nisan Hareketi: Yeni Bir Sosyal Aktivizme Doğru Mu?”, Ortadoğu Analiz Dergisi, Nisan 2011, sayı.28, cilt:3.

kadın hareketinde örgütlenme tartışmalarında Gönüllü Kadın Kuruluşları ile devlet kurumlarının birlikte politika geliştirmesi istenince de kadın hareketinin “memur zihniet” ile örgütlendiğini ileri süren feminist grupların temsilcilerinin birlikte örgütlenme modeli geliştirmeleri istenildiğinde “kadın hareketleri üzerine ambargo koyuluyor” şeklindeki yakarışları medyaya da yansımıştı. Bu açıdan bakıldığında, kadın hareketlerinin, sadece kadının kurtuluşu bağlamında değil, siyasal alana olan müdahaleleri bakımından da çok önemli ve incelenmeye değer oldukları görülür. Türkiye tarihinde totaliter bir siyasal kültür varlığı hep görölmüş hatta bunun korunması en önemli siyasal problemlerin başında gelmiştir.

Türkiye’deki Feminist hareketler, eski ve yeni söylemleri birlikte barındırır. Bu hareket bir taraftan kamusal alanda görünürlüğü hedeflerken diğertaraftan da kimliklerini yeniden anlamlandırmak için çaba gösterir.¹¹⁴

Bahse konu olan olguların günümüz dünyasında ve özelde Türkiye’de hala tartışılıyor olması bu olguların hala çözüme kavuşmamış olmasından kaynaklanmaktadır. Esasında bu konu ile alakalı birçok adım atılsa da hala kör bir noktada durduğunu söylemek yanlış olmaz. Kadına yönelik şiddetin şikâyeti halinde devletin bu konuyla alakalı tüm imkânlarını seferber etmesi, şikâyet geri çekilse bile kamu nezdinde davanın devam ettiğı bu atılan adımların göstergesidir. Feminizm, ilk etapta bir toplumsal hareket türü olarak kendini belli etmiş sonrasında hem toplumsal hem de politik bir özellik kazanarak yeni bir şekil kazanmıştır.¹¹⁵

3.3.5. Gezi Parkı Olayları

Mayıs 2013 tarihinde başlayan ve kısa zamanda toplumsal harekete dönüşen İstanbul Taksim’deki Gezi Parkı Olayları; ortaya çıkış süreci, eylemci profili, toplumsal medyanın etkisi ve çevreci demokrasi açısından ele alınacaktır. Gezi Parkı Olaylarının başlamasının görünen nedeni, İstanbul Büyükşehir Belediyesi’ne ait olan Taksim meydanındaki Gezi Parkında, “Taksim Yayalaştırma Projesi” kapsamında Topçu

¹¹⁴ Leyla, Şenay, “Yeni Sosyal Hareketler Bağlamında Türkiye’de Kadın”: Sosyoloji Dergisi, Sayı: 15, 2016, s. 37.

¹¹⁵ Enginyurt, Derya, “Sosyal Hareketlerin Sosyolojisi Açısından Feminizm”, Uluslararası Sosyoloji ve Ekonomi Dergisi, s. 38-39.

Kışlası'nın yeniden inşa edilmesidir. Bu amaçla, 27 Mayıs 2013 tarihinde Gezi Parkı'nda cadırlar kurarak nöbetleşe bir şekilde, şiddet içermeyen pasif protestolar yapılmaya başlanmıştır. Ancak, 29 Mayıs Çarşamba sabahın erken saatlerinde emniyet güçlerinin parktaki insanlara karşı başlatmış olduğu müdahale tüm Türkiye'de büyük yankı uyandırmıştır. Yapılan bu müdahale sonucunda eylemler, Ankara ve İzmir başta olmak üzere Türkiye'nin birçok iline yayılmıştır. Güvenlik güçleri ve göstericiler arasında 29 Mayıs gününden itibaren yaşanan çatışmalar, 31 Mayıs akşamı zirveye çıkmıştır. Bu tarihten itibaren güvenlik güçleri ve hükümet yetkililerinin Gezi Parkı Olaylarına yönelik tutumunda hızlı bir sertleşme yaşandığı söylenebilir. Çevik Kuvvet ekiplerinin biber gazı ve tazyikli su ile yaptığı müdahaleler sonrası göstericilerin de illegal tepkileriyle yaşanan şiddet olaylarına paralel olarak Ankara ve İzmir gibi büyük kent merkezlerinde ortaya çıkan gösteriler, ilk gösterilerin Gezi Parkı odaklı gündemini daha kapsamlı bir hükümet karşıtı eylem hüviyetine kavuşturmuştur. İktidarın bu olayların ideolojik ve siyasi bir hamle olduğunu ifade etmesi, ana muhalefet partisinin çatışmaları gerekçe göstererek 2 Haziran günü Kadıköy Meydanı'nda yapacağı mitingi iptal etmesi ve partilileri Taksim Meydanı'na çağırması da siyasetin tansiyonunu yükseltmiştir. Toplumsal medyada çok sayıda takipçisi bulunan ve tanınan kişilerce atılan dayanaksız mesajlar ve ilk dönemde basının konu ile ilgili haber yapmaktan kaçınması gibi unsurların ise eylemlerin büyümesi ve yayılmasında etkili olduğunu unutmamak gerekir.¹¹⁶

Aşağıda geniş bir şekilde ele alınacaktır fakat yine de söylemek gerekir ki yeni toplumsal hareketler diye nitelendirilen hareketlerin özünde toplumsal ve kültürel kimlik vardır. Gezi parkı eylemleri de bu yeni toplumsal hareketlerin en bariz örneklerindendir. Gezi parkı eylemleri ilk başta ağaçların kesilip yerine AVM yapılmasına karşı çıkan çevreci bir grup tarafından meydana gelen bir hareket olarak başlasa da sonrasında gezi parkı eylemlerinin başlangıçtaki masum yüzü tamamen değişmiş ve tam bir terör eylemi haline gelmiştir. Çıkış noktasından tamamen uzaklaşıp hükümet karşıtı bütün illegal ve legal grupların birlikte hareket ederek mevcut hükümeti istifaya zorlayan bir eyleme dönüşmüştür. İstanbul'da başlamış fakat sonrasında Türkiye'nin çoğu şehrine sıçramıştır. Çevre hareketi olarak ortaya çıkan bu eylem şekli hükümeti istifaya çağıran bir protesto eylemi şeklinde neticelenmiştir. İstanbul'da adeta bir temsil haline gelen Taksim ve

¹¹⁶ Bozkurt, Yavuz, Bayansar Reha, A.g.m, s.287-288.

İstiklal Caddesinin sokakları, doğrudan hükümet başkanını hedef alan gruplarla dolmuştur. Hatta daha da ileri giderek Taksim’de darağacı gezdirerek başbakanı asacaklarını bile dile getirmişlerdir. Bu yaşanan olay, ortaya koyduğu eylemi demokratikmiş gibi gösterip, demokratik yollarla iktidara gelen bir başkanı demokratik olmayan tamamen bir yolla iktidardan düşüreceğini ifade eden bir terör eylemi haline gelmiştir.¹¹⁷

Bu hareketten yola çıkarak, insanların aslında bir eyleme kalkışırken temelindeki asıl rahatsızlığı ortaya çıkarmaktan geri durmayacaklarını ifade edebiliriz. Bu eyleme katılan insanların aslında asıl dertleri park, ağaç veya AVM değil, mevcut hükümete karşı duyulan hırs, öfke ve kin neticesinde iktidarın değişmesi. Ortaya koydukları söylemlere, hareket şekillerine ve hareketin zaman içerisinde büründüğü şekle baktığımızda masum bir çevreci eylemden öte tam bir terör eylemiyle karşılaşmaktayız.

Bu eylemin sonucunda görünen en bariz olaylardan biri de toplumsal medyanın gücü ve yeni toplumsal hareketler açısından önemidir. Toplumsal medya artık birbirinden farklı coğrafi alanlar için bütünleştirici ve sınırları ortadan kaldıracı bir unsur haline gelmiştir. Toplumsal medya artık toplumsal, ekonomik ve toplumsal tespitlerin yapıldığı bir saha haline gelmiştir.¹¹⁸

3.3.6. LGBT Hareketi

Günümüz dünyasının sorunları, buhranları, talepleri tamimiyle yeni çehreler kazanmıştır. Toplumsal yapının yapı taşı olan aile kavramını kökten zedeleyen, dünya ve Türkiye’de artık daha da ileri giderek sesini duyurmaya çalışan bir grup LGBT’ye özgürlük adı altında eylemlerini yapmaya çalışmaktadır. 1960 yıllarından itibaren yenedünya beraberinde yeni söylemleri getirmiştir. LGBT hareketinin katılımcılarını şehirli, eğitim görmüş orta sınıf oluşturmaktadır. Bu katılımcıların profili hem dünyada hem de Türkiye’de aynıdır. İçinde bulunduğumuz 21. Yüzyılda cinsiyet temelli söylemlerden bağımsız bir analiz yapmak mümkün değildir.¹¹⁹ Bu cinsiyet temelli analizler ne yazık ki sadece kadın-erkek eşitliği şeklinde sınırlanıp kalmamıştır. İçinde

¹¹⁷ Bayhan, Vehbi, “Yeni toplumsal Hareketler ve Gezi Parkı Direnişi; Birey ve Toplum Dergisi, Cilt: 4, Sayı: 7, 2014, s. 24-45.

¹¹⁸ Bozkurt, Yavuz; Bayansar, Reha, “Yeni Toplumsal Hareketler Çerçevesinde Çevresi Hareket ve Gezi Parkı Olayları”: Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, Cilt: 14, Sayı: 2, 2016, s.287.

¹¹⁹ Erdoğan, Barış; Köten, Esra, “Yeni Toplumsal Hareketlerin Sınıf Dinamiği: Türkiye LGBT Hareketi”: Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi, Cilt: 2, Sayı: 1, 2014, s.101.

bulundukları psikolojik durumları bireyleri farklı cinsiyet yönelimlerine itmiştir. Fakat Türkiye gibi temel yapı kurumu aile olan ülkeler için bu durum büyük risk teşkil etmektedir. Bu söylem toplumu kutuplaştırmakta, toplumu derinden sarsacak tartışmalara yol açmaktadır.

LGBT temsilcileri ve bu eylem katılımcıları bu son zamanlarda iyice seslerini çıkarmaya başlamışlar, kendilerini kabul ettirmek ve toplumda meşru bir konum kazanmak için atılımlarda bulunmaktadır. Sokak eylemleri, basın açıklamaları, toplumsal medya aracılığıyla sesini duyurmaya çalışmaları bazı eylem tipleridir. Bu eyleme katılanlara ve destekçilerine baktığımızda sadece gay ve lezbiyenlerin olmadığını görüyoruz. Hükümet karşıtı bazı gruplar da bu LGBT'li grupların toplumsal statülerinin kabulü için çaba göstermektedirler.

LGBT hareketi, günümüzün giderek derinleşen, ciddi bir sorun haline dönüşen ve müdahale gerektiren bir hareket haline gelmiştir. Hem Türkiye’de hem de başka ülkelerde kendilerini kabul ettirmek için her türlü eyleme başvurmaktadırlar. Son zamanlarda bununla mücadelede örnek olarak Rusya devlet başkanı Putin’i verebiliriz. Putin, LGBT hareketini destekleyen ne kadar eylem, toplumsal medya türü varsa hepsine yasak getirmiş ve bun şekilde bir yaptırım uygulama kararı almıştır. Türkiye’de ise bu durum giderek toplumu kutuplaştıran, ikiye ayıran bir hal almaya başlamıştır. Bir üniversite öğrencisinin mezuniyet töreninde LGBT’nin sembolü olan gökkuşağı desenli figürlerini açarak kortej yürüyüşü yapması ve üniversite yönetiminin bu öğrenci hakkında soruşturma başlatması buna bir örnek olarak verilebilir. Aynı şekilde kadın milli voleybol takımındaki bir oyuncunun cinsel yöneliminin farklı olması nedeniyle toplumun bir kesimi tarafından tepkiyle karşılanırken başka bir kesimi tarafından destek görmesi LGBT hareketinin Türkiye’de ayrıştırıcı bir hal almaya başladığını göstermektedir. Bireylerin kendi öz kimliklerini oluştururken bu kimlikleri topluma kabul ettirmeye çalışması ve bu yolda her türlü eyleme başvurması bu sorunu daha da kökleştirmeye başlamıştır. Bazı siyasi partilerin oy kazanmak adına bu harekete açıktan destek vermekten çekinmemeleri bu olayın sadece toplumsal olmadığını siyaseten de destek gördüğünü gösterir. Yeni toplumsal hareketler olarak nitelendirdiğimiz bu hareket türü yeni hareketlerin tüm özelliklerini bünyesinde barındırmaktadır.

3.3.7. Akbelen Ormanı Hareketi

Son zamanlarda ortaya çıkan gündemi meşgul eden çevreci hareketlere örnek olarak verilebilecek hareketlerden biri de Muğla Milas'ta bulunan Akbelen Ormanı'ndaki ağaçların kesilip kömür sahasının genişletilmesi çalışmalarına verilen tepkilerdir. Bu hareket yeni gündeme gelmiş olup tıpkı Gezi Parkı eylemleri gibi bu da toplumsal bir boyut kazanarak bir eylem şekline dönüşmüştür. Akbelen'de yaşayan köylüler ağaçlar kesiliyor diyerek ormanda nöbet tutmaya başlamışlardır. Orada bulunan yerli halkın direnişiyle başlayıp toplumsal medya ve haberleşme kanalları aracılığıyla toplumun bütün kesimine yayılmıştır. Medya aracılığıyla Akbelen'de katliam yapıldığına dair haberler yayılmıştır. Bölgede bulunan alanda maden faaliyetlerini genişletmek için yapılan çalışmaları protesto eden grubun eylemleri tıpkı Gezi eylemlerindeki gibi bir eyleme dönüşmüştür. Bu eylemleri engellemeye çalışan kolluk kuvvetlerine saldıran eylemciler olayı şiddet boyutuna taşımışlardır. Bu hareketin katılımcılarına baktığımızda ise bu durumun yine hükümet karşıtı grupları bir araya getirdiğini söyleyebiliriz.

Buradan hareketle toplumsal hareketlerin sadece belirli bir hedef doğrultusunda değil ortak düşman söz konusu olduğunda da insanları örgütleyebildiğini söyleyebiliriz. Toplumsal hareketler artık farklı örgütlenme şekilleriyle kendini belli etmeye başlar bu da o toplumsal hareketlere yeni bir kimlik kazandırır.

3.4.Yeni Toplumsal Hareketler ve Kimlik

Toplumsal alanda vücut bulan sorunları ortaya koymak, bu sorunlar için çözümler aramak, bu sorunları kamusal alanda tartışarak siyasi bir tabana oturtmak toplumsal hareketler aracılığıyla gerçekleşir. Toplumsal hareketler, eyleme geçerlerken ortak duyguları paylaşan kişiler tarafından birlikte hareket edilmesi sonucu ortaya çıkarlar. Yeni toplumsal hareketler diye adlandırdığımız yenedünya hareketlerinin bünyesinde oluşturulan ortak kimlik doğrultusunda, ortak hedefler ve inançlarla toplum içerisinde değişim talepleri hayata geçirilmeye çalışılır. Bir toplumsal olayı tanımlarken, o olayı olay yapan faktörlere eğilmek gerekir. Toplumsal hareketlerin farklı ve yeni bir yönünü teşkil eden toplumsal hareketlere neden “yeni” denmiştir? Bu toplumsal harekete yeni özelliğini sağlayan faktörler nelerdir? İşte bu soruların cevabı bize güncel yani yeni toplumsal hareketlerin tanımını verecektir. Toplumsal hareketlerin ad, biçim, tavır, yapı, kalıp vb. açılardan sürekli değişikliğe uğraması, bu hareketlerin tanımlanmasını, kapsamının belirlenmesini, amaçlarını zorlaştırmaktadır. Bu bakımdan günümüz

toplumsal hareketlerinin eski formundan oldukça uzak bir noktada olduğunu, tanımının, kapsamının, amaçlarının, katılımcılarının özelliklerinin yeniden anlamlandırılması gerektiğini ifade etmek gerekir.

Yeni toplumsal hareketlerin tezahürü için çaba sarf ederken, bu türden hareketleri yeni olarak nitelendirmemizi sağlayan özelliklerin toplumsal dönüşüm dinamikleriyle direkt bir teşebbüs içinde olduğunu ifade edebiliriz. 19. yüzyılın sosyo-politik, iktisadi ve kültürel özleriyle sanayi sonrası toplumun öz yapıları arasında önem arz edebilecek değişikliklerin var olduğunu sosyologlar ortak bir ağızdan söylemektedirler.¹²⁰ Bu manada geçmiş dönem toplumsal hareketlerle günümüzde meydana gelen toplumsal hareketler arasında amaç, eylem ve söylem bakımından farklılıklar görmemiz çok doğaldır.

Eski toplumsal hareketlerin yerini yeni toplumsal hareketlere bırakması; eski toplumsal hareketlerin gözbebeği olan işçi sınıfının üyelerinin kimliklerinin ayrışması sonucunu doğurmuştur. Buna bağlı olarak da yeni eğilimler ve talepler de meydana gelmiştir. Bu yeni eğilimlerin başında gelen etnik köken, ırk, cinsiyet gibi faktörlere bağlı talepler yok olmuş, değişik kimlikler toplum bünyesinde ortaya çıkmıştır. Bu durum yeni toplumsal hareketlerin kimlik temelli bir yükseliş göstermesinin doğal sonuç olarak karşımıza çıkmıştır.¹²¹ Yeni toplumsal hareketlerin meydana gelmesi, ortak/kolektif kimlik arayışından ötürü olmuştur. Yeni toplumsal hareketler için bu hareketlerin kaynağı kimlik arayışdır. Bu yeni toplumsal hareket katılımcıları, harekete geçerken kendilerini daha güçlü hissetmeyi hedeflerler. Bu doğrultuda yeni bir toplumsal gruba dâhil olmak arzusundadırlar. Bu duygu hareket katılımcılarını kültürel temalar etrafında birleştirmektedir. Bireyler artık kendi kimliklerinin daha net bir şekilde tanımlandığı bir hayat tarzını istemektedir ve bu doğrultuda yeni toplum modeli arayışına girişmişlerdir. Bu hareketler eski hareketlerin kaynakların eşit dağıtılması hedefinden tamamen uzakta yepyeni bir anlayışı benimsemektedirler. Yeni toplumsal hareket katılımcıları bireylerin kimliklerinin net bir şekilde tanımlanması ve o kimliklerin toplum tarafından kabul görmesi hedefi etrafında birleşmişlerdir.¹²²

¹²⁰ Hira, İsmail, "Yeni Toplumsal Hareketler: Politik Öncelikten Kimlik Vurgusuna." Bilgi Ekonomi ve Yönetimi Dergisi, 2016, Cilt: 11, Sayı: 1. s. 1.

¹²¹ Dede, Ayşegül, A.g.m, s. 24-26.

¹²² Göktuna Yaylacı, filiz, AÖF Kitapları, Yeni Toplumsal Hareketler ve Kimlik, Eskişehir, 2018, s. 90-91.

Toplumsal hareketlerin eski ve yeni ayrımına neden olan birçok faktörden bahsettik. Toplumsal hareketlere yeni bir yön tayin eden, onu eskiden farklı olarak anmamızı sağlayan biricik hamilin kimlik olgusu olduğunu ifade etmiştik. Bu anlamda toplumsal hareketler toplumsal özelliklerin izlerini taşır ve buna bağlı olarak eyleme geçer. Modernlik ve modernlik sonrası yani modern ve post-modern olarak ifade edilen toplumlar birbirinden çok farklı özellikler taşımaktadır. Buna bağlı olarak da bu toplumdaki insanların tüketim, yönetim, örgütlenme, beklentiler vb. konularında birbirinden farklı hedef ve istekleri vardır. Yeni toplumsal hareketleri, küresellik bağlamında irdeleme hedefinde olan birtakım teorik yaklaşımlar mevcuttur. Mesela Negri ve Hardt, küreselleşme ile birlikte ortaya çıkan toplumsal yapı değişimlerine paralel olarak eski dönemin işçi ve emekçi sınıfı tarihsel anlamda etkinliğini bununla beraber kimlik odaklı yeni hareket tarzlarının ortaya çıktığını ifade eder. Yeni toplumsal hareket yaklaşımçıları, Marx'ın öngördüğü salt sistem karşıtı hareketleri ve ekonomik kaygıları dile getiren ve devrimci bir yöntem anlayışını benimseyerek mevcut iktidarı değiştirmeyi hedefleyen çözüm önerisinin yeni toplum yapısını ve o toplumun sorunlarını açıklamada yetersiz kaldığı düşüncesini vurgulamışlardır.¹²³

Modernitenin göz ardı ettiği haklara ulaşmak isteyen toplumsal gruplar yeni eylem şekillerini kimlik olgusu üzerinden şekillendirmeye başlamışlardır. Toplum tarafından verilen veya kişinin sonradan kazandığı varsayılan kimlikler, bireyin toplumsal alanda var olmasının esası olarak kabul edilmekte ve eski hareketlerden farklı olarak mevcut iktidarın ele geçirilmesi veya değiştirilmesi düşüncesinden daha önem arz eden bir hale gelmektedir. Kimlik toplumsal hareket katılımcıları arasında bir bağ oluşturarak üyelerine direnme duygusunu aşılamaktadır. Modernitenin getirdiği toplumsal yapıların dayattığı ötekileştirme, dışlama, dayatma uğraşlarına karşı toplumsal gruplar kimlik olgusunu kalkan yaparak kendilerini ifade etme çabasına girişmişlerdir.¹²⁴ Yeni toplumsal hareketleri eskisinden ayıran birçok faktör olmasına karşın, en önemli faktör, yeni toplumsal hareketlerin kimlik yönelimli olmasıdır. Yeni toplumsal hareketler kendinden önceki dönemin sınıf çatışmaları ekseninde işleyen çarkından uzaklaşarak kimlik ve farklılaşma kavramları ekseninde doğmaya başlamıştır. Bu durum sınıf temelli tartışmaları tarihin tozlu raflarına kaldırmış, toplumsal sorunların yönünü başka tarafa

¹²³ Hira, İsmail, A.g.m, s. 149.

¹²⁴ Hira, İsmail, A.g.m. s. 154.

doğu tayin etmiştir. Sanayi toplumundaki ortaya çıkan toplumsal hareketler sınıf, sınıf çatışması, sınıfın ortadan kalkması gibi daha bütüncül bir olgular bütününden yola çıkıp, toplumsaldan ziyade daha siyasi bir karaktere sahip iken, günümüz dünyasının toplumsal hareketleri farklı olmak, kimlik arayışı, çoğulculuk gibi olgular üzerinden bir anlayış geliştirmişlerdir. Bu durum doğal olarak yeni bir siyaset anlayışını da beraberinde getirmiştir.¹²⁵ Her yüzyılın yönünü tayin eden toplumsal ve politik, felsefik ve iktisadi değişimler vardır. Bu dinamikler, farklı bir idea ile bunun olağan bir neticesi olarak da yeni bir birey, toplum ve bir politik yapı meydana getirir. Yüzyıla benliğini kazandıran bu ilerlemeler, toplumsal değişimin her alanıyla ilgili bize öğretiler sunmaktadır. Yeni toplumsal hareketleri neliğini ortaya koymaya çalışırken bir yandan da bu hareketlerin yeni olarak nitelendirilmesine mahal veren sebeplerin toplumsal değişim alanlarıyla direkt bir ilişki içinde olduğu söylenebilir. Bu bağlamda endüstri toplumlarında meydana gelen toplumsal hareketlerle günümüz sanayi sonrası toplumlarında izlenen toplumsal hareketler arasında amaç, eylem ve söylem biçimi, örgütlenme tarzı ve yapısı ve talepler açısından önemli farkların olduğunu söyleyebiliriz. Yeni Toplumsal Hareketler tanımlamasındaki yeni önadı, bahse konu olan eylem şekillerinin kültürel ve kimlik savına öncelik verdiklerini temsil etmektedir.

21. yüzyılda artık sınıfın kişiler üzerinde büyük etkileri kalmamıştır. Bu oluşum yeni toplumsal hareketlerin farklı kulvarlarda çoğalmasına zemin hazırlamıştır. Bu sonuç da küreselleşmenin de getirdiği etki ile yerel olana yapılan vurgunun çoğalmasına sebep olmuştur. Toplumsal ve siyasal alanda kişilerin mensup oldukları alanlara daha küçük gruplar çerçevesinde izah edilmektedir. Bu anlamda kimlik politikaları kişilerin aidiyetlerini tespit etmede zamanla daha da ehemmiyet kazanmaktadır. Bununla beraber sınıfın daha birleştirici yönünün yerine daha ufak bir toplumsal grubu ifade eden aidiyetler geçmeye başlamıştır. Yeni toplumsal hareketler ve sınıfın birbiriyle olan ilişkisi, 20. yüzyılın son çeyreğinden itibaren yeni toplumsal hareketler münakaşalarının kültür temelli vücut bulmasıyla bu türden çatışmalar kimlik ve farklılık temelli gelişmiş ve sınıfı reddeden kuramlar üretilmeye başlanmıştır.¹²⁶

¹²⁵ Ertürk, Devrim, “Yeni Sosyal Hareketler İçinde Sınıfın Yeri.” Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2011, Cilt: 10, Sayı: 11, s. 1499.

¹²⁶Ertürk, Devrim, A.g.m. s. 1493.

Yeni toplumsal hareketlerin başat çalışma birimlerinden biri kimliğin oluşturulması aşamasıdır. Bazı toplumsal olaylar kimliği daha da gözle görülür hale getirmiştir. Bu toplumsal olayların başında hiç kuşkusuz yeni çağa damgasını vuran ve toplumsal ayaklanmaların esas sebeplerini teşkil eden cinsel yönelimin farklılaşmasına dayalı hareketler, kadın hakları ayaklanmaları gibi hareketler gelir. Bu tür olguları kamusal alanda bir yere oturtmak için, bu kimlikleri politik olarak gösterir. Bu tür olaylar karşısında toplumsal kuramın, kimliğin kendisinin de mühim bir siyasal münakaşa yeri olabileceği esasını ortaya çıkarmıştır.¹²⁷ Toplumsal hareketler; bir araya gelme şekilleri, öncelik sırasında üst kulvarlara taşıdıkları meseleler ve temel özellikleri açısından ele alındığında içinden çıktıkları dönemin özelliklerini taşırlar. Modern dönem ve modernlik sonrası diye tabir edilen toplumlar, nevi şahsına münhasır bir özellik gösterirler. Bu tür kavramlar toplumsal yapıdan türediği için, bunlar üzerinde mutabık kalınan kesin ve net tanımlamalar yapılamamaktadır. Bundan dolayıdır ki sosyologlar arasında da bu tür kavramlar tartışmalı olarak varlığını sürdürür. Buna göre sosyologlar, bu iki toplumun yapısal birtakım farklılıklarının olduğunu, bundan dolayı da üretim, tüketim, yönetim ve örgütlenme vs. gibi hususlarda değişikliklerin üzerine gitmektedirler.¹²⁸ Siyasi olanın konusu belki de en açık şekilde toplumsal kimliğin siyasi eylemin odağı ve kaynağı olarak ortaya çıkışında değişti. Kaynakların paylaşımının çağdaş siyaseti toplumsal sınıflar ve onların etrafında örgütlenmiş bu sınıfların çıkarlarını gözetten siyasi partilerin birbiriyle mücadelesinin sonucu olduğu için her zaman kimlik politikasıydı. Ancak bu basit indirgemeci karşılaştırma çağımızın ayırt edici özelliklerini gözden kaçırmaktadır. Bu açıdan Ortaçağ köylü ayaklanmaları da, Antik Roma'da halk ile aristokratlar arasındaki mücadele de aynı şekilde toplumsal kimlikle alakalıdır. Çözümsel ayrılığı bir araya getirmek için, devamlılıklardan çok kopuklukları takip etmeliyiz. Çoklu toplumsal kimliklerin siyaseti çağdaşlığın tekil sınıflıların gelişen siyasi anlayışın yerini almıştır. Yeni toplumsal hareketler eski dönemin toplumsal hareketlerinden daha değişik fakat o eylem şekillerini de içeren bir özellikte meydana çıkmıştır. Yeni toplumsal hareketleri tanımlarken, kimlik, sivil itaatsizlik, kültürel hususlar gibi kavramlardan yararlanılır.

¹²⁷ Calhoun, C: Aktaran, Çayır, Kenan: A.g.e. s. 27.

¹²⁸ Hira, İsmail, "Yeni Toplumsal Hareketler: Politik Öncelikten Kimlik Vurgusuna", Bilgi Ekonomisi ve Yönetim Dergisi, 2016, Cilt:11, Sayı:1, s.147.

Yeni toplumsal hareketler şunlardır: (1) onlar için kimlik önemlidir. (2) yeni siyaset şekilleriyle ilgilidirler (örneğin, yenilikçi, doğrudan eylem taktikleri) ve (3) yeni toplumsallık biçimlerine katkı sunmaktadırlar. Kimlik siyaseti yorumlama ve temsil savaşını gerektirmektedir; kişisel kimlikler ve kolektif kimlikleri gözle görülür bir şekilde sokmaya ya da bu iki olgu için yer açma, kültürel kaide ve hususlara sil baştan bir açıklama getirme ve toplumsal işgal alanlarını yani rolleri kişiselleştirme ve onları söylemsel uygulama yöntemlerine yönlendirme savaşımıdır. Herhangi bir toplumsal hareketin mobilizasyonu için ortak bir kolektif kimlik gerekli olsa da, kimlik toplumsal hareket aktivizminin bir hedefi de olabilir: ya lekelenmiş kimliklerin kabul edilmesine yönelik bir kazanım (örneğin, Hispanik-Latin veya Meksika kökenli Amerikalı karşıtlığı gibi).¹²⁹ Toplumsal hareketler meydana geldikleri ilk zamanda iktisadi menfaatler üzerinden bir teşkilatlanma ve etkinlik göstermiştir. O zaman diliminde büyük çapta ses getiren sınıfın olmadığı bir toplum gayesi ve tek bir toplumsal sınıftan meydana gelen katılımcılarıyla iktidara sahip olma emeliyle teşkilatlanmışlardır.¹³⁰ Toplumsal hareketler analizindeki yeni toplumsal hareketler yaklaşımı ve toplumsal kimlikleri dönüştürmeyi amaçlayan toplumsal hareketler (örneğin feminizm), iktidarı yalnızca devlete değil (daha da önemlisi) “arka plan varsayımlarına”, toplumda itiraz edilebilir şeyleri belirleyen ve çevreleyen kültür ya da ideolojiye, (yani Lukes’un iktidarının üçüncü boyutu) kültürel ve toplumsal denetim ilişkilerinin içine oturturlar. Bu anlayışta, yeni toplumsal hareketler, siyasal gündemi oluşturmaya ya da karar almayı etkileme teşebbüsünde bulunanlardan ziyade kültürü değiştirerek etkin hale gelen özgün eylem tarzları geliştirmiştir. Avrupacı geleneksel toplumsal hareket analizi, kaynak seferberliği cinsinden daha nesnel Amerikan odaklaması olan hareketlerin aksine, kimliklerin ortaya çıkmasında hareketlerin işlevlerine ve dönüşümün toplumsal sürecine odaklanan hareketlerin kendilerince üretilen teorilerle olan ilişkiden kaynaklanmıştır. Toplumsal hareketler başlangıçtan beri verili siyaset kapsamının içinde öylesine etkin olmaktan ziyade siyasal parametrelere karşı koymuştur. Toplumsal hareketin kimlik ögesi, toplumsal düzenin doğallaştırılmış statüsüne karşı bir meydan okumayı belirtir.¹³¹

¹²⁹ Orum, Anthony M., A.g.e. s.274-275.

¹³⁰ Ertürk, Devrim, A.g.m. s. 1496.

¹³¹ Drake, Michael S., A.g.e. s.164-165.

SONUÇ

Toplumsal yapı son derece girift bir özelliğe sahiptir. Karmaşıktır ve sürekli değişim halindedir. Toplumsal sistem içerisinde hiçbir varlık yoktur ki bu değişimden öyle veya böyle az ya da çok etkilenmesin. Toplumsal yapı içerisindeki tüm varlıklar toplumun değişmesine paralel olarak değişim ve dönüşüm geçirirler. Toplum bir ağlar bütünüdür. Bu ağın bir noktasında gerçekleşen bir olayın sonucu başka bir noktasında cereyan edebilir. Modernleşme, endüstrileşme, savaşlar vs. toplumun yapısında kökten değişikliklere sebep olan değişimler içermektedir. Her toplumsal olgu beraberinde toplumsal buhranları, sorunları ve çözüm önerilerini beraberinde getirmiştir. Toplum nezdinde bir olay kapanıp başka bir olay baş gösterdiğinde, toplum bireylerinin bu değişimi olası normal karşılaması beklenemez. Toplumla birlikte var olan insani toplumsal yapıdaki değişmelerle beraber değişime uğrar. Beklentileri değişir, hedefleri değişir, sorunları değişir vs. ama mutlaka değişir.

Her toplumsal hareketin zaman geçtikçe kendini geliştirip değiştirdiği, kendisine yeni yeni biçimler verdiği gözlemlenir. Toplumsal alanda fikir özgürlükleri çoğaldıkça toplumsal hareketler de aynı oranda çoğalır ve farklılaşır. Eski toplumsal hareketlere karşı yeni toplumsal hareketler devletin, sivil toplumun, kamusal alanın, özel alanın sınırlarını tartışır. İçinde yaşadığımız zaman diliminde çoğulcu toplum olmanın da verdiği etkiyle çok farklı alanlarda değişik alanlarda toplumsal hareketler meydana gelmektedir. Dünya sürekli bir değişim ağı içerisinde. Bu değişimden toplumumuzu uzak tutmak mümkün değildir. Dünyada cereyan eden her değişikliğin sonuçlarını kendi toplumumuzda gözlemleyebiliriz. Son zamanlarda ortaya çıkan değişik fikir akımları, ideolojik kamplaşmalar, yeni arayışlar toplumsal hareketlerin hedeflerini, beklentilerini, amaçlarını ve yönelim tarzlarını değiştirmiştir.

Eski ve yeni toplumsal hareketlerin ele alındığı bu tezde karşımıza çıkan ilk olay, toplumsal yapıdaki değişimlere paralel olarak sistem içerisindeki tüm alanların değişime uğradığı olmuştur. Yeni hareketler eskilerden pek çok alanda ayrılmaktadır. Bu iki hareket türü; temaları, amaç ve değerleri, katılımcıların yapısı ve temel toplumsal tabanı, örgütlenme biçimleri ve hareketin gerçekleştiği alanlar bakımından birbirinden ayrılır. Eski toplumsal hareketler eşitlik isteği, ekonomik kaynakların eşit dağılımı, işçi sınıfının problemleri gibi temaları içerirken, yeni toplumsal hareketlerin temasını çevre, kimlik,

kadın hakları gibi yeni ve güncel konular oluşturur. Eski toplumsal hareketler, mevcut iktidarı yok etme veya iktidarı ele geçirme, maddi ve politik değerlere sahip olma gibi amaçlar etrafında şekillenirken, yeni hareketler özerk kimlik, kimlik farklarının tanınması ve toplum tarafından farklı cinsel yönelimlerin kabul görmesini hedef edinir. Eski hareketlerin aktivistleri siyasi kodlara sahiptir. Örneğin, muhafazakâr, solcu vb. toplumsal tabanlarını da ekonomi ve iktisat oluşturur. Fakat yeni toplumsal hareketlerin böyle bir çabası yoktur. Yeni toplumsal hareket katılımcıları ekonomik hedefleri geri planda bırakır ve kimliklerini rahatça ifade edebilmenin mücadelesini verir. Eski toplumsal hareket katılımcıları daha çok siyasi partiler etrafında örgütlenirken, yeni toplumsal hareketlerin katılımcıları medya kanalları vasıtasıyla toplumsal medya ortamında örgütlenirler. Offe, iki hareket arasındaki farkları bu şekilde özetler. İki hareket alanına da baktığımızda yeni toplumsal hareketlerin eskilerden çok farklı bir şekilde kimlik eksenli olarak meydana geldiğini görmekteyiz. Evrensel anlamda oldukça farklı ülkelerde kendini göstermeye başlayan kimlik temelli hareketler bir çığ gibi büyüyerek yol almaya devam etmektedir.

Kişiler değişen toplumsal düzlemde, kendilerine verili olan kimlikleri aşır, kendi tercih ettikleri, kendi oluşturacakları kimlikleri için mücadele alanı oluşturma çabasıındalar. Yeni toplumsal hareketleri doğuran ilk ve en önemli unsur yepyeni bir toplum tasarımıdır. Bu toplum tasarımı, yeni güçleri, yeni egemenlik şekillerini ve yeni yatırım şekillerini ifade eder. Bu yeni hareketler, bireylerin yabancılaşmasına karşı kendi tasarımları olan öz kimliklerini muhafaza etmeyi bireylere aşır. Toplumda artık yeni eşitsizlikler ve çelişkiler baş göstermeye başlamıştır. Bu eşitsiz ve çelişik durumlar kişilerde hayal kırıklıklarına sebep olmaktadır. Bu tür durumlar toplum bünyesinde öyle bir duruma gelmiştir ki bunlarla beraber toplum kişilere yeni savaş alanları üretmiştir. Bu bakımdan ırk, etnisite, çevre sorunları, etnik kimlik gibi konular yeni toplum tasarımının yeni buhranları ve mücadele alanları olarak bireylerin önüne serilmiştir. Yeni toplumsal hareketler bir iktidar mücadelesi vermekten çok uzak bir noktada yer alır. Bu hareketlerin artık başat konusu kimlik ve benliktir. Farklı olma isteği bireylerde bir ihtiyaç olarak belirir. Farklılaşma ihtiyacı, kimlik oluşturma süresinde bir destek olarak belirir. Bu durum bazı insanlar benzer kimliklere sahip olmasına rağmen bu insanların bir kısmı toplumsal hareketlere dâhil olurken bir kısmı olmaz. Bu durum kişinin toplumsal çıkarları doğrultusundan hareket ermesinden kaynaklanır. Kişi, sosyo-ekonomik, kültürel

etkenlerden dolayı kendi çıkarlarına uygun olan kimlikleri toplumsal yapı içerisinde harekete geçirir.

Bireyler, yeni toplum modelinde, kendilerine ait bir kimlik oluşturup o doğrultuda yaşama ihtiyacı hissederler. Günümüz dünyası gelişen teknoloji ağı, bireyi kendine yöneltmiştir. Toplum tasarımı artık bireylerin kimlik mücadeleleri çerçevesinde gelişim göstermektedir. Kimlik kavramı daima yeniden ve farklı şekillerde tekrar tekrar tanımlanabilir bir olgudur. Öyle ise kimlik, toplumsal katılımcıların bir ifadesi olmaktan ziyade bir toplumsal süreci ifade ediyorsa, belirli bir topluluğa yönelik dayanışma duyguları, kişinin kendi düşmanlarını tanıması, sürekli yeniden tanımlamalara yol açar diyebiliriz. Kimlik kendini ifade etme, toplumsal dünyanın o kimliği tanımlama süreci sonucu doğar. Bu karşılıklı etkileşim sonucunda bireylerin ortaya koyduğu kişisel kimlik tanımı ile toplum tarafından ortaya konan tanım arasındaki uyumsuzluk bireylerde huzursuzluğa yol açar, kendilerini kabul ettirme sürecinde ortaya koydukları eylemler de yeni toplumsal hareketlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Günümüzde cereyan eden hareketlerin içinde hiç tartışma götürmez en belirgin olanı milliyetçiliğe dayalı kimlik hareketleridir. Ülkemizde de bunun en bariz örneklerini özellikle siyasi yapılanmalarda görmek mümkündür. Konuyu yine LGBT örneği ile derinleştirmek gerekirse, bir kimlik üzerinden meydana gelen bir tartışma, azınlıkta olan başka bir kimlik savunucuları tarafından destek görebilmektedir. Örneğin sözde Kürt halkının haklarını güvence altına almak maksadıyla kurulan partinin, LGBT'lilerin istedikleri hak ve özgürlüklere erişebilmesi için sokak eylemleri yaptıklarına şahit olmaktayız. Buradan çıkan sonuç şudur: farklı kimlikler, ortak düşman söz konusu olduğunda birbirinin savunucusu durumuna geçebilir. Bir düşünceye, bir gruba ait olma durumu her zaman ötekini dışlama ile sonuçlanmaz. Bir hedefle birbirinden ayrılan gruplar başka bir ortak hedef bulup o noktada birleşebilir. Bu örnek bu durumun bir kanıtı niteliğindedir. Siyasi eylemler açısından kimliğin üretilmesi, çoğu zaman politik bir yörüngede dolaşan unsurlar tarafından belirlenir. Toplumsal grupların kendilerini hangi unsurlara göre tanımladıkları, toplum tarafından hangi kriterlere göre tanımlandıkları bu siyasi sürecin özelliklerini ortaya koyar. Bundan hareketle, toplumsal yapının özelliklerine aykırı her durum gruplara yönelik bir karşı çıkışla, eylemlerinin engellenmesiyle sonuçlanacaktır.

Kimliğin tanımlanması kolektif hareketin bir parçasıdır. Eyleme geçen bireyler belirli bir çıkar belirli bir değer veya ortak tarih bilinci ile ya birbiri ile ilişkili ya da birbirinden tamamen farklı insan gruplarını ifade ederler. Bu eylem şekilleri, cinsiyet, cinsel yönelim, yaş, ırk gibi kimlik temelli örgütlenmeleri toplumsal hareketlerin yeni olarak tanımlanmasının en önemli faktörüdür.

Günümüz toplumsal yaşamında kendini diğerine tanıtmaya sorunu, kültürel anlamda dışlanma ve ait olduğu kültüre dair kimliğini özgürce yaşama isteği toplumda sorunların yaşanmasına yol açmıştır. Kimlik temelli hareketleri incelediğimizde kültürel olarak dışlanmanın toplumsal dışlanmaları doğurduğunu gözlemledik. Yeni toplumsal hareketlere göre kimlik temelli hareketler, hakim kültürdeki dönüşümü ve yeni toplumsal kimliklerin toplum nezdinde tanınıp kabul görmesini ister. Bu anlamda kimlik ve toplumsal hareketler arasında çok yönlü bir etkileşimden söz etmek mümkündür. Kimliğin toplumsal hareketlerdeki değiştirici ve dönüştürücü tarafı bu harekete katılım sağlayanlar, kanunlar ve bu kanunlar çerçevesinde şekillenen inançlar ve değerleri de içine alan geniş bir perspektifte çevre ile etkileşim sonucu ortaya çıkar. Kimliğin tanınma, ortaya konma ve kurgulanma süreci yeni toplumsal hareketleri şekillendirirken, bu yeni hareketler de kimliği şekillendirmektedir. Kimlik kişilerin bir toplumsal harekete katılması sonucu farklı biçimler kazanabilir. Bu açıdan kimlik ile yeni toplumsal hareketler arasında güçlü bir etkileşim söz konusudur.

Kişi kimliğini sadece başkalarının kendi eylem ve hareketlerine gösterdiği tepki ile oluşturabilir. Bu bağlamda da toplumda var olan diğer bireylerle etkileşim içinde olmadan kimliğini tanımlayıp oluşturmak çok zordur. Toplumsal cinsiyet ve buna bağlı oluşturulan kimlik arayışı yeni toplumsal hareketlerin doğuşuna sebep olmuştur.

Bizim kim olduğumuz, ideolojimiz, hayallerimiz, nasıl bir yaşam arzuladığımız toplumsal alanı şekillendirmede bize rehber olan kavramlardır. Biz kendimize nasıl bir dünya inşa etmek istiyorsak toplumu o yönde evirip değiştirmek isteriz. Yeni toplumsal hareketlerin kimlik temelli meydana gelmesi de bundan ötürüdür. Yenedünya düzeninde savaşlar, mücadeleler, amaca ulaşmada kullanılan araç ve gereçler artık bambaşka bir şekle bürünmüştür. Bireyler bu doğrultuda hedeflerini ortaya koyar ve gerçekleştirmek için çaba sarf eder. Sonuç olarak kim olduğumuz, nasıl bir hayat hedeflediğimiz,

kimliđimizi ne řekilde biđimlendirdiđimiz toplumsal dűzlemde etkilerini gűstermekte ve artık yeni dűzen kimlik temelli műcadeleler ekseninde kendini geliřtirmektedir.

KAYNAKÇA

- AKSOY, M. (2013, Şubat). Kültür Sosyolojisi Bağlamında Kültürel Kimlik. *Türk Dünyası araştırmaları Dergisi*(2), 151.
- ARSLAN, C. (2016). *Sosyal Hareketler Sosyolojisi Toplumsal Fay Hatlarının Anatomisi*. Adana: Karahan Kitabevi.
- BABACAN, M. E. (2014). Sosyal Medya Sonrası Toplumsal Hareketler. *Birey ve Toplum Dergisi*, 4(7), 135-160.
- BALKAYA, F. (2014). Yeni toplumsal Hareket Çeşidi Olarak Çevreci Hareketler. *Küresel İktisat ve işletme Çalışmaları Dergisi*, 3(5).
- BAYHAN, V. (2014). Yeni Toplumsal Hareketler ve Gezi Parkı Direnişi. *Birey ve Toplum*, 4(7), 23-57.
- BOZKURT, Y., & BAYANSAR, R. (2016, Mayıs). Yeni toplumsal Hareketler Çerçevesinde Çevreci Hareket ve Gezi Parkı Olayları. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 14(2).
- CASTELS, M. (2006). *Kimliğin Gücü*. (K. Ebru, Çev.) İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- COP, Y. E., Aladağ, B. A., & Arslantaş, Ş. (2018). Kimlik Siyasetleri ve Kimlik Mücadelerinin CHP ve Sosyal Demokrasi İlişkisine Etkisi. *Ankara üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*, 73(3).
- COŞKUN, A. (2001). Osmanlı Dönemi Dini Kuruluş Hareketlerinin Sosyolojisi. *M. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*(20).
- Coşkun, M. K. (tarih yok). Süreklilik ve Kopuş Teorileri Bağlamında Türkiye'de Toplumsal Hareketler. *Ankara üniversitesi SBF Dergisi*, 61(1), 67-108.
- ÇAĞLAR, N. (2008). Postmodern Anlayışta Siyaset ve Kimlik. *Süleyman demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(3), 369-386.
- ÇALI, H. H. (2006). Greenpeace-Türkiye Hareketi. *Ankara Üniversitesi Doktora Tezi*.
- ÇAYIR, K. (1999). *Yeni Sosyal Hareketler*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- ÇETİNKAYA, Y. D. (2021). *Toplumsal Hareketler*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- ÇETİNTAŞ, A. (2018). Toplumsal Hareketlerin Değişen Doğası: Yeni Kimlikler-Yeni Hareketler. Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- ÇETİNTAŞ, A. (tarih yok). Toplumsal Hareketler Teorisinin Ana Hatları. A. A. (ed.) içinde, *Siyaset Bilimi*. İstanbul: Paradigma Akademi.
- ÇIMRIN, F. G. (2010). Yeni Toplumsal Hareketler ve Kentsel Yaşam. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi*(2).

- ÇOPUROĞLU, C. Y., & Beyzade, N. (tarih yok). Yeni sosyal Hareketler Paradigması Bağlamında Türkiye'deki Küreselleşme Karşıtı Grupların Birbirleriyle ve Dünyadaki Karşıtlarla Karşılaştırılması. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 13(1).
- ÇÜÇEN ÖKE, Y. (2018). Alternatif Bir Medya Olarak Sosyal Medyanın Yeni Toplumsal Hareketler üzerindeki Etkisi. *Adnan Menderes Üniversitesi Dördüncü Kuvvet Uluslararası Hakemli Dergisi*, 1(1), 52-61.
- DALBAY, R. S. (2018). Kimlik ve Toplumsal Kimlik Kavramı. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*(31).
- DEDE, A. (2018). Toplumsal Hareketleri Dönüştüren Bir Olgu Olarak Kimlik Talebi. *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(11), 24-44.
- DRAKE, M. S. (2016). *Küreselleşen Dünyada Siyaset Sosyolojisi*. (H. İnanc, Çev.) İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- ENGİNYURT, D. (tarih yok). Sosyal Hareketler Sosyolojisi Açısından Feminizm. 38-39.
- ERİNCİK, S. (2011). Kimlik ve Çokkültürcülük Sorunu. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2(52), 222.
- ERTEM SARI, H. (2008). Kimlik ve Güvenlik İlişisine Konstrüktivist Bir Yaklaşım: Kimliğin Güvenliği ve Güvenliğin Kimliği. *Güvenlik Stratejileri*(16), 177-236.
- ERTÜRK, D. (2011). Yeni Sosyal Hareketler İçinde Sınıfın Yeri. *Gaziantep üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(11).
- FİNGER, M. (1992). Yeni Sosyal Hareketlerin Yetişkin Eğitimi Açısından Doğruları. (R. Günlü, Dü.) *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 25(1), 311-320.
- GENÇOĞLU, A. (2014). Eski ve Yeni Paradigmalar Açısından Sosyal Hareketler. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi*, 3(2).
- Giddens, A. (2000). *Sosyoloji*. (H. Özel, Çev.) İstanbul: Ayraç Yayınevi.
- GİDDENS, A. (2012). *Modernliğin Sonuçları*. (E. Kuşdil, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- GİDDENS, A. (2008). *Sosyoloji*. (C. Güzel, Çev.) İstanbul: Kırmızı.
- GÖKTOLGA, O. (2013). Aynılık-Farklılık Bağlamında Kimlik Siyaseti. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 4(1).
- GÖKTUNA YAYLACI, F. (2018). Toplumsal Hareketler ve Kuramsal Yaklaşımlar. *Yeni Toplumsal Hareketler* (s. 30-50). içinde Eskişehir.
- GÖNENÇ, Ö. (tarih yok). Kitle Kültürü ve İletişim. *İletişim Fakültesi Dergisi*.
- GÜRBÜZ, S., & AYDIN, B. O. (2020). *Toplumsal Hareketler ve Medya*. Konya.
- HİRA, İ. (2016). Yeni Toplumsal Hareketler Politik Öncelikten Kimlik Vurgusuna. *Bilgi Ekonomi ve yönetim Dergisi*, 11(1).
- IŞIK, G. (2011). *Toplumsal Hareketler*. Ankara: Nobel Yayınevi.
- KARAKAŞ, M. (2013). Türkiye'nin Kimlikler Siyaseti ve Sosyolojisi. , *Akademik İncelemeler Dergisi*, 8(2).

- KESSLER, G. (1985). *Sosyolojiye Başlangıç*. (Z. F. Fındıkoğlu, Çev.) İstanbul.
- KILIÇ, S. (2009). Kamuoyu Oluşum Sürecinde Sosyal Hareketler ve Medya. *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, 2(2), 154-155.
- KÖTEN, E., & ERDOĞAN, B. (2014). Yeni Toplumsal Hareketlerin Sınıf Dinamiği: Türkiye LGBT Hareketi. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 2(1), 93-292.
- LEYLA, Ş. (2015). Yeni Sosyal Hareketler Bağlamında Türkiye'de Kadın. *Sosyoloji Dergisi*(15), 33-55.
- MARTİN, W. G. (2008). *Toplumsal Hareketler*. (D. Keskin, Çev.) İstanbul: Versus Yayınları.
- NASH, K. (2016). *Çağdaş Siyaset Sosyolojisi*. (H. Özler, Çev.) Ankara: Orion.
- OFFE, C. (1999). *Yeni Sosyal Hareketler: Kuramsal Politikanın Sınırlarının Zorlanması*. (K. Çayır, Çev.) İstanbul.
- ORUM, A. M., & DALE, J. G. (2016). *Siyaset Sosyolojisi Günümüz Dünyasındaki İktidar ve Katılım*. (İ. Kaya, Çev.) İstanbul: Say.
- ÖNDER, T. (2003). *Ekoloji, Toplum ve Siyaset*. Ankara: Odak yayınları.
- ÖZDEMİR, C. (2001). Kimlik ve Söylem. *Osman Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*(2).
- ÖZDİL, M. (2017). Kolektif ve Bireysel Kimlikler Bağlamında sosyal Bütünleşme. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(28).
- ÖZTÜRK, A. (2014). Kimlik Siyaseti Üzerine Etik Politik Bir Tartışma. *Kent Kültürü ve Hakemli Elektronik Dergi*, 7(1).
- POLOMA, M. (1993). *Çağdaş Sosyoloji Kuramları*. (H. Erbaş, Çev.) Ankara: Palme Yayıncılık.
- RAMAZANOĞULLARI, H. (2022). Sosyal Hareketler Literatürüne Alternatif Yaklaşımlar. *Türkiye Politik Çalışmalar Dergisi*, 2(2), 47-60.
- SEZEN, Y. (2002). *Çağdaşlaşma Yabancılaşma ve Kimlik*. İstanbul: Rağbet Yayınları.
- SMİTH, A. D. (2011). *Toplumsal Değişme Anlayışı*. İstanbul: Gündoğan Yayınları.
- ŞENTÜRK, Ü. (2006). Küresel Yeni Toplumsal Hareketler ve Savaş Karşıtlığı. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 30(1).
- TANRIVER, N. (2010). Sanayi Çağından Bilgi Çağına Sosyal Hareketler. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi*.
- TATAR, H. C. (2000). Sosyal Hareketler Sosyolojisi Açısından Pkk, Milletlerarası Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Huzur Sempozyumu. Elazığ.
- Tatar, T. (2013). Yeni Toplumsal Hareketler ve Küresel Projeler. *Ortadoğu Analiz*(57).
- TELCİ, İ. N. (2011, Nisan). 6 Nisan Hareketi: Yeni Bir Sosyal Aktivizme Doğru Mu? *Ortadoğu Analiz Dergisi*, 3(28).
- TILLY, C. (2008). *TOPLUMSAL HAREKETLER*. İSTANBUL: ALFA YAYINLARI.

- TOPAL DEMİROĞLU, E. (2014). Yeni Toplumsal Hareketler; Bir Literatür Taraması. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 2(1).
- TUFAN YENİÇIKTI, N. (2014). İletişimsel Eylem ve Facebook: Gezi Parkı Olaylarında Sosyal Medyanın Gücü. *Selçuk Üniversitesi İletişim Dergisi*, 8(2), 263-284.
- TÜRKDOĞAN, O. (2013). *Sosyal Hareketlerin Sosyolojisi*. İstanbul: Bilge Kültür Yayınları.
- YANIK, C. (3013). Etnisite, Kimlik ve Milliyetçilik Kavramlarının Sosyolojik Analizi. *Kaygı*, 225-237.
- YILDIZ, S. (2007). Kimlik ve Ulusal Kimlik Kavramlarının Toplumsal Niteliği. *Milli Folklor Dergisi*(74), 9-16.

